A VILÁGPOLITIKA VILÁGGAZDASÁGI VONATKOZÁSAI

Irta: NAGY GÁBOR

Nem állítjuk, hogy a világpolitikai helyzet alakulását kizárólag a gazdasági tényezők szabják meg, mert a dolog nem ilyen egyszerű. Hisz' bár a dolgok mélyén mindenütt gazdasági összefüggések rejtőznek, az ezek alapján kifejlődött lélektani, politikai, eszmei és katonai (stratégiai) tények mégis döntőek lehetnek a dolgok alakulása szempontjából, sőt azok néha a gazdasági szempontokkal ellentétes mozgást is előidézhetnek. Ezért azonban nem árt röviden nyomon kisérni a világgazdaság alakulásának közvetlen befolyását a világpolitika legfrissebb menetére.

A tőkés termelés menete — mint ismeretes — egyenlőtlen. A termelés menete állandó hullámzásokon, a konjunktura-vonalán halad át. Ugyanakkor az áru- és tőkeexporton nyugvó tőkéstermelésben az áruk, illetve tőkék elhelyezésének időszakos megnehezedése az egyes államokat könnyen érdekellentétbe hozhatja egymással. Ezek a gazdasági nehézségek a tőkés államok egyenlőtlen fejlődése következtében különböző mérvűek, s ez a körülmény még fokozza az esetleges ellentétek létrejöttének kifejlődését.

Az 1929-34-es nagy gazdasági világválság lezajlása után a demokratikus államok fegyverkezése és hadikészülődése korántsem közelitette meg a tekintély államokét, ahol a hadigazdálkodás az egész gazdasági élet szervezetére kiterjedt. A válság utáni kezdeti fellendülés az előbbieknél lassú és fokozatos volt s egész 1937 végéig tartott, ezért azonban megközelitőleg sem öltött olyan mértéket, mint az 1929. évi konjunktura. A munkanélküliség a demokratikus államokban csak lassan csökkent, s máig sem szünt meg teljesen. Sőt Angliában a régebbi állandó egy milliós munkanélküli „ipari tartalékhadsereg" ma már másfél-két millióra emelkedett. Ez a szám a mult évvel kezdődő hanyatlással még tovább növekszik, az Egyesült Államokban pedig megközeliti a tizmilliót. Igy az 1932. évben kezdődő fellendülés, mely (mint a gazdasági válságok után ismétlődni szokott) a termelőeszközök megujitása következtében az épitő- és egyéb nyersanyag piacokból indult ki és terjedt át a többi piacokra, lassan visszafejlődik, a piacok fokozatosan ismét megtelnek áruval, azok exportja és belföldi elhelyezése mindnehezebb, minek következtében a demokratikus államok ama törekvése, hogy a növekvő munkanélküliséget és a termelési költségeket a termelés kiterjesztése utján csökkentsék, lassanként a fogyasztás gátjába ütközik.

Egészen másirányú a tekintélyállamokban a konjunktura alakulása. Kétségtelenül: Németország az 1934-ben kezdődő fellendülésben olyan örökséget kapott, ami egyedüli magyarázata a mai német rendszer eddigi fennmaradásának minden nehézség ellenére, viszont kétségtelen az is, hogy a világháború után kirótt hadisarc fizetésekor felhasznált értéktömeg hiánya hátrányt jelentett számára. Ezt azonban teljesen pótolta a demokratikus Németország, még az infláció idején, a nagy világválság előtt,

amikor amerikai mérnökök segitségével óriási modern gyáriparát s a termelőeszközök egész sorát megteremtette, amit azután a mai rendszer uralomrajutásakor kitünően felhasznált s a modern eszközökkel gyártott, jóminőségű és olcsó áruk óriási tömegét helyezte el a világpiacon, melynek felvevőképessége a válság alatt elszivárgott áruk pótlása következtében ebben az időpontban majdnem korlátlan volt. Ez a körülmény az olcsó munkaerőkkel dolgozó tekintélyállamok számára óriási nyereség és devizaszerzési forrást jelentett, miért is a versenyben az olcsó német, olasz és japán áru mindenünnen kezdte kiszoritani a nagytőkés demokratikus államokat. Délamerika főkép' olasz és német árut vásárolt s a Délkelet-európai piacokon is igen nehéz tere lett Anglának és Franciaországnak. Mindezek az exportlehetőségek azonban nem tették volna magukban lehetővé a tekintélyállamok összes munkásainak foglalkoztatását, ha ezek az államok nem kezdik meg azt az óriási fegyverkezést, mely mind a mai napig tart. Németországban pl. a termelés 1932-től 1938-ig kb. 25 százalékkal emelkedett, a használati cikkek termelésének emelkedése azonban ugyanakkor csak 12 százalék. Ha figyelembe vesszük Ausztria és Csehország bekebelezését, mellyel a Birodalom összlakossága 22 százalékkal növekedett, akkor bizony ez a 12 százalék egyenesen csökkenésnek felel meg. S ha megemlitjük, hogy a hadiraktárak számára készült egyenruhák is a használati cikkek között szerepelnek s a műanyagokból készült cikkekből háromszorannyira van szükség, mint a valódiakból, ugy ez a fogyasztási cikkek belföldi elhelyezésének igen lényeges csökkenését jelenti. A kb. 22 millió főnyi német munkás közül kb. 12 millió havi 100 márka alatt keres, azonkivül: az 1937 végével megindult hanyatlás a tekintélyállamokban nem munkanélküliség formájában mutatkozik, mert a munkanélküliséget a véderő és hadimunkálatoknál való foglalkoztatás, valamint a kényszermunkaszerű alacsony dijazás elleplezi.

A konjunktura előrehaladása és a piacok lassú tultöltése áruval nyilvánvalóan kedvezőtlenul hat a tekintélyállamok fegyverkezési lehetőségére is. A hadiszereket ujra meg ujra meg kell ujitani, mennyiségüket növelni, hogy a tőkeerős demokratikus államokkal a fegyverkezési verseny terén mennyiség és minőség tekintetében lépést tartsanak. Ez azonban a növekvő nyersanyaghiány miatt egyre nagyobb nehézségbe ütközik. A tekintélyállamok a fegyverkezéshez, valamint egyéb ipari termeléshez szükséges nyersanyaggal jórészt különben sem rendelkeznek. Igy, amikor a föld területének 27 százaléka Anglia, 15 százaléka a Szovjet-Unió, 9 százaléka Franciaország, 6 százalék az Egyesült Államok ellenőrzése alatt áll, addig Olaszország területe csupán 2.7 százalék, Japáné 5 százalék, Németországé pedig csak 0.39 százalék. Ezzel jár, hogy az utóbbi államoknak a következő fontos nyersanyagokat kell külföldről importálniok, százalékban kifejezve:

Németország: Vasérc 77, — réz 89, — ólom 78, — mangán 100, — petróeum 88, — Gyapju 91, pamut 100 százalékát .

Olaszország: Szén 95, — réz 99, — mangán 85, petróleum 99.5, — gyapju 80, pamut 100 százalékát.

Japán: Vasérc 83, — ólom 93, — Cink 74, — mangán 57, — Petrólem 93, — Gyapju ? —, pamut 100 százalékát.

Oly termelési rendszer mellett, mely a versenyen s igy a termelési költség állandó csökkentésén — vagyis a technika fejlesztésén — alapul,

az egyes államok természetesen mindinkább arra kényszerülnek, hogy más államokra gyakorolt politikai befolyásukat mindjobban növeljék, minél több terület és minél nagyobb népesség fölött szerezzék meg az ellenőrzési jogot, hogy ilymódon feles belföldi tőkéiket külföldön gyümölcsöztetőbben tudják befektetni és áruikat a politikai hatalom latbavetése mellett a többi állam versenyeinek kiküszöbölésével jövedelmezőbben és biztosabban tudják elhelyezni.

Ezen alapul a tőkés módon termelő államok hajlama az „agresszióra". A termelés módjának a politikai agresszióra gyakorolt e hatása csak állandóan növekszik a konjunktura olyan szakaszán, melybe 1937 vége óta léptünk , amikor a közelgő válság következtében az áruk bel- és külföldi elhelyezése mind nehezebbé válik. A *Stahlverein, Krupp, Mitsui és Mitsubishi,* valamint *Ansaldo* konszernek rentábilis termelése mindjobban megnehezül. A demokratikus államok viszont a konjunktura visszafejlődése miatti növekvő munkanélküliséget és monopolvállalataik csökkenő jövedelmét az export növekvő szorgalmazásával igyekeznek ellensulyozni, Ezt részben áraik csökkentésével, részben pedig az exportpiacokra gyakorolt politikai befolyásuk növelésével igyekeznek elérni. A válság közeledte igy a viszonyok nehezültével mind élesebbé teszi a versenyt a nagyhatalmak között.

A tekintélyállamok aranyfedezete minimális. Németország aranyfedezete 1939-ben 0.02 százalék, mig az Egyesült Államoké 27.6, Angliáé 6.2, Franciaországé pedig 7.5 százalékos. Nyersanyagot nélkülöző ország csak a világpénz — arany — vagy pedig deviza ellenében vásárolhat. Az ilyen ország devizája nemzetközi értelemben nem csereeszköz. Oly devizához viszont, melyért nyersanyagot vehet, csak export utján juthat. Igy függ össze a konjunktura előrehaladása, a válság közeledte és az export mindjobbani megnehezülése az imperialista ellentétek fokozódó kiélesedésével, a nyersanyagot nélkülöző államok növekvő nehézségeivel és az e miatti „agresszivitásukkal".

Az export általános megnehezülése a válság közeledtével annál sulyosabb, mert jelenleg a tőkés termelés általános válságának korát éljük. Az orosz birodalom majdnem teljes kikapcsolódása az államok külkereskedelméből, óriási nyersanyagkészleteinek a világpiacokról való távolmaradása a világ gazdasági életében sulyos zökkenőket okoz. Még nagyobb sullyal esik a latba Kinának, mint fogyasztópiacnak háttérbe szorulása. Ez az 500 milliós tömeg, mely az emberiség egynegyed részét teszi, az Egyesült Államok, Franciaország és Anglia exportjának nem kis részét fogyasztotta. Eltekintve a háború okozta bizonytalanságtól s az otthonukból kiüldözött tizmilliók fogyasztóképtelenségétől a Kinába irányuló export jórészt a háborús közlekedési zavarok miatt is akadozik. A háború következtében a Csendes-óceáni kikötők (Hongkong-Kanton, Shanghai, stb.) ebből a szempontból már nem jöhetnek számitásba, mert a japán export oktroja alatt állnak, viszont a kinai kormány által ellenőrzött kikötők közül csak a Shanghaitól délre fekvő Ningpótól vezet vasuti összeköttetés Kina belsejébe. Ezt a vasutvonalat is állandóan veszélyeztetik a japánok s igy a fontosabb küldemények lebonyolitására alkalmatlan. Ezért főleg az Indokinai Haiphong tengeri kikötő jön számitásba, s ez is ma a Kinába irányuló kereskedelem legfontosabb tranzitó-állomása. Mig azonban Kantonon keresztül napi 1300 tonna árú haladhatott át Kina belseje felé, addig

a Haiphongból vezető vasut csak napi 250 tonna árut képes továbbitani. Ezért rekedt meg az év elejéig Haiphongban körülbelül 150.000 tonna áru és várja nehezen a továbbitást. Mindezen felül a szemben levő Hainan szigetet a japánok minden francia tiltakozás ellenére megszállani igyekeznek s veszélyeztetik ennek a jelenleg legfontosabb tengeri kikötőnek a forgalmát is.

A felsorolt körülmények hatása következtében a nagy tőkés államok exportja az utolsó tiz évben összegszerűen körülbelül egyharmadára csökkent a régi aranydollárt véve alapul, az emlitett különböző módokon megnyilvánuló munkanélküliséget mozditván elő ezáltal. A tőkés termelési mód általános válsága miatt igy az exportáló államok versenye mindjobban kiélesedik. Élesen szembetűnik ez az Egyesült Államok és a tekintélyhatalmak délamerikai gazdasági harcában. Az utóbbi években a német áruk mindjobban kezdték Délamerikából az északamerikai iparcikkeket kiszoritani. A német áruk árainak versenyképessége egyrészt az otthoni olcsóbb munkabéreken, másrészt azon a törekvésen alapult, hogy export révén minden áron devizához jussanak. Igy amig a Délamerikába irányuló német kivitel 1932-től 1938-ig meghatszorozódott, addig az Északamerikai Egyesült Államok részesedése a délamerikai külkereskedelemben 30 százalékkal csökkent. A tekintélyállamok ügyes propagandáját és árpolitikáját azonban Roosevelt nem nézhette sokáig tétlenül s a braziliai Vargas elnök pálfordulása, valamint a limai-konferencia politikai és gazdasági sikere arra mutat, hogy a tekintélyállamok devizaszerzési lehetősége ezen a területen is nagyon megnehezedett. Korántsem tulzás tehát, ha azt állitjuk, hogy a roosevelti németellenes politika rugója nem csupán a demokrácia tiltakozása az antiszemitizmus és a parancsuralom politikai eszközei ellen, hanem az a gazdasági konkurrencia, mellyel Németország és Olaszország a Délamerikába irányuló északamerikai exportot megnehezitette és ezáltal közvetve megnövelte az Egyesült Államok munkanélkülieinek számát.

A közeledő általános gazdasági válságra utal *Mr. Sutcliffe*nek az angol parlamentben 1938 november 30.-án tartott beszéde, melly szerint az angol pamutexport az 1938 januártól októberig terjedő időben az 1937. év hasonló időszakával szemben egyharmad résszel csökkent, viszont az 1927-ben exportált 145 millió fonttal szemben az 1937. évi export értéke 66 millió fontra esett. Ugyanekkor a darabszám az 1927. évi 3.866.000 yardról 1937-ben 1.922.000 yardra csökkent, ami részben magyarázatául szolgálhat az angliai munkanélküliség állandó növekedésének.

Bár Németország termelésének több, mint 60 százaléka hadicélokat szolgál, az ehhez szükséges nyersanyagokat csak ugy tudja beszerezni, ha annak importálási költségeit az egyéb cikkek exportjából befolyó devizával fedezi. Ennek lehetősége azonban mindinkább korlátozódik. A közelgő válság, mint már emlitettük, a piacok felvevőképességét erősen és állandóan csökkenti. A bácskai parasztok már nem hajlandók átadni gabonájukat német és angol iparcikkekért, mert már ellátták őket varrógéppel és rádióval. Rendkivül megnehezíti a német exportot a német vasutak nehéz helyzete is. Eltekintve továbbá attól, hogy Németország délamerikai exportja a limai-egyezmény miatt megnehezült s az északamerikai exportcégek árengedményeikkel a kisebb szállitási költségeik révén háttérbe szoritották azt a 12-15000 céget, mely Németországból ex-

portál, döntő sullyal esik latba még az is, hogy a németek nyersanyagbeszerzési nehézségei következtében ezek a cégek nem tudják tartalékolni azt a nyersanyagmennyiséget, mely az export céljára való termelés kapacitásához szükséges volna. Igy pl. a német nehéziparnak igen meg kell erőltetnie magát, mert pl. az Egyesült Államok a nehézipari gépek szállitására cif. Stockholm négyheti időre tudják magukat kötelezni.

Hudson, angol kereskedelmi államtitkár európai és moszkvai körutazása a legutóbbi hetekben kizárólag a válság előrehaladása következtében megnehezült versenyviszonyok leküzdését célozta, vagyis angol gazdasági hadüzenetet Németországnak. Az angolszász világbirodalomnak ugyanis már nem áll módjában a német és olasz nép elsőrendű életfentartási szükségleteit figyelembevenni, mert neki magának is igényt kell tartania mindazokra a piacokra ,melyek még a technika előrehaladtával megnövelt termelés és ugyanez okból lecsökkent fogyasztás után is a világ rendelkezésére állanak. Azok a kisérletek, melyek a még rendelkezésre álló piacok *békés* felosztására irányultak, már eredménytelenek maradtak, mert a tőkés termelési mód mai állapotában az egyes tőkés, valamint a tőkés államok jövedelmező termelése szerkezeti okokból (a termelési mód anarchisztikus volta miatt) annyira megnehezült, hogy ma már nincs a világnak oly hatalmas tőkés állama, amelyiknek módjában állana más — nyersanyagokban szűkölködő — államok életlehetőségeit figyelembe venni és azokat eredményesen támogatni.

A monopoltőke óriási felfejlődése következtében mind nehezebb a hatalmas vállalatoknak, amelyek politikai befolyása ugy a tekintélyi, mint a demokratikus államokban óriási, tőkéiket jövedelmezően elhelyezni. A monopolium természetéből folyik, hogy ha tőkéit külföldön valamivel jobban tudja jövedelmeztetni, nem habozik azokat exportálni, még pedig oda, ahol ez politikailag lehetséges s ahol a jövedelmezőség nagyobb, mint otthon. Ez a magyarázata több tőkés ország agresszivitásának. Kormányaik u. i. melyek — különösen a tekintélyállamokban — nagymértékben a monopoltőke befolyása alatt állanak, az értékesitési lehetőségek nehézsége következtében két okból is agresszióra kényszerülnek. Először is — agresszióval — birtokába jutnak az elfoglalt ország nyersanyagforrásainak és munkaerőinek; másrészt pedig a megszállott ország lakossága kénytelen a protektorátust gyakorló állam iparcikkeit vásárolni azon az áron, amilyent az előir. Ezek azok az előnyök, melyek a fegyverkezésre forditott horribilis összegek más független államok leigázása révén való visszatérülésével biztatnak.

Ezért logikus gestiója a nyersanyagban szűkölködő tekintély államoknak a fegyverkezés. Ösztönösen érzik, hogy a nyersanyagokkal rendelkező demokratikus államoknak anarchisztikus, s válságok által feldult, már-már nem rentábilis termelésük mellett nem fog módjukban állni rajtuk segiteni, illetve gazdasági szükségleteikre figyelemmel lenni. Ez a magva az imperialista ellentéteknek. Ezért hihetetlen, hogy egyes demokratikus becsületes szándéktól elteltt államfő vagy józan diktátor elhatározása és békeakarata elegendő volna fenti objektiv tényekből származó meglevő és mindinkább növekvő ellentétek megszüntetésére és a belőlük keletkező háború puszta jóakarattal való elháritására.

Kétségtelenül: a demokratikus gondolathoz közel áll a humanisztikus világnézet által vallott örök béke. De kétséges, hogy ez volna a demokra-

tikus államok őszinte békeakaratának főindoka. Nem mellékes az sem, hogy pl. az angol Citynek külföldön befektetett tőkéje meghaladja a 3700 millió angol fontot és a francia tőkeexport is több, mint 1600 millió angol font, míg a többi hatalmak külföldi befektetései ennél lényegesen jelentéktelenebbek. Ezeknek a külföldi befektetett tőkéknek sorsa háború esetén nyilvánvalóan bizonytalan, éppúgy, mint ahogy a háború nagyon bizonytalanná tenné azt a földközitengeri utat, melyen a manchesteri és lancashirei angol textilipar Indiába, Ausztráliába és Kinába exportálja cikkeit. Így értelmezendő tehát Chamberlain mult év szeptemberi béketörekvése, aki fenti csoportok befolyásától bizonyára nem mentes. Ezzel szemben Winston Churchill, Eden és Baldwin magatartását is könnyebben megérthetjük, ha tudjuk, hogy ezeknek az angol nehéziparral, bányákkal és fegyveriparral vannak bizonyos kapcsolataik, mely vállalatoknak a háború csak megkönnyítené a haszonnal való termelést, amikor pedig az először említett csoport számára az megnehezülne.

Könnyebb lesz megérteni továbbá egyes államok rokonszenvét és barátságát a tekintélyállamokkal szemben, ha közelebbről vizsgáljuk meg gazdasági kapcsolataikat: Jugoszlávia exportjának pl. 85 százaléka Német- és Olaszország, Magyarország exportjánk 80 százaléka Németország, míg Bulgária exportjának 75 százaléka Németország felé irányul.

Eltekintve a világnézeti rokonszenvtől itt a gazdasági függőség is szerepet játszik ez államok viszonyában. Románia exportjának 66 százaléka irányul a tekintélyállamok, 33 százaléka pedig Anglia és Franciaország felé. Itt azonban a gazdasági szempontokon felül fontos stratégiai szempontok is figyelembe jöhetnek, melyek ezt a viszonyt lényegesen befolyásolhatják.

Természetesen a gazdaságilag függő államok barátsága csak addig marad fenn a nyersanyagkészletüket átvevő nagyhatalommal szemben, míg a belföldi nyersanyag és emberanyag kiaknázását a belföldi tőke végzi. Ez persze az állam függetlenségével együtt megszűnik. Így válik érthetővé pl. hogy a japánbarát Csang-Kai-Sek-kormány miért lett hirtelen Japán kérlelhetetlen ellensége.

Sajnos itt, helyszűke miatt, a világpolitikai helyzet gazdasági összefüggéseire még csak megközelítően sem utalhatunk kimeritően. A jellemző összefüggések felsorolása azonban érintik azokat az elveket, melyek a mai világpolitikai események kialakulására döntően kihatnak. Ezzel persze korántsem állítjuk, hogy a világpolitikai események mindegyikének valami közvetlen gazdasági rugója van, csupán arra mutattunk, hogy mindezek a nacionalista, lélektani, stratégiai, stb. felépitmények, melyek a mai imperialista ellentétek kiélesedésének korszakában döntően közrejátszanak, oly gazdasági tények eredményei, melyek szükségszerűen termelték ki magukból ezeket az éles ellentéteket.

A mai világpolitikai helyzetben a gazdasági okok másodrendűekké degradálódhatnak. A felhozott okokból kiélesedett ellentétek következtében az államok ma intenziv törekvéseket fejtenek ki diplomáciai és stratégiai előnyök elérésére. Ma már lassanként háttérbe szorul annak kérdése, hogy a jugoszláv sertést ki vásárolja meg, és (pillanatnyilag) fontosabb az a kérdés, hogy ki foglalja el korábban Gibraltárt, Tanger, Malorca, Bizerta, Alicante, Sicilia, Dekekanezosz-Rodosz, Cyprusz, Alexandria, Malta, a Dardanellák és a Szuez hadiflotta- és repülő-bázisait. Ma már

olyan a helyzet, mintha két halálos ellenség állna egymással szemben, amikor könnyen előfordulhat, hogy az egyik gyanus mozdulatánál a másik elébb a revolverét, nehogy egy fontos pillanat elvesztésével behozhatatlan hátrányba kerüljön.

Így értelmezendő Roosevelt április 15.-i sürgőnye, melyben 25 éves fegyverszünetet ajánl fel. Ez az ajánlat tökéletesen megfelel a demokrata-humanista-pacifista világnézetnek, de sajnos félő, hogy a világgazdasági és világpolitikai objektív tényezők még mind a két fél jószándéka esetén is meg fogják akadályozni, hogy a gazdasági válság bizonyos mélypontján a második imperialista háború, vagyis a fegyveres küzdelem a világ nyersanyagkészletének és gyarmatbirodalmának ujabb elosztásáért meg ne induljon.

ÉVSZAKOK BALLADÁJA

Irta: DARVAS SZILÁRD

A rongyos szél, e fürge rikkancs
hogy nagyobb legyen a hatás,
végignyargalt a fél világon
s orditott: külön kiadás! —
a tél fütyül a szerződésre
és végleg farba rugta azt,
az irott eskű ellenére
hátbatámadta a tavaszt.

A nyár igy szólott: ejnye, ejnye,
s az ősz borzongva kacagott,
kéjelegve komédiáztak
két szomszéd bolond évszakok,
egyik borongó, méla lélek,
ki holdkóros csodákra vár,
a másik szerint a tavasztól
még nagyon messze van a nyár.

De azért konferenciáztak
és tiltakoztak nagyokat,
amig a tél a frontra küldött
minden épkézláb fagyokat,
vad harci kedve eltemetve,
hogy ellenálljon bármi is
s egy márciusi fagyos éjen
csatát vesztett az április.

Igy lett a tavasz téli gyarmat
és hogy jogosan, tiszta ügy,
s hidegtől reszkető faágon
cenzurázva lett mind a rügy,

dühöngve tomboltak a télben
a diktátori rigolyák
s egy jegeshangú rendelettel
eltörölték az ibolyát.

Virágnak, énekes madárnak
egyaránt nem volt kegyelem,
fehérben járt mind a hat hónap,
oly példás volt a fegyelem,
a nyár szaladgált fühöz-fához,
s az uj szomszéd csak röhögött,
már úgy nézte a juliust is,
mint néki rendelt örököt.

És egy reggelen összecsaptak,
a földre szürke köd borult,
a nap is félve, eszelősen
nézte a szörnyű háborút,
feledve lett a szentszövetség,
amit a nyárral megkötött,
halvány köpenyét összehúzva
didergett egy felhő mögött.

Nyugat felől, mint harci tankok,
úgy omlottak a lavinák
s az augusztus még el se mondta
az ütközethez az imát,
már hullva volt a nagy csatában
és kékre fagyva elhevert
és mindenkit, ki ellenállott,
a tél nevetve elsepert.

Az ősz mindebből mit sem értett,
csak melengette otthonát
és a búsúló hervadásról
épp egy rossz verset komponált,
mikor kidobták az avarba,
durván röhögte ott a tél
s a róla irt sok gyatra versért
szemenköpte a falevél.

Igy lett a tél a föld királya
és úr itt minden szíveken,
hogy tudjon ember embert ölni
megfontoltan és hidegen
s kinek fejére nyári napfény
rajzol sugaras glóriát,
tanúljon el és ne nevesse
ezt a bizar históriát.

MAGYAR IRÓ VALLOMÁSA AMERIKAI MAGYAROK ELŐTT

Irta: REMENYIK ZSIGMOND

Előadta szerző április 8.-án „Örök magyar igazság" cimen a newyorki Magyar Kulturszövetség tagjai előtt.

Kedves Barátaim,

engedjétek meg, hogy előadásomat köszönettel kezdjem. Ritka és alig viszonozható manapság az a figyelem, amit egy közönség és közösség magamfajta irónak szentel ezen a világon, vagy legalább is a világnak egy bizonyos részén. Manapság nagyobb figyelmet szentelnek általánosságban nagyszájú politikusoknak, hebehurgya vezéreknek, kötéltáncosoknak és patkánybűvölőknek, mint irónak. Nem mondom, azért néha mutatkozik megkülönböztetés irók és irók között, vannak irók, akiknek szédelgő smoncáit szájtátva hallgatják a megkótyagosodott oktondiak. A helyzet az, hogy aki kiszolgálja a piacot, — elsősorban a silányság és az igazságtalanság, a részrehajlás és a hitványság piacát, — az még csak akad néha hallgatókra. De, aki az igazságot kutatja, aki az egyenlőség és loyalitás, a szabadság és a műveltség nevében beszél, az bizony legtöbbször az üres falaknak beszél, üres széksoroknak, érdektelen és unatkozó hallgatóság előtt. Igy van ez manapság az egész világon, különösen és fokozottabb mértékben Európában. Igy hát külön megtiszteltetésnek veszem és ezt köszönöm most mindenkinek, aki itt összegyült, hogy meghallgassa azokat az ugynevezett bölcseségeket, információkat és hittételeket, melyek Európában, ha egyáltalán még Európának nevezhető az a szerencsétlen szemétdomb, amely Európának nevezi magát, ismeretlen és gyanutkeltő fogalmak, ebben a viszonylagosan emberséges világban pedig közhelyek. Kérek mindenkit, hogy elmondandó szavaimat ne vegye egy megbántott ember dühösködésének, se egy üldözött gondolkodó és iró zavarodott felháborodásának, mert ebben a pillanatban még nem számitok Európában sem politikai, sem vallási üldözöttnek, bár ki tudja, meddig tart ez a dicsőség. Ismétlem, se politikai, sem vallási üldözöttnek nem számitok, ezt ismétlem kihangsulyozottan és a fokozottabb hiteltérdemlés okáért. Senki se mondja tehát, hogy azért lázadozok, azért átkozódok és szidalmazok, mert saját bőrömön éreztem az európai förtelmeket, senki se gondolja és mondja tehát, hogy csak azért emelem fel a szavamat Európa mai végzetes rendje, gengsztermorálja és minden derék és becsületes dologra való alkalmatlansága ellen, mert közvetlenül bőrömön éreztem egy csomó ocsmányságnak az ostorcsapásait. Jól tudhatja mindenki, szavaimnak kevesebb hitele lenne ebben az esetben. Viszont én jól tudom, és azt hiszem velem együtt tudjátok ti is, barátaim, hogy nem föltétlenül szükséges, hogy valaki csak akkor lázadozzon mondjuk az embernyuzás és a fültépés, a kerékbetörés és a herélés ellen, ha őt már félig megnyuzták, fülét kitépték, kerékbetörték és kihérélték. Az inkvizició ellen lázadozhat olyan ember is, aki csak látta a fültépéseket, aki csak tudomással bir ezer és egy borzalomról, dacára, hogy annak nem esett áldozatul. Szavainak hitele nemcsak, hogy nem csökken, de akár a szél, zug és erősödik. Senki nem vádolhatja pártoskodással és elfogultsággal.

Nos hát, és erre különös sulyt fektetek, teljes joggal várhatom, hogy

mindenki, aki ebben a teremben ma összegyült, vagy aki e terem falain tul meghallgat, legteljesebb mértékben hitelt adhat vallomásaimnak. Sok mindenről akarok és fogok is vallani, barátaim.

Jó magyar vagyok és jó európai. Az a haza, melyet teljes joggal magaménak mondhatok és az a kultura, melyen felnevelődtem, ma a pusztulás veszélyében forog. Gonosz igazságtalanság volna ugy felfogni a dolgot, hogy azért forog pusztulás veszélyében, mert megérett a pusztulásra. Hitem szerint haza és kultura örök fogalmak. Ha élni és erősödni, fejlődni és boldogitani akar, ugy alá kell magát vetni a fejlődés és az alakulás örök törvényeinek. De az európai események mai tanulsága szerint Európában alig lehet szó fejlődésről és alakulásról. Senkit se vezessen félre az a tény, hogy vannak Európában ma szerencsétlen népek, elbolonditott közösségek, elnyomott fajták és irtózatos szerepre vállalkozó nemzetek. Senkit se vezessen félre tegyük fel az a tény, hogy pár millió szervezett és barbár teuton irgalmatlan erőszakoskodása és fondorlatossága rémületben és bizonytalanságban tart más, szorgalmas és becsületes népeket. Tanusithatom, hogy Európa népei, tul e félelmen és e rémületen, megvetéssel és utálattal, semmibevevéssel ha nem is, de félreérthetetlen idegenkedéssel szemlélik ezeket a hangos erőszakosakat. Jól tudják Európa népei, hogy nép és annak vezetői legritkább esetben foghatók csak egy kalap alá. A legutolsó cseh vagy magyar paraszt, a legutolsó osztrák és román munkás, a legutolsó szerb vagy holland hivatalnok is tudja, ha még nem rohadt el a velő a fejében, hogy a teutonok és társaik erőszakoskodása csak gyengeséget és elszánt kétségbeesést takar. Európa nem kiván szerintük élni, barátaim, azt jól jegyezzétek meg, ennek a tudatában szemléljétek Európát és az európai eseményeket, ha mégannyit is összevissza ferditenek és hazudoznak az olcsó és nagyszájú lapok, Európa élni akar, fejlődni, művelődni és boldogulni. Kétségbeeséssel szemlélem még itt, a szabad Egyesült Államokban is azon emberek nagy tömegét, akik hitvány papirosaikból értesülve Európa némely cigányprimásának olcsó ügyeskedéséről, olyan következtetést vonnak le Európáról és az európaiakról, ami távolról sem fedi a tényeket.

Itt, ezen a helyen, ismételten és kijelentésem teljes tudatában, koronatanui minőségem teljes felelősségében tanusitom, hogy Európa népei még lelkük mélyén sem azonositják magukat megfélemlitett vezéreikkel. Nem is hihető ez, ha józanul meggondolja az ember, miféle népnek kellene lennie annak, amely önszántából, szabad elhatározási képességének birtokában, erőszak és megfélemlités, elnyomás és félrevezetés nélkül hinni tudna álhirlapiróknak, reketireknek és piromániásoknak. Ismétlem, Európa népei ma szenvednek, Barátaim, és soha jobban nem kivánták felszabadulásukat és szabadságukat, mint éppen ma, napjainkban. Néha azt gondolom, már magam is kétségbeesve és megtántorodva, talán meg is érdemelte sorsát Európa, néha már magam is hajlamosnak mutatkozom arra az erkölcstelen gondolkodásra, amely szerint büntetés nem jár bűn nélkül és nem ok nélkül sujtja a sors ma Európában a nemzeteket és a népeket. De emlegethetek-e bűnt és mulasztást a néppel kapcsolatban? Nem mutatta-e meg Európa népessége, tömegeiben és derék egyedeiben mindig a szabadságszeretet, az egymás megbecsülésére való készséget, a szorgos munkára való hajlandóságot és a művelődésre és igazságosságra való alkalmasságot. Nem mutatta-e meg a mi népünk is, nem is egyszer évszá-

zadok folyamán, hogy nem tud élni szabadság nélkül, hogy jól tudja igazi érdekeit, nem lázadt-e elnyomói ellen, nem is egyszer a történelem folyamán? Nem becsülte-e meg azokat, akik valóban javitani kivántak sorsán, ha azoknak hire hozzá eljutott. Nem kivánta-e a műveltséget és a kulturát, igen, a kulturát és a civilizációt, a polgárosulást, legalább is a jó utak, az emberséges lakásviszonyok és az elemi irni-olvasni tudás erejéig és határáig és ha azon tul már nem kivánta, csak azért nem, mert tájékozatlan volt abban, ami ezen elemi határokon tul fekszik.

Igen, ismétlem, itt, ezen a helyen tanusithatom, vannak még Európában jó európaiak és a mi hazánkban jó magyarok. Jó magyarok és jó hazafiak, igazi hazafiak, a szó félremagyarázhatatlan és hűséges értelmében. Irók, politikusok, tisztviselők, munkások és parasztok, akik jól ismerik és látják a veszélyt, melyben forog Európa és hazánk. Ezek az emberek, egyedeikben és tömegeikben állják a sarat egy rémes szomszédság és a szélsodorta kelekótya, bolondgomba, szemétdomb és veszettkutya erkölcsiséggel szemben, amelynek egyetlen célja csak a hatalom és a hatalom. Jól tudja ma minden igaz magyar és igaz európai, hogy ennek a pártoskodó és korcsmai gengsztermorálnak, ennek a zsebmetszőkhöz is méltatlan csökönyös és bután ravasz fondorlatosságnak az ára a szabadság, a fejlődés és az igazság. Jól tudja ma Európában minden igaz európai és hazánkban minden igaz magyar, hogy ennek a piszkos hatalomnak az uralomrajutása csak vesztét okozhatja hazánknak és Európának.

Van egy örök igazság, és ez az örök európai és egyben örök magyar igazság is: a szabadság. Szeretném, ha ez a fogalom, szabadság, egy és ugyanazon képben jelenne meg most mindannyiuk előtt. Szeretném, ha szabadság alatt mindannyian ugyanazt gondolnánk. Én szabadság alatt azt az állapotot értem, amidőn minden ember érvényesitheti emberi jogait és természeti jussát. Szabadság az, amelyben mindenki azonos társadalmi sánszokkal indul az életnek és amelyben a sánszokat a természeti adottságokon kivül semmi nem befolyásolja. Szabadság alatt értem a művelődés jogát, a szólásszabadságot, a szabad kritikát és az erőszak, az elnyomatás teljes kiküszöbölését. Ez röviden és tökéletlenül a szabadság, amely nélkül sem fejlődés, sem igazság, sem pedig emberi boldogulás el nem képzelhető. Mondhatnám azt is, hogy a létezés eme föltételei nélkül maga az élet sem ér semmit, és ha már választani kell a létezés két formája, a szabadság és az elnyomatás között, akkor megértek mindenkit, akár egyedeket, akár népeket, hogy a harmadikat választják, a megsemmisülést. Nos hát, ma Európa népei jól tudják ezt, tudja a többi népek között a magyar nép is, tehát legjobb fiai személyében védi és őrzi, ahogy lehet és amig lehet, kulturális, politikai és gazdasági függetlenségét és szabadságát.

Hősi küzdelem ez, amelyet nem adnak ingyen és amelynek az utja bizonyos helyeken koncentrációs táborokon át, más helyeken maláriavészes szigeteken, börtönökön, ügyészségi vádiratokkal, rendőrségi invesztigációkkal diszesen tarkitott uton át vezet. Dacára ezeknek a veszélyeknek, mindig akadtak és mindig is fognak akadni jó európaiak és jó magyarok, akik népük és hazájuk érdekében vásárra viszik a bőrüket, még abban az esetben is, ha akikért bőrüket viszik a piacra, a legteljesebb érdektelenséggel vagy tudatlansággal és értesületlenséggel szemlélik áldozatukat. Biztos

meggyőződésem, hogy vannak derék európaiak Dániában éppugy, mint Franciaországban, Olaszországban, mint Németországban, Lengyelországban éppen ugy, mint Spanyolországban és Bulgáriában, akik a szabadságért és a becsületes életért áldozzák, nyiltan vagy titokban, ugy, ahogy lehet, életüket és idejüket. Magyarországon is voltak, vannak és lesznek is mindig efféle hősök, mert bizony ez hősiesség és áldozat. A szemét csőcseléken kivül, a hazaáruló nyilasokon és kisdobosaikon kivül, országotáruló svábokon és teutonivadékokon kivül, eladósodott rongyburzsoázián, korcsmalátogató kortesokon, züllött álhirlapirókon és sodródó mozitöltelékeken kivül, elbutitott és züllésre hajlamos proletariátuson és minden áron sodródó csaposlegényeken, malomellenőrökön és segédjegyzőkön kivül, elvetélt orvosokon és óvadékot sikkasztó zugügyvédeken kivül van egész hadseregre menő tömeg hazánkban és Európában, amely védi és mindig is fogja védeni az igazság, a szabadság és az emberi jussok veszélyeztetett sáncait.

Ha van elnyomatás Európában, az a derék európaiak bőrére megy és azok vele egyet nem értenek. Ha van faji megkülönböztetés, vérképlet és fajteória Európában, az csak egy züllött és tudatlan réteg átmeneti diadala és ha van törekvés hazánkban e tudatlanság pártolására és az erőszakosság dédelgetésére, ugy ez csak egy elszánt kisebbség hazaáruló machinációja. Az igazi, örök európaiság és örök magyarság nem támogatja ezeket a törekvéseket és el sem képzelhető helyzet és alkalom, amelyben valaha is támogatná. Irók, politikusok, munkások és parasztok nagy tömege áll szemben ezzel a szánalomraméltó siserahaddal, tekintet nélkül arra, hogy miféle vérképlet jegyében hová tartozik az illető. Ezek a derék irók, néhány kivételes politikus, értelmes munkásság és derék parasztság teszi azt a védőbástyát, amellyel áll vagy bukik a nép jövője, a szabadság és az európai magyarság. Ezek a derék irók, kutatók és tudósok, ugynevezett humanisták és ugynevezett népiek, külön vonalakon bár, de egy és ugyanazon irányban áldozták idejüket és képességüket, pillanatnyi érvényesülésüket a nemzet demokratizálódása érdekében. Ez a két csoport az első vonalban küzd a népi szabadságért és a polgári értékek átmentéséért ebben az alakuló világban, a romlás és a rombolás veszett hada ellen. Ennek a két csoportnak, amely a magyar és európai szellemi élet legderekabbjait tartja számon és munkáltatja egy szabad Európa és egy európai magyarság érdekében, semmi köze az Európában és hazánkban a szabadság és az egyenjoguság ellen elkövetett merényletekhez.

Semmi közünk pártoskodókhoz és szabadságtiprókhoz, semmi közünk idegen célok zsoldosaihoz, cezaromániás őrültek és sizofrén kelekótyák lakájaihoz, pártokhoz is alig van és aligha lesz valaha közünk. A mi pártunk a szabadság, a függetlenség, az igazságosság, Európa és az egyetemes magyarság. Ellenségei voltunk és vagyunk, vagyunk és leszünk minden igazságtalanságnak, pártoskodásnak, részrehajlásnak, megvetői és szánakozói a hamisitásnak és az ostobságnak, a gyávaságnak és a szolgaságnak. Ami derék és érdemes dolog kikerült szellemi téren az utolsó évtized alatt irók kezéből hazánkban, az e két csoport iróinak kezéből került ki, máshonnan soha. Voltak e csoportoknak lenézői és sajnálkozói, ellenségei és vádolói, voltak, akik tudatlansággal vádolták e csoportokat, műveletlenséggel és felforgatási törekvéssel, enélkül természetesen a harc, amelyet folytattak és amelyet folytatnak, el sem volt képzelhető. Ki tudná

azt megmondani, hogy kik voltak az okosabbak, e csoportok irói-e vagy pedig a bérenc vádaskodók. E csoportok irói mindenesetre országot fedeztek fel, bemutatták a magyar paraszt életét, hiányait és vágyait, követelték is a jussát, tanitották a tudatlanokat és kérlelhetetlen harcot inditottak a nagybirtok, a nagytőke, a koncentráció és a szellemi silányság ellen. Ha áruló akadt közöttük, csak osztályáruló akadt, aki leleplezte azt az uralkodó réteget, amelyből elszármazott. E csoportok iróinak sorából kerültek ki azok, akik kiáltványt intéztek a nemzethez, figyelmeztetve örök törvényeire és elmult harcainak kivivott eredményeire az egyenjoguság nevében a zsidótörvény javaslatának előterjesztése alkalmából. Ezen csoportok irói fogalmazták meg és juttatták a parlament elé aláirásukkal ellátva kiáltványukat a sajtószabadság érdekében. Ezen csoportok irói voltak azok, akik a kor szokásaihoz hiven és egy értelmesebb hang és felelősebb lelkiismeret suttogására hallgatva, különbséget tettek, ha már kellett tenni, magyar és magyar, keresztény és keresztény, zsidó és zsidó között. Ha már különbséget kellett tenni, ugy e csoportok irói és gondolkodói voltak azok, akik különbséget tettek fajták és felekezetek között, korántsem vérképletek alapján, de társadalmi rangok és gazdasági állapot szerint. Természetes volt ez a fejlődés, hisz minden ésszerű fejlődés a természet törvényei szerint természetes. Természetes volt tehát az is, hogy különbséget tettek szegény és gazdag magyar, szegény és gazdag keresztény, szegény és gazdag zsidó között. A mi testvéreink nem minden esetben a magyarok voltak, sem minden esetben a keresztények vagy a zsidók, de a szegény magyarok, a szegény keresztények és a szegény zsidók. Ezeknek az érdekében dolgoztunk és dolgozunk és fogunk is dolgozni mindaddig, mig ez a munkálkodás lehetséges.

Ugy, ahogy lehetett, védték ezeknek a csoportoknak az irói az örök magyar igazságot. Mi az örök magyar igazság? A szabadság, az egyenlőség, a testvériség, a méltányosság és az igazságosság. Nem mondom, akadtak ellenfeleik táborában áruló magyarok és hűtelen zsidók, akik ahelyett, hogy az egyetemes népesség és az örök magyar haza érdekeit és jövőjét tartották volna szemük előtt, akik ahelyett, hogy áldozatot hoztak volna akár még saját káruk árán is ezeknek az érdekében, azon sündörögtek, hogy nehézséget támasztanak a hű magyarok munkája elé. Voltak és vannak áruló magyarok, kik összeszövetkezve szomszédos grajzlerájosokkal, akár a csirketolvajok éjnek idején, ki és besurrannak, a fizetett üzeneteket közvetitve és bolonditva a népet. Voltak és vannak hűtlen és ostoba zsidók, akik anyagi lehetőségeikkel éppen ezeket a züllött rendbontókat támogatták, megvonva tőlünk a szabad szó közlésének a lehetőségét. Ostoba zsidók és csahos keresztények, elbutitott és félkegyelmű magyarok ezek, akik szolgábbak kivántak lenni a szolgáknál, lakájabbak a lakájoknál, akik, ha már mást nem lehetett, mentek árulni a nép függetlenségét, abban a reményben, hogy a vevő becsületes és ők az elszámolásnál pontosan megkapják a kialkudott szenzáldijakat. Ezeket a hitvány lényeket irgalmatlanul büntetni fogja egy elkövetkezendő kor, még abban az esetben is, ha nem sikerült nekik összehozni az üzletet.

Mindig voltak nehéz és sulyos idők Európa és Európában a mi szűkebb hazánk életében. Ez a mai kor is sulyos és nagyon nehéz. A boldog szemlélő, aki innen, e viszonylagosan biztos és zavartalan helyről nézheti Európát és az európai népeket, ugy tekinthet Európára és hazánkra, mint

egy felbolygatott hangyabolyra zivatar előtt. Nagy szó az nyugodtan élni, biztonságban élni, kenyeret és hust enni, gyümölcsöt szopogatni, kedves barátaim. Nagy szó az, hogy valaki tejet tud adni kisgyerekének, jó, tiszta, erős tejet, nagy szó az is, ha iskolába tudja küldeni fiait és lányait, jó cipőben és tisztességes ruhában. Nagy szó az, hogy nem kell nyavalyatörősen reggelenként arra ébredni, hogy valaki veszélyezteti városunkat, hazánkat és földrészünket. Nagy szó az, hogy nem lóg gázálarc a fogasunkon esernyőnk és kalapunk mellett a szögön, hogy nem hajt le a déli órákban barmok módjára a pincébe a házmester gázvédelmi gyakorlatok ürügye alatt, vagy hogy esténként nem bugnak szirénák és nem berregnek dühödt repülők a város fölött. Nagy szó az élet, nagy szó a biztonság és a jövő, de nagy szó a becsület is, barátaim.

Akiben pedig van becsület, akiben pedig van lelkiismeret, ha még el nem adta a rongypiacon albán ócskásoknak, az, ha szemléli Európát, nem állhatja meg vinnyogás és nyöszörgés nélkül. Két eset lehetséges: vagy állandónak és maradandónak, elfogadottnak és intézményesitettnek tekinti ezt az európai zavart és akkor, ha már az ördöggel végleg szövetkezett, elfogadja vagy ha nem, egyszerűen megőrül bele. A másik lehetőség, ugy tekinteni rá, mint valami nyomasztó, mulékony, lidérces álomra, amelyet elsöpör a szél, amely végigfutva a maga irtózatos pályáját, ahogy jött, rémülettel és kétségbeeséssel ,szeméttel és vad hurrogással megy is a fenébe. Ma már ott tartunk, már legalább is a derék magyarok és derék európaiak, hogy felszámolva régi kételyeinket és gyanakvásunkat, ezzel az erővel szemben mindenkivel szövetkezünk. Igy szövetkeztünk és szövetkezünk Egyházzal, polgárság derekabbjaival, alkotmányvédőkkel és konzervativokkal, még olyanokkal is, akikre annakidején még legszertelenebb álmunkban sem gondoltunk volna, hogy mentsük a veszett fejsze nyelét. Módszereink még kezdetlegesek, parittyával lövöldözünk csak nehéz hegyi tarackok ellen és egyenlőre csak öklünkkel fenyegetjük a fölöttünk keringő részeg pilótákat. Nem kételkedem azonban abban, hogy hamarosan eljön az idő, amelyben rávisz bennünket a lélek és az értelem, hogy védekező eszközeinket jobban megválogassuk. Bizom benne, hogy eljön az idő, amelyben mindannyian tudni fogjuk kivétel nélkül, hogy veszett kutyákat és dühöngő őrülteket nem ráolvasással, nem imádsággal és szagos füstölőkkel, nem is érvekkel, sem könyörgéssel és engedékenységgel, de bunkósbottal és kutyakorbáccsal lehet csak elkergetni és észretériteni.

Ha van rá bocsánat, ugy bocsássátok meg vallomásaimat, kedves barátaim. Hivő ember vagyok, talán nagyobb mértékben és komolyabban is, mint ahogy az illő és tanácsos ebben a világban. Hiszek a népek testvériségében, az értelem diadalában, az emberi természet alapvető alkalmasságában a derék és jó dolgokra, hiszek egy európai közösségben, Európa, hazánk és e világ tudatlanjainak felébredésében, okosainak megszelidülésében és valóban érdemeseinek diadalában. Azt hiszem, ismerem is az életet és azt hiszem, ha diagnózisomban talán, de egy elkövetkezendő világ reményében nem tévedek. Természetesen, szeretném látni ezt a világot. Képzeljétek, megy, megy az emberiség, most bukdácsolva irdatlan bozótok között, kövek és tátongó földrepedések között, erdőben és száraz sivatagban, rongyosan és éhesen, a föld kincseinek birtokában és mégis rongyosan és éhesen. Ide-oda csatangol az emberiség, senki sem hallgat érdemesebb tagjaira, bolond szónokok izgatják a népet. Ostobaság

és gonosz indulatok gyengitik erőit, ki van szolgáltatva kigyóknak, vadállatoknak, természet és föld minden ellenséges indulatú eszközének. Akik hivatva lennének átvezetni a népességet ezeken a gázlókon, erdőségeken, sivatagokon és förtelmeken mostoha sorsban élnek, majdnem kiközösitve Bolond sarlatánok bűvöletében vándorol most ez a szerencsétlen emberiség, megigézve hazugságoktól és mendemondáktól, téveszméktől és álmoskönyvektől. Pedig kezében vannak a föld kincsei, kezében van a lehető legjobb lét, a föld minden anyagával, az embert valóban emberi sorsba emelő kellékével. Képzeljétek el, ha megtörténne a csoda és az emberiség rászánná magát a gondolkodásra! Vagy legalább is meghallgatná feddhetetlen, értelmes és derék tagjait, akik ugyan nem járatják vele a dervistáncot, akik ugyan nem bujtogatnak gyilkolásra és gyujtogatásra, besugásra és árulásra, de megismertetik vele az élet lehetőségeit és képességeinek határait becsületesen. Mi lenne, ha elővenné az emberiség a jobbik eszét? Hiszem, biztos vagyok benne, hogy hamar, előbb vagy utóbb, ez is elkövetkezik.

Most még csak egy vallomással tartozom. Magyarnak, európainak, világpolgárnak érzem magam és hiszek az emberiség végső boldogulásában, átkos ösztöneinek lehiggadásában, Európa és az európai szellem diadalában és hazánk, népünk sorsának jobbrafordulásában. Európainak és világpolgárnak érzem magam, de amig vannak Európában és a világon nemzetek, érzem és kihangsulyozom magyarságomat.

Hiszem, hogy az igazi és örök magyar szellem az enyém, éppen azért, mert az a szellem európai. Gyűlölöm az erőszakot és a méltánytalanságot, az olcsó népbolonditást, a hazugságot és a félrevezetést, a zsarnokokat és az elnyomókat, akármiféle karlengetésekkel és bűvös pojácáskodásokkal is jelenjenek meg a tribünökön a nép előtt. Nem vagyok a diktaturák esküdt és konok ellensége, ábrándom és ideálom egy olyan vezér, aki ha kell, igen — parancsszóval kényszeriti a népet a szabadságszeretetre, ha kell, igenis, még az erőszak alkalmazásával is kényszeriti az igényességre, a művelődésre és az igazságosságra. Jól tudom, igazság van többféle, de azt is jól tudom, emberi és természeti igazság csak egy van és az örök. Ez az igazság a szabadság, az egyenlő jog és az egyenlő elbirálás, az egyenlő lehetőség és az egyenlő juss. Ez az igazság örök. Ez a magyar igazság. Ez az örök magyar igazság. Ez hazánk örök és mulhatatlan igazsága. Jól tudom, érhettek százakat, ezreket, tizezreket és százezreket, talán itt sorainkban is többeket sérelmek hazánk részéről, de felelősségem teljes tudatában állithatom, hogy az örök magyar igazság birtokolóinak részéről — soha. Igaz magyar nem űzött soha zsidót, nem hajtott hontalanná soha szegény parasztot, nem kinzott szegényt és nem játszott ki csalafintán tehetetlent és ügyefogyottat, nem tiport szabadságot, nem árult és nem árulkodott. Igaz magyar és ez volt az igaz magyar, mindig a szabadságot védte, mindig gyámolitotta a szegényeket és támogatta a haladást a művelődés és a műveltség összes eszközeivel. Aki nem ezt tette, az nem magyar, az hazudott, az álnokoskodott, az csak báránybőrbe bujtatott farkas volt, vedlett róka, szőrét hullatott kutya volt, de nem volt sohasem magyar. Az örök magyarság, a magyar nép nem bántott senkit soha. Ezt soha ne feledjétek el barátaim és erre mindig emlékezzetek!

BERDA JÓZSEF: HÁROM VERS

SZERESS MÁR MINKET, SZABADSÁG!

Te csodálatos,
soha el nem érhető s megfoghatatlan
szivárványa az elpusztithatatlan égboltnak:
Szabadság! Gyönyörűséges Szabadság!
Szabad-e még köszönteni téged? Szabad-e
hitet vallani; örülni, hogy örök sugarakkal
ránkmosolyogsz majdan?
Most szeress, most válts meg, minket te büszke, —
csúf századunk kitagadottja!
Körös-körül a sötétség hatalmai terpeszkednek immár.
Ököl és bomba, hirdeti jogát az Ember-birodalmában!
Szajháké a szó, — hiába küzd a józan értelem;
sötétséggel szemben a fény! Hiába könyörög
a kisebzett száj, mely tiszta forrásodból akarná
csillapitani szomját: nincsen segitség! nincs vigasztalás!
Hiú álmunk: Szabadság! drága Szabadság! Szállj,
perbe értünk Isten előtt s jöjjön el már a te országod,
hol fény lesz ujra a fény, s ember lesz végre az ember,
ki meggyalázta enmagát e koldusi korban ,mely
a halál jegyében született!

SÖTÉTSÉG

Csak hallgatom bőven buggyanó szavaid
s fanyar mosollyal legyintek máris: mily boldog
lehetsz te, hogy ennyire kamasz vagy még s nem
látod-hallod a valóságot, mely ujjal mutat ránk; —
haszontalan dolgot miveltek, nincs szükség reátok
ebben a megkergült világban! Kinek kellenek, mondd,
a bolond fényűzők ma már? Önáltatás az egész,
akármit csináljunk is itten. —
Csak az boldog, aki meghal és nem hisz senkinek,
még enmagának se, s ki meri mondani: kinek
esze van még, térjen észre végre,
s akassza fel magát idejében!

FILOZÓFIA

Fiatalember vagyok még s máris
arról álmadozom, ha öreg leszek,
mint tölthetem napjaim békés örömben.
Ne nevess ki hát, ha őszintén megmondom neked:
a magam hajlékára vágyom, egyszerű szoba-konyhás
házra, melynek szemet-viditó kertecskéje van s hivatott
kertésze magam lehetek csupán! —
Istenem, Istenem, derűs öregur, ott fent

a magasságban; te tudod, mily komoly
konyhakertészetem, mily illatos virágaim,
s még dúsabb gyümölcsfáim volnának!
Mint anya a csecsemőjét, ugy ápolnám-babusgatnám
a kertemet s füttyülnék a világra, mely oly beteg már,
hogy szinte gyógyithatatlan. Bizony, higyjétek el:
aggódó szülék se vigyázhatnak úgy szépen serdülő
fiaikra, ahogyan én vigyáznék, ha gazda volnék,
kertemre, mely csupa derű és termő mosolygás volna,
csak az Isten is segitségemre legyen
s kedve teljék benne.

A FRANCIA SZELLEM A VIHARBAN

Irta: MOSONYI FERENC

A „dinamikus" Európában a másodrangú energiaforrássá züllött Szellem elfoglalja a hatalmasok-kijelölte stratégiai állásait. A propaganda mindent tulordit, és mivel nincs többé szükség a finomkodó ci-devantokra, a parancsuralmaknak behódolt költőfejedelmek végkép becsukhatják a boltot. A. G. Hauptmannokra ismét rájár a rud. A haszontalanná lett régi jelképek széttöredeznek az „uj rend" bajnokainak szekercecsapásai alatt. Akik tegnap még meg tudtak botránkozni, amikor a Véres Kés egy lovagja kijelenté: „Ha ezt a szót hallom: kultura, tölténytáskámhoz kapok", — azok ma legföllebb azon szégyenkeznek, hogy még mindig nem tanultak meg becsületesen szalutálni... Igy a „dinamikus" Európában.

S hogy áll szembe a francia értelmiség a mával? — kérdezik mindenfelől, némi kiábrándultsággal elegyes aggodalommal azok, akik vigyázó szemeiket továbbra is Párizs felé vetik. (Vagy talán nem is kérdezik, nem merik kérdezni, tulontul rettegve a választ? A fel nem tett kérdések között mindenesetre ez is ott remeg a ma még néma ajkakon.)

Még nem ütött a nagy számonkérések órája. S talán még korai törekvés megállapitani akarni a francia szellemi élet felelősségének mértékét mindabban, ami az utóbbi hónapok során Európában végbement. Ám addig is, amig elérkezik a higgadt tisztázások pillanata, fontos feladat a francia értelmiség köreiben uralkodó közhangulatról képet adni. E cikk keretében tárgyunknak csak főbb mozzanataira szoritkozhatunk.

Először is egy közkeletü tévedésre kell rámutatnunk. A külföldi közvélemény általában hajlamos arra, hogy bizonyos bűnökért és mulasztásokért, amiknek következményei most zuhognak végzetszerűen a tótágast álló világra, kizárólag a francia kormányokra és államférfiakra háritsa a felelősséget. E szerint a felfogás szerint például a müncheni paktum X. miniszterelnök vagy Y. külügyminiszter lelkén szárad. Utóbbiak nyilván a francia nemzet akaratának megerőszakolásával csatlakoztak a Lantier-megjövendölte „mészárosok klubjához"... Az ilyen történetmagyarázók könnyüszerrel tulteszik magukat azon a „csekélységen", hogy a francia sajtó olvasása minden elfogulatlan embert tételük ellenkezőjéről győzhetett meg. (Igaz, az ő szemükben a nagy nyugati demokrácia sajtója nem fejezi ki a népi köztudatot.)

Ennek a szimplista napi-szemléletnek az elfogadása jelentősen megkönnyitené a cikkiró feladatát. De sajnos a jelenségek tömege bizonyitja, hogy némely kellemetlen sajtóhangok mélyből-jöttét tagadni: strucctempó s csak egy neme az élő élet megnyilatkozásai elől való kényelmes elzárkózásnak. Nem lehet szemethunyni az előtt, hogy München császármetszést jelentett az egész francia közéletben. Nemcsak a pártokat osztotta meg, összebékitve a tegnapi dühödt ellenfeleket és éket verve közös harcokon edződött barátságok közé, hanem vizválasztó szerepet játszott a francia Szellem arcvonalain is. Hiszen, ha egy szabad nemzetnek más szabad nemzetektől engedélyezett béklyóbaverésén csak Henri Massis és társai — egy nagyon is gyanus „okcidentalizmusra" esküdő csoport — ujjongtak volna! Ám mit szóljunk ahhoz, hogy ugyanaz a Jules Romains, aki kevéssel annakelőtte még a Pen-Klub prágai szószékéről hirdette a szabadság és humanizmus fenkölt igéit, irástudói magaslatáról nem átalt leszállni a piacra, teljes müncheni vértezetben, nyiltlevelek velőscsontját hajigálva a hamis békemámorban uszó sajtónak? S ha még ő lett volna az egyedüli! Ha nem találkoztunk volna minden uccasarkon nagy nevekkel, a Jules Romainsek légióival, akik a müncheni portéka camelotinak és alkuszainak csaptak fel...

A szeptemberi napokban az „integrál-pacifista" J. *Giono* hirhedt zöld füzetei és mestere, *Alain* brosurái ott diszlettek minden párizsi könyvesbolt kirakatában, mig elvbarátaik, az ex-néparcvonalas „Comité de Vigilance"-ba tömörült irók többsége, összeölelkeztek Flandinnel. Ennek a tábornak a felfogását egyik főemberük igy jellemezte: „Ha végső soron választani kell a szolgaság s a háború között, mi az előbbit választjuk. Mindig meg volna ugyanis a remény, hogy a szolgaságból kilábaljunk, ezzel szemben a háborúból nem szabadulnánk ép bőrrel." Szeptemberben, a tizenkettedik óra feszült pillanataiban nem annyira mersz, mint inkább gyomor kellett ehhez a drasztikus fogalmazáshoz. (München óta az integrál-pacifisták finomabbak és óvatosabbak.) Igaz, hogy az izlés kibicsaklása a legjelentéktelenebb volt az akkor előfordulható balesetek közül. Megesett ez bizony még zöldfrakkos cimborákkal is. Igy például a tragikus vaklárma idején az akadémikus G. Duhamel nem talált jobbat, mint azon dühöngeni a *Figaro* hasábjain, hogy a francia kórházak ápoló személyzete tul sokat amerikázik. Ugyanő volt az, aki afeletti felháborodásában, hogy a szivszorongva várt rádió-hirek előtt izetlen kuplékat meg sikamlós sanzonokat közvetitettek némely francia állomások, kiszközölte, hogy a hiradót komoly hanglemezek előzzék meg. S igy történhetett meg, hogy miközben Stuttgartból és Milánóból vad csindaratta köszöntötte a rádió orákulumára éhes emberiséget, Párisból az Eroica fenséges akkordjaival és Schumann érzelmes dalaival kárpótolták a szurkáló hadköteleseket, a fenségesnek és érzelmesnek alig nevezhető hirekért. Ha ez elég az őszi csorba kiköszörülésére, akkor Duhamel megmentette kartársai meg a haza becsületét.

Ám legyünk igazságosak Duhamellel s a többi francia irástudóval szemben. Elsősorban is, — hogy Duhamelnél maradjunk — éppen ő, a *Salavin* irója, gyógyult ki elsőül a szeptemberi Salavinek nyomoruságos napi-hiteiből s a münchenista mákonyból. Duhamel uj könyve, a *Mémorial de la Guerre Blanche* (Mercure de France kiadás), a szabad ember nagyszerű revansa az uj-machiavellizmus nemzetőrlő hadjárataiért. A szabad

ember, Duhamel szócsőén át, szembeszáll a propagandák hazugságaivai és Szeptember hulláiról letépi a képmutatók fehér szemfedőjét. „Ne takarják többé a békés megegyezés szép szavával az iszonyatos rablást" — kiált fel Duhamel és Bismarck egy mondását állitja mementóként az Esernyős Vitéz elé: „Aki azt reméli, hogy engedményei árán lecsendesitheti ellenfelét, az sose lesz elég gazdag."

München óta micsoda ébredés! A Duhamel esete korántsem egyedülálló, bár egyike a legjelentősebbeknek. A Gionok s a „Comité de Vigilance" Serge-Napoleonjainak maroknyi hada hovatovább magára marad. Nem épp Duhamel üzeni-e a „Mémorial"-ban Gionoéknak: „Majd ha Kékjános (= Giono. M. F.) tanitványai behódoltak a germán hóditónak, ezek a contadouri pásztorok azonnal megkapják a sisakot meg a fegyvert, s utána kivezényelik őket valamelyik harcmezőre."

A gionista mákonynak különben nemcsak Duhamel izen hadat, hanem Kékjános egykori tanitványai is sorjában elfordulnak tőle. Maximilien *Vox* „csákóvadász Tartarin"-nek becézi egykori mesterét, *A. Didier* pedig igy ir róla: „Giono a mindenáron való pacifizmust hirdeti. Megtagadja az engedelmeskedést és szeptemberben miniumfestékkel fröcskölte tele falujában a mozgósitási falragaszokat!... Ám érdemes tudni, hogy könyveit szélsőséges nacionalista kiadó adja ki, s mi több, a német lapok tárcarovataiban gyakran találkozni a könyveiből vett szemelvényekkel. Az effajta irodalom tetszik a jövendőbeli *feldgrau*-oknak."

A francia értelmiségnek München utáni ébredése küzdelmes felocsudás. Legtöbbjük szivesen hitt volna tovább az Alkuba, ha az valóban biztosithatta korántsem megvetendő kényelmüket, pompás virágágyaik zavartalan ápolását. Első illuziójuk őrző reménykedés volt, de ettől az önzéstől nem lehetett elvitatni — a kultura kertészeiről lévén szó — bizonyos nemes ürügyeket. A forró számumot azonban nem lehetett ördögüző szavakkal és halk fohásszal megállásra kényszeriteni. A vihar egyre közelebbről fenyegeti az üvegházak törékeny palántáit. S erre a francia irástudók nagy többsége ugyanazzal a becsületességgel, amellyel elzárkózott a fórumtól olyan időszakokban, amikor a közéleti békaegérharctól való elfordulás a Szellem tiltakozásának számithatott, — mondom, ugyanazzal a becsületességgel kilép vihar-fenyegette elefántcsonttornyaiból és a küzdelem minden kockázatát vállalva kiáll a porondra a nemzet nemzetfeletti értékeinek szolgálatában. München óta a riadó munden skálája végigdübörög a francia értelmiségi emberek frontállásain. S itt nemcsak a „riasztó" könyveknek szeptember óta megjelent hosszú sorára gondolunk (Duhamel *Memorial*-jától Nizan *Chronique de Septembre*-jáig), hanem arra, hogy a francia intellektuális élet minden megnyilatkozása magánhordja, akarva, akaratlan, ennek a riadónak a lirizmusát, még akkor is, ha látszólag semmi köze a profán világ dolgaihoz. Igy, amikor Marie Dujardin uj könyvében *(Un de bonne famille,* Mercure de France kiadó) a hősnő szükebb pátriája természeti szépségeihez menekül az emberek acsarkodásai elől, a könyv minden lapjából kicseng az a nagyon is korszerű izgalom, amit a történelem elleni lázadásnak ez a késő-rousseaui változata sehogy sem tud elfojtani. És Manha Garreau-Dombasle asszony uj könyvének *(Sati,* Stock kiadó) hősnője is hasztalan menekül Európa elől Indiába, — Európa tovább üldözi. Az iró hiába kisérletezik csodagyógymódokkal: ha akarja, ha nem — kénytelen felismerni, hogy a régi

romantikus receptek felmondták a szolgálatot, nincs menekvés többé a valóság polipkarmai elől.

Mi tagadás, a francia szellemi embernek nehezére esett ez a felismerés. Ő a tiszta ideák birodalmában érezte otthon magát és egy felsőbb valóság nevében idegenkedett a napivalóság utvesztőjétől. Erre az értelmiségi embertipusra céloz Jean *Guéhenno* bretagnei utinaplójában *(D'un Journal de Vacances,* N. R. F.), amikor megállapitja: „Az intellektuell egyfajta *heimatlos,* mert aki az eszmék egében van otthon, nem leli honát idelenn. A földi hazák csupán kis járások, szokások, előitéletek, vagy tévedések és hazugságok, amiket megszokásból szeretünk." Ez a megállapitás egyébként nem mentes minden rezignációtól. Guéhennonak látnia kell, hogy az eszmék ege nem a vágyott derüs ég többé, hanem nagyon is földi kigőzölgésekből sűrűsödik s felhők boritják. Viharfelhők az eszmék egén! (Eszünkbe jut André *Suarés* maró szellemességű mondása: „Az államférfiaknak csak egy valaki lehetne az ápolója és orvosa: Jupiter. De ő majdnem mindig alszik. S talán mulattatja is, hogy a világegyetem vásznán saját karikaturáit láthatja.")

Az ideák ege utáni örök honvágyból, a „köznéptől" való különállás sokszor kényszeredett törekvéséből következett az egyéni szabadság- s az eszmei függetlenség-kultusznak az az olykor szinte már perverz változata, ami nélkül a Gionok, Alainek s „Comité de Vigilance"-beli tanitványaik elképzelhetetlenek. Igaza van A. Wurmsernek, amikor ezekkel kapcsolatban leszögezi: „Sok értelmiségi szemében az egyéni szabadság annyi, mint a szakadásra való jog. S az eszmei függetlenség egyenlő a disszidencia kötelességével. Nem „szabad" szerintük az a sok ezer ember, aki egy véleményen van."

Szerencsére a szeptember óta hatalmasodó zajlás — mint láttuk — nem mult el nyomtalanul. Mig azelőtt a francia irástudó-koncert bántó kakofóniájából csak a szélsőbaloldalnak eljegyzett néhány iró s az egy Julien Benda kasszandrai hangja képviselte a következetes kultura-védelem ügyét, — ma a hajlamokban, formációkban, tehetségben és izlésben mutatkozó különbségeken tul, szinte valamennyiöket — legalább is mindazokat, kiknek szava sulyt jelent az értelmiség arcvonalain — összeforrasztja az ujbarbár roham elleni védekezés közös akarata. Az arisztokrata Montherlanttól, az ókatholikus Mauriacon s az ujkatholikus J. Madauleon át Duhamelig s a fiatalabb évjáratok iróiig, mind egyek a szellem, a kultura, a humánum, az emberi szabadság végsőkig való védelmében.

A francia értelmiségi társadalom tegnapi nemtörődömségével, különállásával vagy tiszavirágéletű illuzionizmusával nyilván részese volt a szeptemberi katasztrófának. Ma viszont a francia szellem egysége az emberi értékek védelmében, a letargiából való — talán lassu, de biztos — felemelkedésnek egyik legbiztatóbb jegye. Lehet, hogy ennek a minden külső behatás nélkül, spontán létrejött egységes arcvonalnak is lesznek renegátjai. Mi mégis azt hisszük, hogy az ellenpártnak — a Maurrasok és Massisk táborának — renegátjai számosabbak lesznek. Az uj francia szellemi front kialakulása uj történelemmel biztat. Befejezésül hadd idézzük ujból A. Suarést:

„Macchiavelli, a lecsuszottak fejedelme, a sötét élcgyártó, aki a fegyenctelepek Mózese és a banditák bibliája lett, politikára tanitja az őrültek házából kiszökött hóditókat. Ő szolgáltatja nekik az illedelmes beszéd

szótárát. A zsarnokok és csuszómászóik megtanulták, hogy a bűnt dinamizmusnak hivják. A gyilkos dinamikus. A rablás dinamikus. A rágalom és a sértegetés dinamikus. A rákos sejtek dinamikusak. Van azonban valami, ami ezeknél is dinamikusabb: a guillotine... Azt ajánlom a civilizált népeknek, hogy éljenek a nyaktiló dinamizmusával és ne engedjék át a csúszó-mászóknak Macchiávelli tanait."

Az uj francia szellemi front nem hazudtolja meg A. Suarés felhivását. A felelet azonban nemcsak rajtuk, hanem a civilizált népeken is mulik.

ARCHIMEDES HALÁLA

Irta: KAREL CSAPEK

Az a história Archimedesszel nem egészen ugy történt, ahogy megirták; igaz ugyan, hogy megölték, amikor a rómaiak elfoglalták Szirakuzát, de nem felel meg a valóságnak, hogy egy római katona behatolt a házába, hogy raboljon s Archimedesz, aki el volt mélyedve valami mértani ábra megrajzolásába, mérgelődve förmedt reá: „Ne bántsd a köreimet!" Először is Archimedesz korántsem valami szórakozott professzor volt, aki nem tudja mi történik körülötte. Ellenkezőleg. Született, igazi katona volt, aki a szirakuzaiaknak hadigépeket konstruált a város védelmére. Továbbá. Az a római katonácska nem holmi részeg fosztogató, hanem Luciusz, a művelt és becsvágyó vezérkari százados volt, aki tudta, kivel beszél s egyáltalán nem rabolni jött, hanem a ház küszöbén katonai tisztelgés után igy szólt: — Légy üdvözölve, óh Archimedesz!

Archimedesz felemelte szemeit a viaszdeszkáról, amelyen tényleg rajzolt valamit s azt felelte: — No, mi az?

— Archimedesz, — szólt Luciusz, — jól tudjuk, hogy a te hadigépeid nélkül Szirakuza egy hónapig sem tarthatta volna magát; igy azonban két évi komisz munkát adott nekünk. Ne gondold, hogy mi katonák, ezt nem tudjuk megbecsülni. Remek gépek. Gratulálok.

Archimedesz legyintett a kezével. — Ugyan kérlek, semmiség. Közönséges vetőgépek, csak amolyan játékszerek. Tudományos értékük alig valami.

— Katonai értékük azonban annál nagyobb, — vélte Luciusz. — Ide figyelj, Archimedesz. Én azért jöttem, hogy felszólitsalak: dolgozz velünk.

— Kivel?

— Velünk, rómaiakkal. Valószinüleg tudod, hogy Karthagó bukófélben. Minek nekik még segiteni? Nézd csak, hogy ellátjuk most a bajukat! Velünk jöhetnétek valamennyien.

— Miért? — mormogta Archimedesz. — Mi, szirakuzaiak véletlenül görögök vagyunk. Miért kellene veletek mennünk?

— Azért, mert Sziciliában éltek s nekünk Sziciliára szükségünk van.

— És miért van rá szükségetek?

— Azért, mert uralkodni akarunk a Földközi tengeren.

— Á, — mondta Archimedesz s elgondolkozva nézett a deszkájára. — És mire kell az nektek?

— Aki a Földközi tenger ura, — mondta Luciusz, — az a világ ura. Ez csak világos?

— No és nektek a világ urainak kell lennetek?

— Igen. Róma küldetése az, hogy a világ ura legyen. S én mondom neked, az is lesz.

— Lehetséges, — mondta Archimedes s valamit törölt a viasztábláján. — Bár én azt nem tanácsolnám nektek, óh Luciusz. Ide figyelj: a világ urának lenni — ennek a megvédése egyszer majd kegyetlen munkát ad nektek. Kár a nagy fáradságért, amibe ez majd belekerül.

— Mindegy, de nagy birodalom leszünk.

— Nagy birodalom, — tünődött Archimedesz. — Ha kis kört rajzolok vagy nagy kört, az mindig csak kör marad. Megint csak itt a határ — sohasem lesztek határ nélkül, óh Luciusz. Avagy azt gondolod, hogy a nagy kör tökéletesebb, mint a kis kör? Azt gondolod, hogy nagyobb tudós vagy, ha nagyobb kört rajzolsz?

— Ti, görögök, mindig csak érvekkel játsztok, — szólt Luciusz kapitány ellenvetése, — mi azonban másképpen bizonyitjuk az igazunkat.

— Mivel?

— Tettekkel. Például elfoglaltuk a ti Szirakuzátokat. Ergo Szirakuza a mienk. Ez csak világos érv?

— Az, — mondta Archimedesz s vésőpálcikájával megvakarta a fejebúbját. — Igaz, elfoglaltátok Szirakuzát; csakhogy ez már nem az a Szirakuza s nem is lesz az, ami volt. Nagy és hires város volt ez, barátom, de most már sohasem lesz nagy. Kár Szirakuzáért!

— De azért Róma nagy lesz. Rómának kell a legnagyobbnak lennie az egész földkerekségen.

— Miért?

— Hogy fenntarthassa magát. Minél erősebbek vagyunk, annál több az ellenségünk. Ezért kell a legerősebbeknek lennünk.

— Ami az erőt illeti, — dünnyögött Archimedesz, — én egy kicsit fizikus is vagyok, óh Luciusz, s mondok neked valamit. Az erő kötött:

— Mit jelentsen ez?

— Ez amolyan törvény, Luciusz. Az erő, azáltal, hogy hat, kötve van. Minél erősebbek lesztek, annál több saját erőt kell felhasználnotok erre; s egyszer eljön majd a pillanat...

— Mit mondasz?

— Semmit, semmit. Én nem vagyok próféta, csak fizikus. Az erő kötött. Többet nem tudok.

— Ide hallgass, Archimedesz. Nem akarnál velünk dolgozni? Fogalmad sincs róla, milyen óriási lehetőségek nyilnak meg előtted Rómában. Te épitenéd a világ legnagyobb hadigépeit.

— Meg kell bocsátanod, Luciusz, én öreg ember vagyok s még szeretnék dolgozni valamit, fel szeretném dolgozni még egy-két gondolatomat. Amint láthatod, éppen rajzolgatok valamit.

— Nos, Archimedesz, nem izgat téged a gondolat, hogy velünk együtt átvedd a világ fölötti uralmat? Miért hallgatsz?

— Bocsánat, — mormogta Archimedesz a deszkája fölött, — hogy mondtad?

— Azt mondtam, hogy az olyan embernek, mint te, a világ fölötti uralomra kellene törekednie...

— Hm, világuralom, — mondotta Archimedesz elgondolkozva. — Ne haragudj, de itt fontosabb dolgom van. Tudod, valami tartós dolog. Valami, ami minden bizonyára megmarad.

— Mi az?

— Vigyázz, el ne töröld a köreimet! Azt a módszert keresem, hogy hogyan kell kiszámitani a körszektor felületét.

*

Később azt a hivatalos hirt adták ki, hogy a tudós Archimedesz véletlen körülmények folytán vesztette el az életét.

A HARMADIK BIRODALOM IDEOLÓGIÁJA

Irta: GÁL ERNŐ

A német nemzetiszocializmussal foglalkozó tanulmányok többsége második vonalba dobva a nemzetiszocialista elmélet kérdését, főleg a mozgalom társadalom-politikai vonatkozásait vizsgálja. Igaz: a nemzetiszocializmus gyökerei elsősorban a háború után Németország gazdasági-politikai alkatában keresendők, emellett azonban mellőzhetetlen annak az erjedési folyamatnak az átvilágitása, mely szellemi sikon készitette elő a nemzetiszocializmus hatalmi érvényesülését. *E. Vermeil,* francia szellemtörténész könyve *(Les doctrinaires de la Révolution Allemande,* Paris, F. Sorlot, 1939) hézagpótló ebben a vonatkozásban s egyben a legteljesebb is eddig, mert a nemzetiszocializmusnak nemcsak jelenlegi és hivatalos auktorait, de nyilt és öntudatlan előfutárjait is ismerteti: a szálláscsinálókat, akik irásaikban a mai nemzetiszocializmus történelmi-művelődési szemléletével bizonyos „vegyi" rokonságot mutatnak, ha akarják, ha nem.

Ilyenek többek közt — s számos olvasó bizonyára meglepetéssel veszi — *W. Rathenau, Keyserling, Th. Mann,* akik bár még a háború előtt jelentkeztek, munkásságuk derékhadát azonban a weimari köztársaság első éveiben (1918-1925) jelentették meg.

Mindhárom akaratlan „szálláscsináló" mélyen bennegyökerezik a Második Birodalom romjain s a Németország nemzeti megaláztatásán épült weimari-köztársaságban, mely hatalmas technikai fejlettségével, rohamosan városiasodó lakosságával, tehetetlen parlamentarizmusával egymással élesen szemben álló osztályaival és széthúzó tartományaival zárt, beteg, vajudó társadalmat mutatott. Rathenau, Keyserling és Mann — különkülön — a klasszikus német idealista bölcselet, főleg Wagner és Nietzsche tanitványai s szellemileg azt a német középréteget képviselték, melyet létalapjaiban veszélyeztetett a kapitalisztikus iparosodás korabeli hatalmas növekedése.

W. Rathenaut, ki egy személyben filozófus, az A. E. G. igazgatója és miniszter, elsősorban a modern mechanizálódási folyamat érdekli. Szerinte a mechanizálódás oka nem a háború, nem is a tudományok fejlődése, még kevésbé a judaizmus, hanem a hihetetlen mértékben megnövekedett fogyasztás szükségletei. A Nyugat központi feladata a tömegek élelmezése lett. A régi vezető elitek eltűntek s helyükbe a technicizmust képviselő polgárság és proletariátus lépett. A tömegek — véli Rathenau — mindenütt együtt nőnek az iparosodással s az elit-nélküli „elnémetlenedett" Európa ördögi körforgásba zárult. Meggondolásai során Rathenau a szellemi életet a németséggel azonositja s mert korában a szellemi, művészi és

vallási tevékenységek funkciói elhanyatlottak — forradalomért kiált, de nem valami hatalmi forma vagy osztály ellen, hanem a mechanizálódás megdöntéséért. Az eredendő bűn szerinte az elgépiesedés; ez az a társadalmi fekély, aminek megszűnésével eltűnik a jelenlegi társadalom is, helyet adva egy szellemi alapokon megszervezett közösségnek. Ebből az uj társadalomból Rathenau egyformán száműzi az önző kapitalizmust és a hatalomra törő proletariátust. Ez az uj társadalom szerinte egyszersmind az igazi németséghez való visszatérés. A mai nemzetiszocializmust oly élesen jellemző tulzó nacionalizmus és imperializmus ime, más fogalmazásban. Az ujjászületett Németország visszaszellemesiti, azaz visszanémetesiti Európát és megteremti az igazi demokráciát.

Keyserling gondolkodása — legalábbis a kiindulásban — azonos Rathenauéval. Őt is elsősorban a technicizmus izgatja s a technikát Kelet és Nyugat szembeállitásán keresztül vizsgálja. Eszerint a keleti ember minden földi alkotás mulandóságának tudatában egyetemes és maradandó értékek felé tör, a nyugati ember lényege viszont a tudomány. A tudomány emberfaragta törvényei és szabályai hálójában a Természetet csupán kihasználható erőnek tekinti, ami közvetlen nyelvre forditva azt jelenti, hogy a nyugati ember elgépiesiti ugy az egyéni, mint társadalmi létét. Ennek a folyamatnak csúcspontja az amerikanizmus. Az eljövendő eszmei ember tipusa Keyserling szerint ez semmiesetre sem lehet. Csak a keleti és nyugati tipusok keveredése, egymásbaolvadása lehet eszményi. A jövőnek csak ez az embere tarthat egyensulyt az erő és a tökéletesség, a hatalom és a szeretet, a pozitiv tudomány és a metafizika között. Csak ez uralhatja a természetet ugy, hogy ugyanakkor szelleme is mély legyen. Rathenauhoz hasonlóan Keyserling is szembehelyezi a modern technikát a szellemi ujjászületéssel s az anyagi javakért tülekedő tömegekkel ellentétben az igazi elit, a jövő arisztokráciája kialakitását követeli, épp azét a rétegét, amit oly fájóan nélkülöz Rathenau.

Thomas *Mann* gondolkodási szférája szintén ebből a gondolatvilágból való. A probléma magvát nála is a technicizmus veti fel s csak a probléma megragadása más, amikor a civilizáció és kultura különbözőségéből indul ki. A kultura ugyanis a valódi szellemiséggel, a civilizáció viszont a mechanizálódással azonos. A kultura az a „stilus", mely szellemi alkatot ad a világnak s hősiességgel és cselekvő szellemmel uralkodik a sötét erőkön. Ez a megfogalmazás kétségtelenül szép s találó is, de sajnálatosan tartalmazza ama „ráció"-elleni lázadás körvonalait, amit a válságba került középrétegek irracionalizmusa és utópisztikus antikapitalizmusa termelt ki. Lényegében ezek az elemek jutnak uralkodó szerephez — bár más interpretációban — a nemzetiszocializmus Th. Manntól különben élesen idegen „házi" gondolkodóiban.

Hogy lehetséges ez a — hangsulyozzuk — távoli rokonság? Lehetséges, mert Rathenau, Keyserling és Thomas Mann eszmélkedése ugyanannak a társadalmi rétegnek a megrendülése, mint ahonnan a nemzetiszocializmus kiindult. Rathenau, Keyserling és Th. Mann azonban egy vékony, felső értelmiségi réteg szempontjából és használatára gondolkodtak s ezért lényeges hiba lenne őket a nemzetiszocializmus közvetlen előkészitőinek tekinteni. Csak a talaj azonos, a szellem klimatikája azonban élesen más. Ezért történhetett, hogy Rathenau gyilkosait hősökké avatta a nemzetiszocializmus s ha Keyserling bizalommal is tekint a mai német rendszer

felé, Thomas Mann hevesen és elhatározóan szembekerült vele.

Más világ fogadja a szemlélőt, ha Oswald *Spengler* felé tekint. Spengler irásai, bár ugyancsak Nietzsche fellegeiből táplálkoznak, már lehuzódtak a félműveltek széles köreibe s gondolkozása fő eleme: az állambölcseleti gondolatok, a nemzetiszocializmus autochton fegyvertárába tartoznak.

Spengler történetszemléletében központi helyen az állam kérdése áll. Az állam szerinte maga a történelmi fejlődés formája s alapja nem valamely papiros, hanem a harcos, expanziv, hóditó törekvésű alkotmány. Államiság csak más államokkal való viszonyban képzelhető el s az állam vagy védekezik, vagy támad. Ezért alkotó valami a háború. Az igazi történelem vérrel készül s ha az állam történelmileg átment a hűbéri, dinasztikus, nemzeti és demokratikus formákon ugy mai formája *cézári*. Ezt viszont csak ugy öltheti fel, ha a mesterséges, elgépiesedett, raffinált civilizáció helyett a vér és faj szavára hallgat, mert csak ez biztositja a kozmikus, irracionális élet győzelmét a mesterséges, technicista élet felett. Ezért harcol a cézarizmus, (az uj, porosz mintára nevelt) elit diktaturája ugy a tudomány, mint a technika ellen.

Ne tévesszen meg bennünket a porosz életeszmény spengleri fogalmazása. Ez a spengleri fogalom lényegében ugyanazt a funkciót hordozza, mint Rathenaunál, Keyserlingnél és Thomas Mannál a szellemi átértékelés követelése. Nála is — sőt nála elsősorban — Németország feladata önmaga átalakitása s a porosz szellemhez való visszatérésen keresztül szerepe az elhanyatlott „fausztikus" kultura regenerálása.

Mi ez a porosz szellem?

A porosz szellem lényege a közös munka. A porosz szellem — Spengler szerint — nem ismer osztályokat, csak szakmai csoportokat. Tiszt, hivatalnok, munkás, paraszt, mind az állam szolgálatában dolgoznak. Poroszországban kedvelik az egyenruhát és a cimeket, de csak azért, mert azok a közfunkció jelképei. A porosz szolidaritás sarkpontja: a parancsolás és az engedelmesség. Külső megjelenési formája a totális, cézári állam.

Spengler azonban nemcsak spekulál. Tanácsokat is ad, tervel, kirajzolja az uj német cézári államtipus gazdasági, társadalmi és politikai alkatát. Németország — követeli — legyen elhatározóan imperialista. A világháború csupán epizód volt. Megveti a „rentierek" Franciaországát, Angliától elvitatja hatalmi helyzete jogosságát s bejósolja a cézári Poroszország és a tőkés Nyugat közötti elkerülhetetlen leszámolást. Spengler olvasásakor kétségtelenül kidagadhat minden német mell. Ne tagadjuk el: nagy hirdető.Ujjászületést vár s amikor a nemzetiszocialista „forradalom" kitör, üdvözli, bár jövőjét tartózkodóan itéli meg. A nagy átalakulást egy évszázadra méretezi s a nemzetiszocializmus politikája, mely a korai összecsapáshoz vezet, szerinte aggodalmas. Viszont továbbra is kitart amellett, hogy Európának életszükséglete a német renaissance. A nagy pillanat elérkezett: a fenyegető társadalmi forradalmak mögött a sárga faj előretörésében Európára uj veszedelem leselkedik. A nyugati népek vagy alávetik magukat a porosz szocializmus fegyelmének vagy elpusztulnak. „A rendet és szabadságot" biztositó protektori Harmadik Birodalom látomása Spenglernél megtévesztően adott s ha a hivatalos ideológia mélyre is sülyeszti, ő már hamisitatlan előfutár, sőt előkészitő.

Spengler körül évekig zajlottak a viták s még nem ült el a polémia,

amikor *Moeller van den Bruck* könyve, *A III. Birodalom* megjelent. A könyv sikere lassu, hangja eleinte nem hat tul Németországon, a nacionalista értelmiségi ifjuság azonban igen hamar a magáévá teszi, amaz átmeneti jellege miatt, amit a weimari-köztársaság és a mai Németország szelleme között jelent. Ez az átmenetisége a szociális nacionalizmus jelszavában fejezhető ki leginkább s ezért vezethet be egyenesen a nemzetiszocializmusba.

A porosz tiszti-hivatalnoki családból származó Moeller szintén a nietzschei filozófia szellemében nevelkedett, de ugyanakkor erős pángermán behatás érte. 1902-1914-ig beutazta egész Európát, megismerte Franciaország, Anglia, Olasz- és Oroszország viszonyait s birálja valamennyit, szembehelyezve velük a központi fekvésű Németországot, az európai egyensuly főpillérét. Kritikája, amit a francia és angol állapotok fölött gyakorol, korántsem eredeti s főképpen elfogult. Honfitársainak csupán a nyugati demokráciák karrikaturáját adja. A demokráciát különben is elveti. A demokráciák szerinte is számtani alapokon épülnek. Bennük a nemzet állitólagosan „egyenlő" egyének összege s a politikai valóság számok sokasága. A demokráciák annyit dicsért pacifizmusa sem igazi, mert igazságtalan nemzetközi rend az alapja. A versaillesi béke szégyen. Az orosz szovjetizmus sem különb, lévén a nyugati eszmék térhóditása. A szakadék az orosz lélek és a nyugatról importált szovjetizmus között óriási. Mindkettőt, ugy a polgárság demokrata internacionáléját, mint a proletár nemzetköziséget elveti. Az élet és történelem szemlélete csak egy uj németségen épithető fel.

De mi a németség s a németség fejlődésének értelme?

A németség hatalmi küldetésének tudata a német-római szent Birodalom. Ez viszont abszolutisztikus volt; birodalom a birodalomért. Ám ez a Birodalom csak eszmei állapotban élt és sohasem tudott konkrét politikai közösségben testet ölteni. A territoriálizmus győzött a nemzeti érzés felett. Bismarck vet véget először a németség meghasonlásának, bár még ő sem egyesitette véglegesen Poroszországot, a németség e vasmagvát a Birodalommal. II. Vilmos császársága ezen a gyenge és időleges egységen épült, ami a porosz fegyelmet méginkább meglazitotta s romantikus terjeszkedésbe fogott. Ugyanakkor ezt a Birodalmat egy hamis, a régi szent Birodalom hibáit megismétlő liberalizmus rágta. A Birodalom és állam közti kapcsolatok megerősitése helyett, továbbra is a régi formulát, „az állam az államért" elvet helyezte előnybe. A wilhelminizmus moelleri birálata semmivel sem enyhébb a Rathenauénál, a weimari rendszerről azonban szintén elitélően nyilatkozik. Az uj rend szerinte folytatja a mult tévedéseit. Az 1918-as állitólagos forradalom tulajdonképpen céltalan: csak hamis konzervatizmust, hamis liberalizmust és hamis szocializmust adott Németországnak. A nyugati parlamentarizmus a közepes tehetségek kezei közt hazuggá vált. A weimari alkotmány szentesitette az ország belső széthuzásait. Márpedig — s itt következik Moellerben a „pozitivum" — Németországnak nem szabad elfelejtenie, hogy az európai nemzetek anyja! El kell tüntetni tehát a hamis értékeket, mert csak igy emelheti fel ujból az örök Birodalmat. Ezért először is le kell számolnia a hamis intellektualizmussal, mely csak külsőleg, mesterséges és merev sablonok után itéli meg a világot. Németországnak be kell teljesitenie az értelem elleni forradalmat!

Ne értsük félre! Moeller nem a régi Vilmos-császári Németország ujjáéledését kivánja. Nagyonis határozotan elitéli annak könnyelmű imperializmusát, mely csak szembeforditotta Németországot az egész világgal. Moeller azt a tömöritő és egyesitő „szent örvényt" várja, amely visszaadja Németország szabadságát és nemzeti géniuszát.

Meggondolásai valóraválásáért mindenekelőtt az ifjusághoz fordul. Az ifjuságot hivja fel a szabadságért folyó harcra s a német szellem hivásának való engedelmességre! Milyen legyen ez a harc? Az ösztönerők lázadása az értelem abszurd önkénye ellen! S milyen konkrétumokkal támaszthatja ezt alá?

Az eljövendő Harmadik Birodalom megvalósulásának feltételeit vizsgálva, Moeller mindenekelőtt a német tulnépesedés tünetébe ütközik s átveszi a „Volk ohne Raum" imperialista elméletét. Ne korlátozzuk a németség szaporodását — kiáltja. A tulnépesedés dinamikus, természetes tünet, mely előtt meg kell hajolni, mert ez a tulnépesedés Németország ereje és legfőbb reménysége, sőt mindenkori terjeszkedésének élettani alapja. A németség százmilliós tömb, melynek fele Németország határain kivül él. A külföldi németség nyomása egy napon elsöpri a versailleisi békét, — hangzik a moelleri prófécia. S tényleg a németség dinamizmusa a jelenkori történelem nagy valósága.

Moeller Harmadik Birodalmának alapelve a szociális nacionalizmus. Moellert a tömegek kérdése, még jóval, a nemzetiszocializmus előtt, foglalkoztatja. Látja a proletarizálódási folyamatot, ez azonban számára nem gazdasági, hanem tudati állapot. Ezért a proletarizálódás folyamatának szerinte kizárólag anyagi szempontokból történő megitélése az elszegényedés „nemesitő és szellemi" értékeinek elsikkasztása. A tömegek megszűnnek proletárok lenni — érvel — mikor uj értelmet adva helyzetüknek, beolvadnak a nemzet testébe. A megoldás a proletárok „nem proletár" öntudatának kikovácsolása, mert ez megszünteti a nemzeten belüli áldatlan osztályharcot és versenyt, a határokon kivülre vetitve azokat. Az igazi verseny a nemzetek versengése.

Fölösleges a magyarázat. Moeller elmélete a mai német „Volksgemeinschaft" őse, könyve pedig, melynek első kiadása 1922-ben hagyta el a sajtót, a Mein Kampf megjelenése előtt a német imperialista nacionalizmus bibliája. Mindez már nem előkészités, nem is szálláscsinálás. Ez már a nemzetiszocializmus autochton világa: csak épp magasabb sikon s nem közhasználatra.

Moeller van den Bruck 1925-ben halt meg. A nemzetiszocializmus akkor még gyermekcipőiben járt. Az ellentétek és feszültségek azonban Németországban egyre nőnek. Az 1929-re kirobbanó világgazdasági válság idején a német nemzeti-értelmiség még görcsösebben nyul Moeller irásai felé. A Jenában megjelenő *Tat* cimű folyóirat köré csoportosult közirónemzedék veszi át ezek közt az élcsapat szerepét.

Nagyon sajátos ennek a csoportnak a magatartása. Nem avatkoznak be közvetlenül koruk politikai küzdelmeibe, aktivizmusuk csupán szellemi. Ugyanakkor: nem tartoznak már a régi elefántcsonttoronyban élő német értelmiséghez, keresztül-kasul ismerik az 1929-1933-as Németországot, látják a tőkésrendi termelési forma csődjét s nyugtalanul, a német szellemiség minden izgékonyságával és feszültségével keresik azokat az erőket, amelyek alkalmasak a moelleri értelmű német változások véghezvitelé-

re. Moellerhez viszonyitva azonban már nagy a pozició változás. Beékelődtek a weimari demokrácia és a nemzeti szocializmus közé. Harcuk mindenekelőtt a liberalizmussal folyik s a már mind elhatározóbban terjedő nemzetiszocialista napi agitációt felülről nézve, egy tisztázatlan, gyakorlatilag keresztülvihetetlen nemzeti kommunizmust propagálnak. Első vonalban álló publicistáikat főleg alkotmányjogi és nemzetgazdasági kérdések érdeklik.

Karl *Schmitt* az *Alkotmány őre* cimű könyvében a weimari alkotmányt tárgyalva megállapitja, hogy a történelmi fejlődés az állam elhatalmasodásán keresztül a *totális* államforma felé vezet. Szerinte Németország csak ugy kerülheti ki a fasizmust, ha a köztársasági elnök kezeibe teszi le sorsát. Valóban, az alkotmány 48. paragrafusa értelmében, a bürokrácia segitségével az elnök ugy politikai, mint gazdaság-pénzügyi tekintetben teljhatalommal rendelkezhet. Schmitt elemzéséből kiderül, hogy Németország lényegében már a háború után fél-totális állam.

A gazdasági autárkia kérdését is a Tat munkatársai tették először szóvá. *F. Fried A kapitalizmus vége* cimű könyvében kimeritően foglalkozik az eljövendő német állam gazdasági alkatával. Miután kimutatja a tőkésrendi termelési forma csődjét és a német iparosodás hibáit az akkori gazdasági összeomlás fonalán, végkövetkeztetésül az irányitott, autarkikus alapon megszervezett gazdaságban látja a megoldást. Szerinte Németország gazdasági terjeszkedésén kivül csak az árukivitel fokozásával gyontalanok közt áthidalhatatlan a szakadék. 80 ezer németnek ugyanannyi a vagyona, mint 60 milliónak. Az e két véglet között elhelyezendő középrétegek jövője a lassu felmorzsolódás. Ebben a helyzetben Fried szerint Németország gazdasági terjeszkedésen kivül csak az árukivitel fokozásának szorgalmazása segithet, ezért viszont Németország térjen át a gazdasági önellátásra és a tekintélyállami formára.

Nagyon ismerősek ezek az elvek. A mai német mindennapok szokvány szólamai már. Ekkor azonban még bonyolult stilusu könyvekben jelentkeztek. Hatásuk ennek ellenére gyorsan nő s a Tat-kör elmélkedése mind gyakorlatibb. Hans *Zehrer* a küszöbön álló Harmadik Birodalom politikai alkatával foglalkozik. Leszögezi az összes addigi értékek megsemmisülését. A tömegek — szerinte — ugyan résztvesznek a politikában, de minden hit nélkül. Az infláció és a gazdasági válság tovább mélyitette ezt a politikai tragédiát. A szocális elégedetlenség nő, haszonélvezői pedig egyedül a nemzetiszocialisták. El is nevezi az 1930-as választásokat „hideg forradalomnak". Abban azonban nem bizik, hogy a nemzetiszocializmus meg fogja tudni oldani a német problémákat. Az ő vágya valami uj, vallási szinezetű korporativ rendszer, melyet egy képzett kisebbség, egy uj „rend" vezetne. Ez a rend a népből származna és azzal egyetértésben kormányozna. Lényegében a lutheri-direktórium modern felujitása lenne, mert Zehrer szerint kétségtelen, hogy Németországnak vissza kell térnie a reformáció nagy eszméihez. Ezért azután kétségbeesve szemléli a nemzetiszocializmus uralomra jutását, miután az félretéve ugy a nacionalizmust, mint a szocializmust, csak egy nyers parancsuralmat valósit meg s továbbra is fenntartja a nép és állam közötti válaszfalat.

Középeurópa kérdését is gyakran felveti a Tat-csoport, főleg Giselher *Wirsing* (aki jelenleg is szerkeszti az azóta képtelen mértékben megváltozott lapot). Számára Németország jövője Délkelet-Európa s mert

Wirsing hisz Németország körülkeritésében, zárt nemzeti élettér" kialakitását követeli. A német önellátású gazdaságnak szerinte nem a mindinkább elzárkózó nemzetközi piacok, hanem délkelet felé kell fordulnia. Viszont ugy Wirsing, mint a Tat többi munkatársai nem a régi annexiós politika felujitását kivánják. Az észszerű gazdasági kapcsolatok kimélyitése a céljuk. Igy ássa ki a Tat-köre a neumanni Mitteleurópa- koncepciót a feledés homályából s jelöli ki a német terjeszkedés irányát nyugat helyett kizárólag Középeurópa felé.

Bármennyi az ellentét a multban és napjainkban is a Tat és a nemzetiszocializmus ideológiája között, a lényeg nagyjából ugyanaz. A Tat belpolitikailag tekintélyállamot és irányitott gazdaságot követel, külpolitikailag viszont a nyugati demokráciákkal való szakitást és a délkeleti irányú terjeszkedést. Kissé lejjebb ereszkedik Moellernél s igy általában Moeller és a nemzetiszocializmus között foglal helyet, sőt néha a hid szerepét játsza a kettő között. Ezért történhetett, hogy bár a csoport a nemzetiszocializmus uralomra kerülésekor feloszlott, tagjai egyrésze tovább uszott az árral. A másik rész persze — köztük elsősorban Zehrer — végleg eltűnt a német irás, gondolkodás és közélet mezejéről.

Velük azután — egyelőre — le is zárult a szabad ideologizálás szakasza Németországban s a gondolkodás is irányitott lesz s uralkodik az előbbiek révén felszabaditott, sok irányból összeszivódott, a Párt által hitelesitett, korántsem eredeti, sőt minden izében keverék doktrina, amelyben ugyanoly mértékben lelhető fel a mindenkori német reakciós filozófia, Gobineau és Chamberlain fajelmélete, a pángermán gondolatviziók s a háború utáni nacionalista irányzatok. Uralkodó jellege mindenesetre a raszizmus és a porosz szellem elegye. Ezt a karakterét Rosenberg könyvei s a Mein Kampf alakitották ki s ebben az irányban fejlesztik tovább a Párt házi ideológusai. Mindenesetre mindenütt és mindig vezérelv a faj, az északi faj érvényesülése. Ezt dobolja mindenki, ezen épül minden. Az összes tudományok ennek rendelődnek alá, sőt a tudomány alkotás is faji nevezőre kerül. A faj a lét szervező gondolata s mert a faj érvényesülése elsősorban a munka fegyelmén keresztül valósitható meg, a nemzeti szocializmus mithikus alapvetése után ez a dereka a nemzetiszocialista ideológiának. Igy állanak azután a mai német gondolkodás előterében Robert *Ley*, a Harmadik Birodalom szociális szervezőjének a tételei.

Ley — s ez igen fontos része a nemzetiszocialista agitációnak — a munkaadókat teszi felelőssé azért a materialista szellemért, ami a munka frontján eluralkodott. Az európai kapitalizmus az amerikai példát követve rendkivül fokozta a munka intenzitását s igy maga ellen ingerelte a munkásságot. Ugyanakkor nem sikerült csak egy, a kollektiv szerződések és árhullámzások önkényének kitett mesterséges társadalmat felépitenie. Természetesen Ley hevesen támadja a szakszervezeteket is. Birálata azonban nem önálló, tételei a Mein Kampf vonatkozó pontjaira támaszkodnak. A munkaadókat és szakszervezeteket persze közös nevezőre hozza a liberálizmusban, ami szemében értelmetlen és korrupt. Helyébe a munka közösségének kell lépnie biológiai és vallási jelleggel. Viziójában (és gyakorlatában!) a munka fegyelmezett sereg, amit a katonai bajtársiasság szelleme éltet. Ley elméletét — egész különösen — theológiai szin hatja át. A munka pl. szerinte az egyetemes anyag káoszában rendet teremtő tevékenység. Ezért azután badarságnak tekinti a „munkához való

jog" vagy a „munkavédelem" elvét, amikor a munkát a kozmosz törvényei uralják. Osztályharc sincs, mert e koncepcióban nem jövedelemért, hanem „áldásért" folyik a munka. A munka áldás és harc a mindenség energiái ellen. Igy kerül egyazon vonalra Leynél a munkás, a katona és a művész. Minden dolgozó a Harmadik Birodalom katonája s a „testületek testülete", a Munka-front tagja. A német munkás csak ebben a közösségben találhatja meg elvesztett méltóságát. A munkaadók viszont megszabadulva a szakszervezetek terrorjától ugyanebben a testületben ujból urai és vezérei lehetnek üzemeiknek.

Amint látható a nemzetiszocialista ideológia pragmatikus. Minden sora, legyen bármily lélektanian ködös, elrévült és dionizikus, a gyakorlatért, a mai német államszervezés érdekeiért szól. A főellenség ebben az államszervezésben a liberalizmus s ha a német Munkafront a termelés ipari frontján számol fel a liberalizmussal, a paraszt örökösödési törvény a mezőgazdaság terén mér csapást a liberalizmusra. Ezért a jelentősek *W. Darré* meggondolásai.

Darré is fajelméleti szempontból nézi a német történelmet s ugy látja, hogy az északi faj, mint paraszt és harcos, mint gyarmatositó hősi vércsoport jelent meg a történelemben. Szembeszáll azzal az elmélettel, mely a germánságot nomád és pásztorkodó törzsnek mutatja be, mert szerinte egyedül a gazdálkodó, paraszti életmód az északi faj életerejének titka. Ám római hatásra a németség a történelem folyamán elhagyta a földművelést s a városi foglalkozások felé tódult. Ezért korcsosult el a német nemesség és szegényedett el a parasztság. A Harmadik Birodalom rendeltetése visszaadni a földet „erkölcsi hivatásának", az uj örökösödési törvénynek pedig biztositani kell annak egységét, mert csak igy menthető meg a nemesség „vezéri vére".

Röviden ezek azok a vezéreszmék, amiket Vermeil kihámoz a német nemzetiszocializmus doktrinális történetéből. A polemiát mindenütt kerüli, mi is kerültük. A keverék jelleg s a szinvonal igy is látható. Látszik az ideológia elakadó karektere is. Folytatás lehetetlen. A belső és szerves fejlődés lehetősége kizárt.

FORGÁCS ANTAL: VERSEK

EGY KÖLTŐHÖZ

Költőhöz méltóbb van-e, mint meghalni a jóért,
szóltál, és a szavad pántlikaként lobogott.
Im, öregem, feldúlva a népjava és a szabadság,
itt van a perc bizonyitsd, nem vagy-e csak fecsegő.

TÜNŐDŐ VILÁG

Szalad az út és alkonyodik,
majd emelkedni kezd az ég felé,
ahol a fáradt felhő andalog,
s lassú huzással száll a hold elé.

Min tünődhet e félig holt világ,
és min tünődhet ott a kis tanya?
Ha nem vigyáznának a fák, talán
sikoltva a mennyekig ugrana.

RIMBAUD

(„Le coin de table". Fantin-Latour képe a Louvreban)

A kávéházban, két konok barát közt
könyökölve őrzi élete titkát,
sörénye, akár egy néger leányé,
égig csapódik és hányja a szikrát.

Tünődve néz... Hetven év távolából
halált tanit könyörtelen szemével,
s mögötte az itthagyott idő lelke,
a gyémánt sárga izzásával ég el.

A SZÉLHEZ

Erdők hűs vonalán alszik a március.
Távol a könnyű világ, füstöl a százszavú
szél és a csipogó táj fele száll puha
szárnyakon, ábránd kergeti,

mint a szerelmest. Ó szél kerekedj el a
sóhajainkkal. A bús, tártölü ég szeret,
s vár mese árnyaival, s rádborul édesen
rejteni mindent fátyola.

UTAZÁS

I.

Európa szolga népei között
zúgott a vonat két napig velem,
az álom szédült tájain szaladt,
mint szép óráiban az életem.

Puha faluk és könnyű városok,
rétek, hegyek, folyók, csipkés tavak,
az Adria, a Karszt, a Genfi tó,
mint boldogitó, szép tündércsapat

ott fénylettek a fülke ablakán.
Ó dús mozi, mélyülő látomás,
forró mozgás, kemény és céltalan,
világteremtő, lobogó varázs,

miért mutattad meg hatalmadat?
Mért tártad fel szédítő tikaid

te édesen vonzó, nehéz gyönyör,
hogy magadtól azután eltaszits?

II.

A kardját rántva kisért Jellasics,
s alatta a nép a zágrábi téren
mozdulatlanul mozog, mint egy képen.

Az Ádria széttört, langyos üveg.
Aztán az ég perelni kezd a Karszttal,
a tört messziség szürkével vigasztal.

Sűrű, olasztáj, háttér a világ,
sok fa, két, könnyű domb a Garda tóval,
egy hattyú száll, talán D'Annunzióval?...

Ó fehér élet, svájci városok,
mit vártok még a rend burkába zártan.
e rendetlenül rendezett világban?

A VAK FIU DALA

Szemem lezárt, nehéz
függőnyei mögött
minden biztos egész
sikoltva széttörött.

Jaj milyen karikás,
lobogó csillagot
látok, és mily hibás
halovány-kék napot?

Hideg melódiát
érzek villogni én
a fekete világ
könyörtelen egén.

Torz, tömény dallamok,
tömör, kemény zene,
és rámnéz rég halott
apám fáradt szeme.

Nehéz tekintetét
a szivem érleli,
hallom, mint a zenét
s vörössel béleli

kormos világomat,
s a halál berkeit,
a puha halmokat
elérni ő segit.

KÖD

Menyasszony lett a városunk,
rajta az uj ruha,
s e bús menyasszonynak a köd
jólillő fátyola.

Az ember ily fátylak között
elveszti az eszét,
s mint fuldokló az ég felé
nyujtja fáradt kezét.

De nem segit rajt senki sem,
elnyelik mély ködök,
s a sorsa fölött elcsitul
a világ, az örök.

És tovább is uralkodik
a csend, a gyötrelem,
s magányos mécsesként vigyáz
a pisla értelem.

HEINE ÉS BÖRNE

Irta: FEJTŐ FERENC

Részlet szerző sajtó alatt levő Heine-életrajzából

„L'avenir est á nous!" — e saint-simonista harci kiáltással nyitott be Heine, 1831 egyik szeptemberi délutánján, a párizsi Hotel de Castille egyik kis, pedáns rendben tartott szobájába. Amikor meglátta rég nem látott kollégáját, — önkéntelenül visszahőkölt. Börne ijesztően lefogyott. Nagy, selyemköpenybe burkolózva ült, helyesebben terpeszkedett: „mint egy teknősbéka a teknőjében", — gondolta tiszteletlenül a tiszteletlenek fejedelme; s mikor időnkint Heine felé emelte-forditotta ősz fejét s gyanakvó ábrázatát a költőt fájdalmas érzés fogta el. Elszorult a szive, amikor meglátja a nagy irónak, házikabátja ujjából kibukkanó, szegény, sovány, sorvadó kezét.

Heine a tükörrel szemben ült: nem állta meg, hogy össze ne hasonlitsa magát irótársával. A szánalmat elégedettség váltotta fel benne. Nem lehet oka panaszra. Az arca rózsás, a nyári szünetben, nyaralásban kissé meg is hizott. Börne beteg ember, emberi roncs, szánalmas csontváz, nazarénus... ő kövéredő hellén, szép, illatos... Kissé öntelten, szórakozottan mosolygott... — Örülök, hogy jó szinben találom — mondta kissé irónikus udvariassággal. Börne felsóhajtott — — Sokat dolgozom, — felelte összeszoritva fogát.

Zavartan nézték egymást s hallgattak, mint akiknek rengeteg közölnivalójuk van egymással. Börne, — amióta találkoztak, — magában kisse megbarátkozott Heinével. Nem csoda: szüksége volt, szüksége lett volna egy barátra, bajtársra; nagyon magányosan élt és verekedett... Ha ők ketten összefognak, életre-halálra, — gondolta: a poklok kapui sem vehetnek rajtuk erőt! Nem, nem érezte versenytársnak, nem irigykedett sikereire, nem féltékenykedett zeneibb, ördöngösen könnyedébb s cirkalmasabb stilusára s boldogan olvasta, kivülről megtanulta Heine harcias üzenetét: „Mi korunk nagy feladata?... Az emancipáció... Az egész világ emancipációja s főleg Európáé, amely végre nagykorú lett." ...Ime, a született barát, az elrendelt szövetséges.

Most, hogy zavartan ültek, egymással szemben, az alkonyi félhomályban, most, hogy örülnie kellett volna: végre megint együtt vannak! Végre mégis felkereste Heine, akinek látogatását oly régóta várta (azonnal ide kellett volna jönnie)... mégsem örült vagy helyesebben alig örült. Megma-

gyarázhatatlan okból, de határozottan érezte, hogy ez az ember *nem* lehet barátja, mégcsak szövetséges sem. Érezte, hogy mérhetetlen távolság tátong közöttük. Ez az ember *nem tiszta* és *nem kemény*. Börne semmitől sem irtózott annyira, mint a testi-lelki puhaságtól s a szellemi kényelemtől... Testi ellenszenvet érzett látogatója iránt.

Heine törte meg a hosszú csendet. Börne legutóbbi „párizsi leveleit" kezdte dicsérni. — Micsoda végzetes szókötések! Mily felségáruló igék! Hazaáruló accusativusok! Forradalmi imperativusok! Micsoda stil, Istenem, micsoda stil! — Tréfásan-komolyan meghajolt, hódolatát kifejezendő.

— Ön kissé lágyan ir — viszonozta, a dicsérettől zavartan s a zavartól ingerülten Börne, kritikával a dicséretet.

Heine elképedve nézett rá.

— Igen, kissé lágyan, — folytatta Börne kérlelhetetlenül... — Kissé tulságosan szellemesen ir, negédesen... Az az érzésem, ne haragudjék őszinteségemért, mintha a harc közben meg-megfeledkeznék a küzdelem céljairól, — s inkább csak a fegyvercsörgés zenéje érdekelné... Nem harcol teljes szivvel.

— Azt hiszem, igazságtalan hozzám — mondta Heine, hűvösen.

— Lehet... S remélem — mondta Börne. Aztán hirtelen a szemébe tekintett... — Nem szabad haragudnia rám, de nem fogok Önnek sohasem hizelegni... Fogadjon el olyannak, amilyen vagyok — haragosan őszintének... Durván igazságosnak... Sohasem támadom majd a háta mögött, hanem mindig szemtől-szembe! Sohasem dicsérem majd szembe, hanem mindig a háta mögött.

— Önre szüksége van ez ügynek, Heine. Nem a személyére van szükség, hanem a tollára, a tehetségére, a zsenijére... Ön túlságosan szabadnak érzi magát, felelőtlennek... nem elég szigorú önmagához! Könnyelmű fiatalember! Nem tudja, milyen szörnyű felelősség ma irónak lenni. Nemzeti s világfelelősség...

— Az iró — mondta keményen, konokul, — nem udvaronc, nem királyok bohóca többé, hanem vezető, akinek ajkán csüng a sokaság.... Példa, akinek erkölcsileg feddhetetlennek kell maradnia... Az iró reprezentálja az eszméket a sokaság előtt... Ballépésével nemcsak magát buktatja el, hanem az eszmét is... Érti, Heine? Az irónak nem lehet magánélete, nem lehetnek hangulatai, szeszélyei... A régi fejedelmekre hasonlitunk: urak vagyunk, vezetők, szinte kényurak, — de nagy szolgálat árán; óriási a hatalmunk, de a hatalom sulyos kötelességekkel jár, a népszerűség roppant teherrel... Félek Heine, hogy Ön még nem gondolkozott komolyan az iró hivatásáról... Hogy nem mindig gondolja meg a *hatása* szempontjából, amit leir... Az irodalomban, Heine nincs helye egyéni szeszélynek... Az irodalmat az igazság szolgálatába kell állitani... Értsen meg, Heine! Könyörgök, tartson velem ezen az uton. Tartson jobbik énjével, akit bámulok, tartson a republikánus Heinével! — kiáltotta, kérő hangon s szikár, szinte nyomorék kezét testvéri, szövetségi kézfogásra nyujtotta Heinének.

A költő vonakodva tette puha kezét Börne csontos tenyerébe. — Örülök, hogy megértett, — mondta Börne megkönnyebbülten. Aztán ujból elkomolyodott: — Nem lesz könnyű dolga velem, — mondta. — Kellemetlenebb barát leszek, mint amilyen ellensége lennék... Örökké, s mindent, számonkérek majd Öntől. Ugy figyelem majd, mint önmagamat. Minden

lépését, minden sorát... Nem fél ettől a számonkérő barátságtól?

— Nem félek — mondta Heine borzongva. Félt.

Megijedt ettől az igényes barátságtól s elátkozta a pillanatot, amikor Börne küszöbét átlépte.

Nem tudott néki ellentmondani... Nem talált érveket, nem talált magában bátorságot, hogy szemébe vágja: *nem!* Nem kell a barátsága. Nem kell az igazsága... mégha igaza van is...

Fellélekzett, mikor kilépett a nehézlevegőjű szobából s lebotorkált a sötét lépcsőházban.

De Börne árnyéka kisérte, mint egy fegyőr.

A szabadság zsarnoksága — gondolta — nagyobb zsarnokság, mint volt a fejedelmeké!

S mégsem tudott ellentállni Börnének. Magában lázongott ellene; rosszkedvűen kerülte; de Börne nem engedte szabadon. Sokszor vette észre, hogy követik; gyanus alakok settengtek mögötte, s ácsorogtak órák hosszat szállodája előtt, közömbösséget tettetve, ujságolvasásba merülve. Sohasem volt benne biztos: porosz spiónok-e vagy Börne kémjei? Mert Börne is mindent tudott róla; kivel beszélt s hol? És mit? Mindent tudott... Hallgatólag beleegyezett abba, hogy republikánusnak tekintsék s Börne hivének; nem volt ereje ellentmondani...

Börne akkortájt republikánus klubot szervezett a párizsi németek körében. Mesterlegényeknek, szatócsoknak, vándordiákoknak hirdette a forradalmi evangéliumot... Heine elkisérte többször a faubourgokban bérelt, füstös, izzadásszagú hodályokba... Puha, illatos, kényeskedő kezét megropogtatták a kérges, veritékes munkástenyerek. Az ünneplőbe öltözött, nyers, sötét arcok, különös, ijesztő fényben usztak... Börne az emelvényen ült, komoran s fensőségesen; felállt s keményen, élesen, félreérthetetlenül foglalta össze haragját, gyűlöletét és reményeit; úgy vijjogott a bomló s rothadó világ fölött, mint egy keselyű.

Heinét megrenditette s kétségbeejtette irótársának forradalmi eloquenciája.

Egyszer megpróbálkozott ő is beszéddel; de belézavarodott az első mondatokba. Nem volt jó tribünnek. Képtelen volt „improvizálni". Hányingere támadt a pipafüsttől. Nem birta a rossz levegőt. Nyissák ki az ablakokat!

Félt a tömegtől.

Hogy' nem fél Börne! Mit tud ezekről az emberekről, akiken uralkodik s akiket szolgál? Mit szeret rajtuk?

Most dübörögve, rajongva tapsolják; de holnap talán szétszakitják! Vajjon a népnek, ez „uj szuverénnek" szolgálata nem éppoly méltatlan-e az iróhoz, mint a fejedelmek mulattatása? Muszáj-e mindig szolgának lennünk? Mindig a másé, sosem a magunké?

Nem érezte magát otthon a republikánusok között.

Néha meg-megsejtette ez alantas, nyers, forrongó kispolgár- és proletár világ sötét, komor, rembrandti szépségét; e faragatlan, izzadó, gerjedelmes gyülekezet ünnepélyes erejét. Nemcsak félt tőlük, rokonszenvezett is velük, — magányában sokszor meghatottan gondolt rájuk s mégis mindig idegenül... Talán meg is tudott volna halni értük. De élni?

Ezek nazarénusok!

És ő hellén.

Fanatikusok!

És ő türelmes. E világ hibáit legalább annyira szereti, mint erényeit. Gyűlöli a szigort, a következetességet, a respublikát. Ő, miért kell közöttük ülnie, mi köze az általános emberi emancipációhoz? Börne mellett egy púpos, ellenszenves arcú, konokul-korlátoltképű szabó ül az emelvényen. Ezt az embert, ezt a hóhérarcú, elkeseredett embert, ezt a külvárosi Robespierret akarná ő a világra szabaditani?

Milyen jó lenne elszakadni innét, költőnek lenni, megint csak költőnek, gyermekesen szabadnak, játékosnak, felelőtlennek! S másnak engedni át a harcos, hóhéri métiert!

A fiatal, kedves, szőke Hiller volt ma nála; meglepődött, amikor látta, hogy a Heine előtt fekvő papirlapon alig volt egy sor áthuzatlan, alig egy szó átjavitatlan. Voilá — mondta neki — ez az, amit a közönség ihletnek és szent lángnak nevez! Ugy dolgozom, mint az aranyműves, ha láncot készit: egyik szemet a másik után fogom, egyiket a másikba illesztem, aprólékosan, gondosan..."

Szeretett volna aranyművese lenni a költészetnek... de nem lehetett. Az *Allgemeine Zeitung* ujságcikkeket kért tőle, nem verseket; ha akart, ha nem, politizálni volt kénytelen s ha politizált, maga mögött érezte Börne fürkésző, számonkérő tekintetét... A lelkiismeretét helyettesitette Börne.

Megpróbált „Börne-like" lenni. Alkalmazkodni hozzá, szájaize szerint irni.

Támadta, csufolta cikkeiben a polgárkirályt...

Börnének azonban ez nem volt elég. Foglaljon nyiltan állást a köztársasági eszme mellett! Vessen véget a kétértelműségnek...

— Az Istenért, mit akar tőlem? — méltatlankodott Heine. (A Jardin des Plantesban sétáltak, a fősétányon, fel s alá). — Olvasta a mai *Le Temps*-t?

— Még nem.

— Nohát olvassa el, tessék!

A Temps azzal vádolta meg Heinét, hogy párizsi cikkeit az osztrák kormány inspirálja... Metternich zsoldjában támadja a polgárkirályt, fűrészeli az alkotmányos monarchiát... holott...

S Most olvassa el ezt a levelet!

Cotta, az Augsburger Allgemeine Zeitung szerkesztője siránkozik, hogy forradalmárságával tönkreteszi a lapot... s mellékeli *Genz*nek, Metternich bizalmasának méltatlankodó levelét... „Már régóta — olvassa fennhangon Heine — nem kell az embereknek többé a papság és a nemesség, ezeknek immár végük, requiescant in pace..."

— Nem rossz! — csettint Börne s elhúzza arcát. — Ez a hang Metternich közvetlen környezetéből, nincs pikantéria hijján.

— „De — folytatja Heine Gentz levelének olvasását, — ha már olyan embereket is megtámadnak, aminők Périer* és hivei, az államhivatalnokok, bankárok, földbirtokosok, sőt élesebben támadják ezeket, mint a papi fejedelmeket, grófokat és bárokat valaha, — kérdem, — ily körülmények közt végül is ki kormányozhatja az államot?"

Börne nevet. — Ez csöppet sem nevetséges — mondja Heine felhábo-

* Akkori francia miniszterelnök, akinek politikája sokban hasonlitott Daladier-éhez.

rodva, — Cotta könyörög, hogy enyhitsem a hangomat... S Önök, a *Deutscher Volksverein,* elégedetlenek velem... Mit akarnak tőlem? Mit tegyek?

— Nem kivánunk lehetetlent. Aki valóban az emberi emancipációt akarja szolgálni, nem lehet más, mint republikánus.

Heine nem tudja türtőztetni magát: — Tagadom! — robbant ki belőle végre. — Tagadom, tagadom!

— Ezelőtt egy héttel még nem tagadta, amikor belépett a Volksvereinbe! — riposztozott hidegen Börne.

— Hibát követtem el. Még a mai nap folyamán bejelentem kilépésemet.

— Gyáva.

— Akkor voltam gyáva, amikor engedtem az Ön szellemi terrorjának.

Börne gúnyosan felnevet.

— Tegyük fel, hogy a Le Temps nem támadja meg... hogy Gentz nem irja meg ezt a levelet... Fogadom, hogy megmaradt volna a körben!

— Akkor sem! Akkor sem! Rosszul érzem magam a körükben, értse meg... Nevethet, de rosszul érzem ott magamat... Igen, ha a köztársasági párt szabad és egyenrangú emberek szövetkezése volna!... De a Körben mit sem érezni a szabadságból! Kis, becsvágyó, nagyképű zsarnokok, Robespierre-hajlamu szabólegények, guillotine tekintetű szappanfőzők, alacsonyhomlokú s tüdőbajos fazekasok, akik az ellenségnél is jobban gyűlölik egymást, főgondjuk, hogy konok és korlátolt nézeteiket ráerőszakolják arra, akit nagylelkű rokonszenv tévesztett a körükbe... Nem, nem és nem! Ezek ne tegezzenek engem, ne veregessék a vállamat, ne kifogásolják a cikkeimet, ne szimatoljanak bennem eretneket és árulót. Ne követeljék, hogy a szájuk ize szerint irjak... vagyis izetlenül... Undorodom tőlük, érti? S ha ők a Köztársaság, akkor nem kell a köztársaság! Ha az ő szinvonaluk az egyenlőség, nem kell az egyenlőség!

Remegett a felindultságtól.

Börne összeszoritott foggal s öklöllel állt Heine előtt, fürkészve, hidegen, káröröммel tekintett a szemébe. Rég készült erre a jelenetre... amikor tettenérheti Heine árulását.

— Nem gondolja, hogy groteszk, ha egy szegény és száműzött zsidó iró ugy beszél, mint egy arisztokrata? Mi jogon veti meg, mi jogon nézi le a szegényeket?

S mikor Heine nem felelt:

— Hát azt hitte, hogy akiknek emberi méltóságáért küzd, máris szabad és szép emberek? Csupa *lion?* Aki a rue de Richelieuben öltözködik?

— Nem! — mondta csendesen Heine. — De legyen bennük alázat a szellem iránt! Fütyülök azoknak a szabadságára, akik megfoszthatnak engem a szabadságomtól!

— A kétértelműségre, a köpönyegforgatásra szeretne fölhatalmazást?

— Hogy az lehessek, aki vagyok! S azt irhassam, ami tetszik! Ami lelkiismeretem szerint való!

— És Cotta szájaize szerint... És Gentz és a Temps szájaize szerint...

— Rágalom!

Szótlanul néztek egymással farkasszemet. Ha egy szó esik, egymásra törnek. Megborzongtak az ellenségességtől.

Börne vállat vont s megindult tovább. A kis medencében bánatosan uszkáltak a hattyuk; egy rövidnadrágos kisgyerek morzsákat szórt a vizbe. Az ég közömbösen, hűvösen szürke volt. Heine leverten, ingadozva ment Börne után.

— Bocsásson meg, hogy elragadtattam magam, — mondta Börne hűvösen.

— Én kérek bocsánatot — felelte Heine.

S „baráti" kézszorítással váltak el.

*

Két nap mulva, Heine, mintha misem történt volna, megint elment a Körbe; Börne, amikor meglátta, eléje sietett az emelvényről s az első sorba vezette.

Egy hét mulva pedig megjelent az augsburgi lapban az a cikk, amelyben Heine a következőket irta:

„Aki monarchista vagyok természetes hajlamomnál fogva, ez országban meggyőződéses monarchista lettem".

Azt hitte, ezzel a „csinytevéssel" egy csapásra megszabadul a Körtől s Börnétől.

Ha ugyan Börne nem kap majd gutaütést, amikor e sorokhoz ér!

A kör választmánya — mint besugták néki — rendkivüli közgyülésre ült össze az ügyben.

Arhur Schmidt, szappanfőzőmester, alelnök, ismertette a tényállást: — Meg kell bélyegeznünk, mint árulót. Ünnepélyesen ki kell zárnunk s megtagadnunk vele minden közösséget... Más büntető szankciót, sajnos egyelőre nem áll módunkban alkalmazni ellene...

— Ellenzem — mondja Börne ünnepélyesen.

A választmány tagjai kérdően tekintettek rá.

— Ellenzem — ismételte Börne, — hogy komolyan vegyük, amit irt. Hogy egyáltalán komolyan vegyük. Ellenzem, hogy kizárjuk. Ellenzem, hogy törődjünk vele. Ha Heine az abszolutizmust dicséri, a monarchiát — ne higyjék, hogy meggyőződésből teszi. Az abszolutizmus dicsérete nála csak stilusgyakorlat, amellyel a lehetetlent kisérli meg. Nem azért vallja magát monarchistának, mert lelkiismerete parancsolja, — hanem mert aznap, amikor cikkét irta, tettenért egy német liberálist, amint ép' savanyukáposztát evett kolbásszal... S ő nem szereti a savanyúkáposztát meg a kolbászt. Heine gyermek. Ellenzem, hogy felnőttnek tekintsük. Hagyjuk játszani...

— Tulbecsülnők azzal, hogy kizárjuk.

— Tulbecsülnők azzal is, ha megrónók.

— Hagyjuk játszani.

A választmány, bölcsen, igy határozott.

*

Heine káromkodott, amikor megtudta, hogy védte meg Börne.

Néhány hét mulva, a Valentin étkezdében, ismét összetalálkoztak. Börne Heine asztalához ült.

— Mennyiért adta el magát? — kérdezte könnyedén.

— Nem eladtam, csak megadtam magam — felelte Heine nyugodtan. — Az ember csókolja meg a kezet, amelyet nem tud levágni.

— Bon mot. Azt hiszem, Ön egy bon mot kedvéért még a köztársaságiakkal is megegyeznék.

— Egy nyugodtan elfogyasztott ebéd kedvéért is. Azt ajánlom, kössünk egy félórára fegyverszünetet. Ebéd után rendelkezésére állok.

Némán fogyasztották el az ebédet.

Börne kellemetlen volt, mint a rossz lelkiismeret.

A Tuileriák kertjébe mentek ebéd után. A kőpadokon kövér rentierk emésztettek.

— Olvastam az *Europe littéraire* prospektusát — mondta hanyagul Börne.

Heine el volt készülve e támadásra.

— S hogy tetszett?

— Képzelheti. „A politikát teljesen kizárjuk a folyóiratból" — idézte kívülről a Heine-szerkesztette prospektus szavait. „Lapunk művészeti lap lesz, a napi szenvedélyektől távoltartjuk magunkat..."

— Ugy van — folytatta dacosan Heine. — „Lapunk semleges terület lesz, amelyen békében férhet meg minden párt és minden vélemény."

— Nem pirult el, mikor ezt leirta?

— Nem.

— Ön hisz a semlegesség lehetőségében? Ön hisz abban, hogy a politika területe elválasztható az irodalmétól? Ön hajlandó együttműködni ellenségeivel?

— Hiszek, hiszek, és hajlandó vagyok. Börne, ne felejtse el, hogy elsősorban iró vagyok... s ellenségem, legfőbb ellenségem, a rossz iró, a tehetségtelen, a féltehetség, a „nichtig", a nem-iró...

— Ön nagyon rossz utra téved, Heine. Higyje el, a megalkuvás, a gyávaság, a hazug semlegesség nem áll jól magának.

Egy izlésesen kifestett, nagykalapos, szőke dáma lejtett el mellettük. Heine megállt s megfordult utána. Felsóhajtott:

— Óh, ezért a gyönyörü nőért odaadnám minden meggyőződésemet.

— Önnek valóban sok meggyőződése van. Tulságosan sok...

— Szükségem van választékra, mert mint mindenben, ebben is szeretem a változatosságot.

— Ön feneketlenül romlott, Heine.

— Mikor romlott az iró? — kérdezte Heine megállva. — Ha hű marad egy meggyőződéshez, amelyben nem hisz, avagy ha tapintatlanul s mindig kimondja a véleményét, még ha a véleményei változnak is?

— Ön most az alkotmányos monarchia hive? Őszintén? Legbelül?

— Az élet hive vagyok, Börne... A szabadság hive... Ez a lényeges kérdés, barátom. Az alkotmányos monarchia, ugy érzem, most, (fenntartva a jogot arra, hogy holnap karlista legyek, republikánus vagy bonapartista) a leginkább biztositja elképzelésemet a haladásról és a szabadságról... Kecses szép, finom államforma ez, Börne, gondolja csak meg! Szabadság, ugy képzelem, csak ott lehetséges, ahol szinte egyenlő nagyságu erők tartják egymást egyensulyban... és semlegesitik egymás zsarnoki hajlamait... Az alkotmányos monarchiában három zsarnok ellenőrzi s közömbösiti egymást: a polgári parlament, a király és a nép... Minden hódolatom a királyé, akinek nincs semmi hatalma; minden rokonszenvem a népé, amely csak addig rokonszenves, amig elnyomott... Áldott legyen Thiers, a polgárság legnagyobb államférfia, aki a kellő mértékben nyomja el a

népet s pukkasztja a királyt... A legtökéletesebb, vagy ha akarja, a legkevésbé tökéletlen államforma ez, Börne! A legtapintatosabb s kegyeletesebb: a multat nem dúlja fel egészen, ami benne lényeges volt, megőrzi ékitménynek. S aztán, milyen szines, változatos anyag, mennyi kitűnő szatiratéma... Voltaire mondta, hogy minden műfajt engedélyez, kivéve az unalmasat. Nos én nem engedélyezem a köztársaságot, mert unalmas lenne — — —

— Talmudista.

— Kettőnk között nem hiszem, hogy én lennék a talmudistább. Az én törvényem a szépség, Börne. Magának *igaza van.* De fütyülök, fütyülök az igazságára.

— Ezt akartam csak hallani.

— Teljesült a kivánsága.

— Ugy érzem, néha, mintha személyemben Luther állna, Önnel, Melanchtonnal szemben.

— Igen hizelgő rám a hasonlat.

— Nem tudom. Én Lutherral mondatom: Arra születtem, hogy hordákkal s ördögökkel hadakozzam, háboruskodjam, ezért harciasak és viharosak a müveim. Köveket s sziklákat hengeritek, töviseket gyomlálok, árkokat töltök ki, utat épitek s igazitok; Melanchton tisztán és szeliden sétál át az ösvényen, virágot ültet és öntöz jókedvüen, istenadta tehetséggel. De ha már muszáj hibásnak lennem, hát inkább legyen a keménység a hibám, csak velem legyen az igazság...

— Én pedig, — mondta Heine, — inkább a lágyságot választom, csak a szépség maradjon velem.

— Lehet a puhaság szép?

— De lehet-e szép a keménység?

Fáradtak voltak már mindketten. S ez igy folytatódott közöttük, még sokáig. Százszor megfogadták, külön külön, hogy nem kezdenek ujból meddő vitába. De ha Börne kerülte Heinét, — most már ez csapott rá, s kinozta tréfáival, léha megjegyzéseivel. S ha Heine menekült Börne elől, ez fogta le s olvasta rá ujabb „árulásait..." Börne egy dicsérő szót irt a kleriko-liberális Lamennaisról: a köztársaság szövetkezik Rómával? — ugratta az antiklerikális Heine.

— Róma nem fizet nekem évi penziót — vágott vissza Börne. Tudta, hogy Thiers pénzügyi támogatást járt ki Heinének s mérhetetlenül megvetette érte a költőt, aki viszont nem látta be, miért ne kamatoztatná meggyőződését? A „forradalmár" Heine lélekben egyre jobban beilleszkedett a *juste milieu*be, amelynek benső nevetségességét , polgári korlátoltságát s hősietlenségét kevesen látták nála tisztábban... S törékenységét is. Nem csapta be magát: tudta, hogy a munkásnép elégedetlenül forrong, hogy a jövő másnak, kiméletlenebbnek, egységesebbnek készül; sokat sétálgatott a faubourgokban, beszélt a munkásokkal, viszonya volt munkáslányokkal... S mégis Thiersrel tartott. Nagyon leegyszerűsitik azonban az emberi lélek és Heine problémáját, akik az évdijnak tulajdonitják „juste milieu"-ségét. Jobbhiszeműek vagyunk: inkább Börnéektől való félelmének s a német republikánusok iránti iszonyának tulajdonitjuk, s annak a ténynek, hogy lényének s izlésének valóban a polgárkirálysag langyos, kissé züllött, tarka anarchiája, polgári kavargása, szellemi szivárványozása felelt meg. Ami messianisztikus forradalmárság még ma-

radt benne, azt a Saint-Simonizmusba vetitette. Ha analógiát keresünk rá: „weimari" költő lett volna, enyhén antikollektivista s szocialistabarát; jól érezte magát a „száraz Szajna", a boulevárdok ragyogó, gyönyörű áradatában: alapjában véve *boulevardista* volt s igy hive a „juste milieu"-nek, Périernek, Thiersnek, Guizotnak egyként, akik felvilágosult despotasággal óvták a boulevardok Buissonnál öltözködő járókelőit a környező „alvilág" fanatikusainak irigy gyűlöletétől... Heine szerette a jólét egyenruháját, a cilindert, fehér mellényt, fekete kabátot s ezüstfogantyus sétapálcát; szerette a Café Cardinal riadalmas csillogását, az élet álomszerűen dús és elomló csobogását a rue Taitbout s Richelieu között. Itt ácsorogni, kószálni, céltalanul (Jó napot, Mr. Balzac! Olvastam a Modeban Traitéjét, gratulálok!), nézni a főkötös, abroncsszoknyájú hölgyeket, találkát beszélni meg egy-egy lorettellel, megbámulni az antikváriusok metszeteit, alkudozni egy-egy régi könyvre, megállni az ékszerészek kirakatai előtt, éhes bámulattal nyomon követni egy még sohase látott igéretes tekintetű dámát, hallgatni a Tőzsdének, ez igazi, uj Palais Royalnak, a Juste Milieu székesegyházának zsinagógás moraját, köszönni a színésznőknek, ismerősöknek. Ó boulevardi séta, édes semmittevés, amely oly gazdag élményekben s eseményekben, pihenés, amely munka az agynak s szivnek, fejedelmi szemle az élet telje fölött, maga is világnézet, politikai s életi állásfoglalás!... Elragadtatott hive volt Párizsnak; gyöngéden szeretem még árnyékát s foltjait is! — mondta a météque Montaigneval. Nem lehetett ezt a fényűző gyönyörűséget szeretni s halálára törni... Lám, Börne nem szerette, kerülte a Boulevard des Italiens-t... A kormány nem egyéb, mint e sétálók biztonsági szerve a szegények ellen — mondta egyszer neki Balzac, a *Cardinal*-kávéház üveglapja mögött, nagy, húsos kezével az uccára mutatva. S a Saint-Simonista Heine cinkos beleegyezéssel bólintott a royalista Girardin munkatársa felé...

Ám menjen Börne Hambachba, lázitsa a megvadult német republikánusokat: néki ez a hóbortos, zseniális reakciós, ez a különös royalista Balzac igazibb barátja, elvtársa, hittársa, mint a zsarnoki forradalmár! Berry hercegnő közelebb áll hozzá, mint a szappanszagú szappanfőző a Salle du Saumonban! De, amikor 1832 juniusában fegyvert fognak a párisi munkások s a rue Saint Martin barrikádjain halomra hullnak, könnyes szemmel, megrendülten érzi, hogy közöttük lenne a helye... Balzac triumfál, csaknem örül a vérontásnak:

— Mit akar — mondja neki mély, a sok dohányzástól rekedtes hangján... — az az ember, akit a sors a társadalom aljára helyezett, épp oly kevéssé kérheti számon sorsát, mint a tokjába zárt osztriga. Gazdagokra szükség van s mindenki nem lehet gazdag...

— De szép álom a minden gazdagok országa, érdemes érte barrikádot emelni — csattan fel a bűntudatos Heine... s Voltairet idézi: bizonyitsa be neki Balzac, hogy van, aki hátán nyereggel s van, aki lábán sarkantyuval születik...

— Mit gondol, egész Páris elférne a rue Richelieuben? — kérdi gunyosan Balzac s Balzacnak is igaza van, mint Börnének: vagy, vagy... De ő nem bir s nem akar következetes lenni, egységet teremteni önmagában: az élet bonyolult s ő bonyolult, mint az élet... „Csak az egyoldalusáig igazán termékeny"... de ő inkább meddő marad... Olyan a politikában, mint a szerelemben: ingatag, változékony, s felületes. ...Ma republikánus, mert a

munkások halálmegvetésének nem tud nem hódolni... holnap bonapartista, mert utálja a „juste milieu" külpolitikai kicsinyességét s visszakívánkozik a napoleoni *gloire* légkörébe... Tegnap pacifista... mert az erőszakos halál elrettenti... holnapután fennhangon vallja, hogy bármily szörnyű a háború, megtanit a halál megvetésére... Ma jakobinus kórlelhetetlenséggel készül feláldozni az érzelmeket az igazságért... holnap magára ismer egy Pompadour-korabeli képen, amelyen egy lándzsás, sisakos, pajzsos lovag indulna a csatába, de kis, pajkos ámorok elveszik tőle pajzsát és lándzsáját s megláncolják virágjaikkal.

„Igy vergődöm e bájos kötelékben — irja rezignáltan — vergődöm fájdalom és örömök közt, mig mások sikra szállnak a szabadság nagy harcában..." Mikor először látja meg Delacroix izzó, sötét, puskaporos képét, a frigsapkás, holtakon át gázoló, vakmerő asszonyról, aki háromszinű zászlót tart egyik s pisztolyt a másik kezében: borzongva bánja, hogy forradalmi lelke elvesztette szűzességét, sajnálja, hogy nem egyszerűbb, nem tisztább, nem erősebb, mint amilyen... Kényelmes, megvesztegetett, opportunista lélek...

Mind ritkábban találkozik Börnével. Már nem ugratja, leplezetlenül gyűlöli, a „sápadt, beteg zsidót" ő, az egészséges, a szép; a komor apostolt a fashionable dandy; az aszkétát az epikureus, a képrombolót a művész, a spiritualistát, az érzéki felszabadulás hive, — a büszke öntudatos szegényt, a Rotschildok vendége. „Három nagy forradalmár volt az utóbbi időben s mindnek R a kezdőbetüje. Richelieu, Robespierre s Rotschild" — mondta egyszer Heine, nagyobb társaságban, ahol Börne is jelen volt. Börne szó nélkül, sápadtan fölkelt s otthagyta az asztalt. Elege volt a heinei paradoxonokból.

Ez volt az utolsó találkozásuk...

PARTIUMI TÁJ

(Fanyar szemlélődés egy domb körül)

Irta: KOVÁCS KATONA JENŐ

A domb, melyre az olvasóval főleg néhány helyrajzi és festészeti általánosság céljából felkapaszkodunk, körülbelül háromszáz méter magas és a helységtől mintegy két kilométerre van, mely távolság általános benyomások szempontjából talán legideálisabbnak tekinthető. Ami a dombot illeti, nem sok hasznát látja a falu. Haszontalan, fölösleges gyűrődése a földkéregnek és mindössze egy homokkőbányát rejteget, melynek esőben gyorsan elomló termékei gazdasági szempontból még akkor is édeskeveset jelentenének, ha nem lenne oly nehéz megközeliteni. Viszont itt állunk rajta s Isten bölcsességében való vakmerő kételkedésnek tűnhetnék azt állitani, hogy semmi rendeltetése nincs, mert például arra kiválóan alkalmas, hogy irányt adjon a céltalan sétálóknak s különösen az egyedüllét után sóvárgó szerelmeseknek. A patak árterülete miatt ugyanis ebben az irányban lehet leghamarabb kijutni a lakott részekből s igy mindazok, akik a magányt keresik, errefelé találnak rá leghamarabb. Ez természetesen a helység mindkét nembeli ifjuságának egyetlen szempontja csak. Nem akarok most Misz ur és a Hirschler et Co. fakitermelő cég szempontjairól

megemlékezni, de állitom, hogy a mondottakon kivül is okunk van e látszatra haszontalan dombnak még számos más jelentőséget tulajdonitani, többek között esetleg olyan stratégiai fontosságot, amit civil ésszel szinte fel sem lehet érni.

Közvetlenül alattunk, a nyugati oldalon néhány éve kiirtott erdő helyén növekvő cserjés borzolódik, a keleti lejtő pedig egy kisebb, talán huszholdas tanyához tartozó szántó, melynek gazdája, bizonyos Misz nevezetű elsodort palóc, mély barázdával, bő trágyázással és tekintélyes kutyafalka segitségével igyekszik őrizni és gyarapitani földi kincseit. Kutyáinak szüntelen, oknélküli ugatása idehallatszik az aljban levő szalmatetős és takarmánykazlakkal körülbástyázott háztól s ez a kutyaugatás egyben egyetlen hallható bizonyitékunk is arranézve, hogy körülöttünk emberek élnek.

Jól délre, a hegy lábánál huzódó megyei uton és a fűzfabokrokkal szegélyzett rapszódikus folyású éren tul, légvonalban talán hat kilométernyire, erdővel boritott domb alján csaknem szabályos körben épült román falu fekszik. Középen fehérlő templommal, élesen kirajzolódó mesgyékkel s egy kis fenyvessel sejtelmessé varázsolt főuri rezidenciával. Lakói, csett és élhetetlen parasztok, valamirevaló kövesut hijján őszi és tavaszi esőzések, de méginkább a patak megáradása alkalmával, mondhatni hetekre elszakadnak a külvilágtól. A gyalogpostás s az a néhány ember, aki nyomós okból ilyenkor kénytelen elhagyni otthonát, rendszerint a dombok alatt kanyargó dűlőnek vág neki, hogy majdnem félnapos kerülővel eljusson a kövesutig. Legtöbbje azonban meg sem moccan ilyenkor. Maszatos gyerekei hátánál naphosszat figyeli háza ablakából a vizimalmot, melynek gerendázata nagyokat recsen a morajló sodrásban, vagy riadtan, ellenségesen bámul a tengerrévált rétek felé. Különösen, mióta megboldogult Flóri néni tyukalja tojással meg egy kendermagos kotlóval hóna alatt egyszer árviz idején kimozdult a faluból s holttestét mélyen iszapba ágyazódva, tizenegy napra a viz letakarodása után találták meg a határárokban. Nadrágos ember papon, tanitón meg a beteges hajlamú nyomorék szatócson kivül nemigen van a faluban s ezek nyár derekán is nagy csizmákkal, nyakig sárosan vagy porosan járnak be a közeli nagyvásárokra, ha szükségük van valamire vagy tul akarnak adni fölösleges termányeiken. Ilyenkor mintegy sajátmaguk bátoritására iszonyu nagyokat köszönnek orvosnak, jegyzőnek, patikusnak, fölöslegesen hangosak, s minden mozdulatukkal egymáshoz tartozásukat igyekeznek bizonyitani.

Az innen keletre vonuló gerincen, mint rosszulnyirt ember fején a megmaradt hajszálak, magfák meredeznek. Magas, nyesett törzsükkel, ernyőszerűen meghagyott koronájukkal délszaki fákat idézve a szemlélő szébe. Mindez azonban csak silány és értéktelen látszat. A lényeg különböző fakereskedők, legfőbbképpen pedig a már emlitett Hirschler et Co. fakitermelő cég közreműködésével nagyrészben elszállitatott a vidékről anélkül, hogy gazdasági vérkeringésében különösebb nyomot hagyott volna. Hacsak a kapzsi örmény péket nem számitjuk, akinek kőkemény korpakenyerét hosszu tizenöt esztendőn át falták elkeseredetten a favágó tótok s aki a szerénységben egymásra licitáló piactéri szatócsokat játszva pipálta le reggelenként, mert fehéren, puhán, mint egy nagy darab kovász, többnyire már hajnali négy órakor kiállt boltja ajtajába. A felséges nép továbbra is ugyanugy bocskorban dagasztja a feneketlen sarat s kifelefor-

ditott tenyerekkel ugyanugy sopánkodik, mint annakelőtte. Ekéje szarvát marokra fogva, görnyedten ballag aszott tehénkéi után a hepehupás földeken, káromkodik, ha az irásra téved tekintete és barna bagólevelet köp a kiforduló barázdára.

Keleten már valamivel változatosabb képet kapunk. A hajladozó láncot keskeny völgy töri meg, mely a még keletebbre fekvő nagy bükkerdőségekkel laza rokonságot tartó, hajdani uradalmi erdők felé enged ellátni. Veszélyes kaptatókkal ezen kigyózik át az iparvasut töltése s örök kékeslila köd alatt a dohánycsempészek kockázatos járatai is valahol itt bonyolódnak le. Tul már a favágó tótok egyre szűkülő birodalma kezdődik, néhány zsiros erdei falu, melyek gyanakvó, kupori lakói jellegzetes szumánjaikkal csak ritkán ha feltünnek határukon kivül.

Misz ur tanyája iránt, egészen közel, hogy egy erősebb kiáltás talán odahallatszanék, szelid dombhát emelkedik, sűrű párhuzamos csikozással. A völgy szélén épült falu nemzeti öntudatra ébredező svábjainak szőlőhegyei. A tájékozatlan szemlélő joggal vélhetné, hogy a csillogó keresztű hegyes templomtorony tövében csirke módjára megbuvó zsupfedelek alatt keresztényi béke honol. Ennek a balhitnek eloszlatására azonban talán elég a Gauamt nevű sváb irodára hivatkozni, mely nagyszerű szervezetével hihetetlenül rövid idő alatt bontotta meg az ősi egyetértést. Domboldalba épitett két szabályos sor téglapincéjük látszik még, sok zugivás és csendes tivornya szinhelye s kivül a falun, jól fenn a dombtetőn a Hirschler et Co. igazgatóságának épülete, amint fehérségben a templommal vetekedik.

A tömzsi templomtorony tövében odébb a domboldalon, szorgalmas, pirosarcu, zömök kálvinisták turják a földet, főzik tilosban a pálinkát s üzletelnek a paraszti furfang legvégső határáig. Egyetlen vörös folt a falu, amint zsufoltan, életerősen lapul s a rátarti lovas csökönyösségével feszül a lankán. A maga módján még a magyar kulturáról sem feledkezik meg, mert ha nemritkán a megyei kórházból „balházódás" közben alaposan helybenhagyott legényeket szállitanak is vissza eltemetni s a gyalulatlan, leszurkolt deszkakoporsó nehéz karbolszaga pillanatra megfekszi az uccát, házakat és lelkeket — a mármarosi román telepesek gyerekei már a második évben ugy káromkodtak magyarul, mint a karikacsapás.

Tovább alig láthatunk. A domboldal következő faluja már a porhanyós földű Érmellékhez tartozik inkább. Helyi érdekű fürdőjével, ahova nyaranta reumás öregasszonyok, köhögős öreg bácsik járnak gyógyulást keresni s ahol nyári vasárnapokon a vidék birtokosai rugnak ki a hámból vagy a futbalcsapat gajdolja együgyű rigmusait. Azt is beszélik, hogy a fürdő vize közönséges kutviz s a vastartalom, amitől a hiszékeny falusi emberek gyógyulásukat várják, a tulajdonos által időnként és módjával a kazánba tett vasgálicnak tulajdonitható.

Nyugatra végül, vadkörtefákkal teleszórt, árvizmosta kaszálókon, tanácstalanul kanyargó gyérvizű sásos csermelyeken, sovány kukoricaföldeken s közvetlenül a falu alatt elhuzó fűzfabokrokkal szegélyezett patakon tul, a rengeteg akác s néhány dekorativ hatású jegenyefa lombjától nagyrészben eltakarva, mozgalmasság és különösebb széptani kvalitások nélkül terül el Sárfészek. Szintelen szalmás házai, melyeknek alacsony falára irdatlan kalapként nehezedik a tetőzet, sunyin vesznek bele a környezet-

be, mintha szüntelenül bocsánatot kérnének a földből való kiemelkedésükért. Csak néhány középület miniumos pléhfödele vöröslik, a hólyagos rozsdásodó templomtorony félrebillent hármaskeresztjével s a keresztalakú templomhajó két kisebb tornya, amint kétségbeesetten igyekeznek utánozni a nagyot, szegényfantáziáju tervezőjüket idézve a szemlélő eszébe.

A nyolcasalakú lombtömeg alól az elkanyarodó megyei ut mentén, baloldalon, uj, főként Amerikából hazavetődött bőpénzű parasztok épitkezése tűnik elő. Foghijjas szájhoz hasonló, fátlan házsoruk hatalmas csapást mér meztelenségével a régi falu egyébként silány romantikájára, amint jobbról, olajnyomatokra emlékeztetve, mélyen, árnyékosan tapad a sárga dombhoz, fel egészen az élősövénnyel bekeritett egykori faiskoláig. A községi legelőnek használt gyérfűvű szikes domb derekán, a bekeritett zsidótemető s vele szinte tüntetően szembeállitott ernyős feszület között vesz el szemünk elől a sárga dűlőut, melyen vizhiány miatt meleg nyári napokon horpadt teheneket terelget le delelőre a patak mellé szűkszavú őrizőjük. Jobbra a kivágott községi erdő mögött párásan lebukó napot sötét erdei bokrok foltozzák, tüskéikben fésülködve itt legelészik a helység kecskeállománya. Végül egészen jobbra a vizmosta agyagos szakadékokat megkötni hivatott fiatal akácsorok zárják le a szürkülő láthatárt, közvetlenül a telepesek uj tagja fölött.

A csaknem a falu közepén átfutó vasutvonalon a sikság felől, nagyzoló füstfelhővel most totyog végállomása felé a vicinális. Nyugodtak lehetünk, lenn a megállónál várja már a bakter, a kártya mellől nyujtózni felállott intelligencia, az öreg orvos apacsingével és a darwinizmusnál megrekedt forradalmiságával, a csontszuvas, sánta postásfiu, aki szinte szimbólikusan még néhány órát késlelteti az amugyis későn érkező hireket s néhány prédára leső cigány vagy más munkakerülő, akik az esetleg érkező kereskedelmi utazók kofferjeire pályáznak, hogy nevetséges ellenszolgáltatás fejében, esetleg egy cigarettáért az alig harminc lépésre lévő első fűszeresig elvigyék. Innen azonban mindezt inkább csak sejtjük. Észlelni legfeljebb a természet és technika látszólag békés összeolvadását észlelhetjük, mialatt a vonat a cigánysor mögött épp befut a lombok közé, csak füstje leng tovább a sárgáló nyugati ég előtt s hullik le a ritka levegőben.

A domb alatti uton a közeli nagyvásárokról főleg bivalyokat terelő paráznaszájú kupecek rekedt óbégatása hallatszik pár percig, aztán a szürkülettel a csend is ráborul a tájra. A megható, sulyos békességben átszellemülten, megjavulásra készen várjuk, hogy az egymással versengve ég felé integető templomtornyok valamelyikében megszólaljon a harang s hogy a természet és hit nagyszerűségétől legyőzötten vezekelhessünk nyelvelése alatt azért, amit eretnekekként kétségbevontunk a látóhatáron — de ilyesmi nem történik. Ehelyett takarmány-erőditményei mögül tornyos, nyiszlett szalmakalapjában, vasvillával Misz ur tűnik elő s féltenyerével tölcsért csinálva szája elé, valamit felkiált hozzánk, aminek különös nyelvjárása miatt még akkor is csak üggyel-bajjal vehetnénk értelmét, ha közelről hallanánk s nem igy jópárszáz méterről recsegtetné. Egyre a csodába temetkezve értetlenül töprengünk, hogy miért integet vasvillájával felénk, majd kezeit szájához emelve miért füttyent olyan nagyot. S hitetlenkedve bár, de a tájjal és emberekkel való békés egybeolvadásunkban reménykedünk még akkor is, mikor Misz ur ránk uszitott szines kutyafalkája csaholva és egymás farát harapdálva száguld felénk a lejtőn.

A GÜRC-CSALÁD ÉS AZ ISTENTELENEK

Irta: NAGY ISTVÁN

1.

A Gürcz-család története szinte hihetetlen volna, ha nem tudná az ember, hogy az olyan kikötő városban, mint Galac, mennyi mindenféle hányatott életű ember verődik össze. Található itt néger, japán, görög, német, maláji, török s valamennyien a tengerek és nagy folyóvizek sodrával vetődtek ide, keresve azt a boldogulási lehetőséget, amit nem találhattak meg hazájukban. Gürczéket a Duna hozta ide Magyarországról. Eredeti családi nevük tulajdonképpen Szőke, de a férfi kóborlásai közben felszedte valahol a Gürcz gúnynevet, amivel az olyan embereket szokták illetni, akik boldogulásuk érdekében halálra dolgozzák magukat. Ez a törekvés Gürcz bácsin meg is látszott. Térdből, mind a kétlába balra dűlt, mint általában az elnyűtt asztalosoknak és kerekeseknek. Még csak a szemével is balra kancsalitott. Bajusza bal csücske is mindig lekonyult. Jobb válla is magosabb volt a balnál. Karjait meg ugy előre ejtette, mintha sulyos terhek lógnának rajta. Szakmai nyelven szólva, munkástársai nem is egyszer mondták: az öreg Gürcz ugyancsak ki ment a vinkliből. És ez nem is volt csoda.

Kevés ember élt olyan életet, mint ő, vagy legalább is nem tudunk róla. Gürcz bácsi elbeszélése szerint, szülei a mult század végén sok más földönfutó magyar földmivessel együtt kimentek Amerikába. Állitólag annyi gyerekkel vágtak neki az utnak, hogy őt a hamburgi kikötő nagy zürzavarában elveszitették s igy lemaradt a hajóról. Többet azután sohasem látta szüleit és testvéreit. Ugy került vissza toloncuton Erdélybe, ahol idegenek vették pártfogásukba. Egy falusi kerekesnél mesterséget tanult. Mikor felszabadult, azzal a bolond tervvel ragadta kezébe a vándorbotot, hogy megkeresi szüleit. Össze-vissza csavargott Európa kikötővárosaiban, hogy amerikai hajóra jusson, de ez sohasem sikerült neki.

Időnként hazavetődött Erdélybe is, — ahogy ő mondta, pár évre teleszivta magát forrásvizzel, azután ujra nyakába vette a világot. Feleségével Varsóban ismerkedett meg, aki egy lengyelzsidó vendéglőjében szolgált, mint mosogató lány. Kisenevből került oda a gazdájával, amikor az menekülni volt kénytelen a pogrom elől. Megtetszettek egymásnak s egy éjjel otthagyták a lengyel zsidót. Ettől kezdve együtt csavarogtak Európában. Törvénytelen házasságukból elsőnek Szonja született, Párizsban. Rá egy évre már Szegeden voltak, a paprika országában. Itt egy fiuk született, akit Györgynek kereszteltek. Linát már a prágai klinikán szülte a termékeny orosz asszony, de itt sem birták ki tovább egy évnél, mert az asszonyt is elfogta a honvágy s igy a Prágában fogamzott Ivánt Kisenevben irták be az anyakönyvbe, ugy hogy az anya után orosz állampolgárnak számitott. Gürcz azonban csakhamar megint megszomjazott egy kis hazai forrásvizre, mert sehogysem birta a rossz ivóvizet, ezenkivül meg sehogy sem tudott lemondani arról a reményéről, hogy egyszer csak mégis kijut Amerikába, megtalálja szüleit, akik bizonyára meggazdagodtak már s megosztoznak véle a vagyonon. Hazakerekedtek tehát, Gürcz jóllakott forrásvizzel, aztán Pozsonyban egy dunai sleppre szegődve leusztattak Galacba, hogy alkalom adtán elcsipjék valamelyik amerikai hajót. Itt lepte meg őket Margaretta, aztán Tinka, végül Albert. Annyian voltak már, hogy nem birtak többé megmozdulni a gyermekektől. Oly sok hányódás után meggyökereztek a Badaláni

negyedben, a mocsaras Brátis-tó közelében. Valamennyien keresztül vészelték a malériát. Gürcz felcsapott hajóácsnak és nagyon jól keresett. De azért egyre küldözte a tudakozódó leveleket a különböző amerikai magyar konzulátusokra, vajjon mit tudnak szüleiről... Persze mindhiába...

A kenyérkeresővé cseperedett gyerekek révén már-már kezdett jól menni soruk, mikor komoly nehézségek támadtak a fiuk katonáskodásával. Mivel az öreg nem honositotta magát Romániában, Györgyöt a szegedi katonaügyosztály reklamálta. Rá két évre Ivánt meg Kisenevből szólitották sor alá. A fiuk berukkolása felemésztette minden kicsi vagyonukat, Gürcz áldotta az Istent, hogy a párizsi Szonja nem született fiunak, pedig annak idején a Szajnába akarta hajitani, amikor megtudta, hogy leány. Ahogy a két nagyobb fiu bevonult a világ két végére katonának, kitört a világháború. A fiúk a galiciai frontra kerültek, a nagyobbik az osztrák-magyar hadsereggel, a kisebb az oroszokkal. A szülők ijesztő dilemmában voltak. Nem tudták, melyik ország győzelmét óhajtsák. Csak azt tudták, hogy fiaik egymásra lövöldöznek. Maguk elé képzelték őket, amint egymással szemben állva gyilkolják egymást. Azt hitték, hogy bele kell őrülniök ebbe a tudatba. Hihetetlen félelmükben egymást marták, miért is kellett nekik összekerülni, abban az átkozott Varsóban... Mikor Románia is háborúba keveredett, az agyongyötört szülőket az otthon maradt lányokkal és a legkisebbik fiuval együtt internáló-táborba zárták. Gyötrelmeiken csak az enyhitett valamelyest, amikor tudomásukra jutott, hogy György muszka fogságba esett, Ivánt pedig a németek fogták el. Igy az egész család fogságban ült.

1920-ban a fiuk szerencsésen előkerültek a különböző fogolytáborokból és a Gürcz-család hiány nélkül ujra összeverődött. A háborút követő fellendülés lehetővé tette számukra, hogy a malériát lehelő Brátis-tó partján ujra kis házat épitsenek maguknak. Okulva a két fiuért kiállott rettegéseken sürgősen honositották magukat. A nyugalmasnak igérkező jövőt most már csak a fiatalok kiházasitása zavarta. Különösen a lányok okoztak sok gondot e tekintetben. Tudniillik, amilyen mértékben asszonykorúvá értek, olyan arányban csunyultak is. A fiuk ellenben szép szál férfiakká edződtek. Valamennyi ipart tanult. Ügyes kezük és jó eszük révén a legjobb segédek közé számitották őket. Értéküket méginkább növelte az a körülmény, hogy Galacban akkoriban még nagyon kevés volt a tanult iparosok száma. De volt egy nagy hibájuk is. Első helyet verekedtek ki maguknak a legjobb segédek közé számitották őket. Értéküket méginkább növelte az a körülmény, hogy Galacban akkoriban még nagyon kevés volt a tanult iparosok száma. De volt egy nagy hibájuk is. Első helyet verekedtek ki maguknak a legjobb ivók között. Csodálatos torkukat az apjuktól örökölték, mig az észt, a kézügyességet és csinosságot az anyjuktól. A lányok viszont apjuk csámpás lábait, kancsal szemét és nagy orrát viselték magukon.

Elemi csapás számba ment náluk már a háború előtt is, hogy az apjuk nem birta megszokni a poshadt és mindig meleg Dunavizet. Az öreg miután rabja lett családjának s többé nem mehetett haza Erdélybe, egyre huzódó vad sóvárgással szomjuhozta a hazai forrásvizet. Ennek hiányában azután rákapott a jégbehűtött szódás borra. Eleinte csak a malária elleni védekezés ürügyével itta, később aztán minden indokolás

nélkül teljesen eliszákosodott. A makacsul, de épp oly reménytelenül józanságra intő feleségét ittas állapotban mindig azzal vigasztalta, majd ha vissztérnek egyszer Erdélybe, a forrásvizek mellett leszokik az italról. Fiai számtalanszor tanui voltak e fogadkozásnak s tán ezért vagy tényleg a klima miatt, de ők is esküdt ellenségeivé váltak a hordóban árult Dunaviznek. De lehet, hogy az a körülmény is hozzájárult eliszákosodásukhoz, hogy a távoli Santirból nem mehettek haza ebédelni, hanem mindig az üzemmel szemben lévő „kircsmában" kosztoltak. Már pedig a galaci korcsmában még ma is sértés számba megy ivóvizet kérni az ebédhez.

Gürczné mindegyik fiával külön-külön megvivta a biztos vereséget jelentő párviadalt az alkohol ellen. De ugyanezt tették a szomszédok feleségei és anyái is, mert az egész környéken csak a korcsmárosok tartoztak a józan emberek közé. Gürczné legkisebb fiáért, Albertért küzdött a legelkeseredettebben, hogy legalább ezt az egyet megmentse. Míg inaskodott, valahogy csak bírt vele, de ahogy betöltötte a tizennyolcadik évét sem verés ,sem a szép szó, sem a bűbájos kotyvalékok nem használtak. Albert tul tett az apján és a bátyjain is. Ha szombaton kézhez kapta fizetését napokig nem lehetett kivájni a korcsmából. Tán nem is annyira az ital, mint inkább az automata verklik bolondja volt. Éjszakánként végig zarándokolta Badalán valamennyi korcsmáját s ledaráltatta magának az összes zeneszámokat a bedobott pénzdarabra induló verkliken.

Ilyen életmód mellett persze hamar kikerült a hajógyárból, s aztán abba is hagyta a lakatosságot. Felcsapott hajórakodó séfnek. Összetoborozott magának vagy husz-harminc rakodó munkást, mindenféle nació ide-oda sodródó népségeiből és ezeket kegyetlenül hajtva, éjjel-nappal le-fel szaladgált a deszkát rakodó hajók himbálódzó hidjain. Négyöt napi ilyen állati munkával „hat-hétezer lejt keresett. A következő héten aztán, amig a pénzből tartott, a dokk felé sem nézett. Csak ült, ült az autói ata verklik előtt és ivott. Sirt a tingli-tangli nótákhoz, vagy pedig szirba és hóra tánckoszorukat toborzott a duhaj hajósnépekből. Itatta-etette őket s nagyokat kurjantott:

— Igyatok, a pénz nem számit, ahogy jött, úgy el is úszik!

El is uszott. Magára alig költött az italon és a verklin kivül. Lerongyolódott róla a ruha, bódult állapotában lelopták a lábáról a cipőt a rekedt korcsmalányok. Az ilyen dáridók után sokszor csak egy szál ingben, harisnyában és nadrágban került haza. Gürczné ilyenkor oroszul átkozódva, jajveszékelve és könnyeket csorgatva dugdosta, rejtegette Albertet pincében, padláson, ne hogy megtalálja a dühöngő apa, aki fejszét ragadva kereste. De hogy nem találta, elment hazulról a korcsmákba, hogy majd a hajánál fogva hozza haza az átkot. Ezeknek a fenyegetéseknek rendszerint az lett a vége, hogy őt kellett hazahozni, úgy leitta magát. Lányai kezébe-lábába kapaszkodva cipelték a magatehetetlen kerekest, az anyjuk meg körül futkosta a szomorú menetet és mindegyre ezt kiáltotta:

— Egyszer égő gyufát tartok a szádhoz, hogy gyújjon meg benned az a büdös cujka... — Gürcz rángatózva, csuklásokkal küzdve magyarul motyogott:

— Ne féj, te jámbor ruszajka, lemos mindent a forrásviz. Az a forrásviz... Hej, ha te tudnád ruszajka, milyen fájin a forrásviz...

2.

Igy éltek Gürczék a háború után s bár a férfiak semmivel sem voltak rosszabbak más badaláni férfinél, az öregedő lányok mégis részeges apjuk és fivérük bűnéül rótták fel, amiért nem tudnak férjhez menni. Az anyjuk megtörve helyeselt nekik, holott lassan nyilvánvalóvá kezdett válni előtte is az igazi ok, a lányok esetlensége, s főként szegénységük. Pedig a lányok vasszorgalmú, dolgos nők voltak. Értettek a szőnyegszövéshez, fehérnemű varráshoz. Éppen ezért Gürczné a rövid ideig tartó csüggedések után ujult erővel hitt abban, hogyha ő annak idején, csinos leány létére bele tudott szeretni világcsavargó csámpás urába, akkor kell, hogy kerüljön férfi lányainak is, akik majd elég szépnek és jó feleségnek valónak találja őket. De azért minden eshetőségre gondolva, óvatosan figyelmeztette őket:

— Nézzetek a drága bátyátokra és okádjatok a férfiakra. Csak egy igaz férfi volt ezen a világon, akihez érdemes lett volna férjhez menni, de azt is megfeszitették mielőtt megházasodhatott volna. De azért csak ne búsuljatok, — sóhajtott nagyot — ha van tó, béka is kerül belé. Kerül is, ne féljetek...

A lányok vérvörösre pirulva hallgatták biztatásait és még mélyebbre görnyedtek örökös varrnivalóik fölé, mert szorgalmasan készitették maguknak a kelengyét. Szép orosz mintákat tanultak el anyjuktól s azokat öltögették a törülközőkbe, függönyökbe és hosszú hálóingeikbe. Ezeket a mintákat szőtték a szőnyegekbe és jövendőbeli férjeik ábrándképei köré. Egy nap aztán Gürczné valami ravasz tervet főzött ki magában a férjfogást illetőleg. Ugyszólván ez és a férfiak iszákossága foglalkoztatta minden gondolatát, hogyan menthetné meg a két csapástól a családot.

— Mit szólnátok hozzá — kérdezte a lányokat — ha a hátulsó szobát kiadnánk két fiatalembernek? És sietve tette hozzá, nehogy észrevegyék a tervében rejlő igazi szándékot. — Ránk férne egy kis pénz...

Az erősen szőke lányok mégis rögtön kitalálták anyjuk titkos szándékát és megint nagyot pirultak, de nem szóltak. A legkisebb, a Tinka, tán a legcsunyább, de a legfürgébb észjárású, hamar felfogta a reá nézve hátrányt jelentő ajánlatot, ami abban rejlett, hogy a két legnagyobb lány számára akar lakókat szerezni az anyjuk. Ezért aztán ravaszul igy helyeselt:

— Az bizony jó lesz mámika, de én ugy gondolom, jut hely ott három szálónak is. Főzünk, mosunk nekik. Olyan jól gondoznánk a betyárokat, hogy sose kivánkoznának el tőlünk.

A komoly Szonja csipősen jegyezte meg:

— Te csak ne hencegj, mindig odaégeted a hagymát...

Ebből a megjegyzésből aztán orosz nyelven nagy vita kerekedett, de amikor veszekedéssé fajult köztük egymás kölcsönös lebecsmérelése, akkor egyszerre románul folytatták a kiabálást. Ezt a nyelvet csak ilyenkor és a családi összejöveteleken használták. Magyarul meg éppen csak az öreg Gürcz motyogott, ha be volt rugva. Végül is aztán mégis megegyeztek a három fiatalemberben... Az öreget megbizták, hogy a Santirban hiresztelje el a kiadó butorozott szobát. Véletlenül ugy adódott, hogy Resicáról éppen akkor hozatott le a gyár egy csomó szakmunkást s igy hamarosan akadt is három magyar fiatalember, akik kibérelték a butorozott szobát. A lányok óriási izgalommal várták beköltözésüket... Nap-

hosszat olyan ápolónői fehér bóbitával jártak, ami akkoriban igen divatos volt, és szorongva kérlelték Albertet és az apjukat: az Istenért, ne részegeskedjenek többet, nehogy elvaditsák az idegeneket...

Az idegenek vidám fickóknak látszottak s a lányok öröme határtalan volt, amikor megtudták, hogy tul vannak a katonaságon. Beköltözésük az ucca szenzációjának számitott. A három barát kocsin érkezett. Egyik hegedűtokot cipelt a kosár mellett, a másik irtó nagy harmónikát. Mig a harmadik spárgával összekötözött nagy halom könyvet és fényképezőgépet emelt le a kocsiról. Csupa olyan dolgokat, amiket nem igen láttak még badalani fiatalembereknél.. A resicai legények ujságot is járattak, persze hazait... Hetenként jött levelük is, ami hallatlan izgalomba hozta a lányokat. A feladó nevét böngészve kétségbe voltak esve, ha valamelyik olvashatatlan cimben női nevet gyanitottak. Apjukkal magyar leányneveket soroltattak fel s megkönnyebbültek, ha egyiksem hasonlitott a feladók nevéhez. Ezenkivül persze az érdekelte még őket igen nagyon, vajjon szoktak-e a fiuk inni. Örömük már a megdöbbenéssel volt határos, mikor rájöttek, hogy a fiuk, előzetesen felforralt vizen kivül alig élnek más italtal. Esténként többnyire otthon ültek és muzsikáltak, a harmadik meg összevissza fényképezte a Gürcz-családot, asztalnál, a kapuban, a tornácon, ülve, állva, fekve, ahogy éppen adódott. Csak a szombat esték ejtették mély bánatba a lányokat. Ilyenkor a lakók kimosakodtak, vasárnapiba öltöztek és rejtélyes kirándulásokra indultak. A gorombba Albert elszólásai révén megsejtették, hogy ezek a fiúk is el-ellátogatnak a förtelmes Str. Nopţiiba... Meg voltak botránkozva.

— Ez ellen nincs mit tenni, — mondta az anyjuk szárazon. — A férfi olyan állat, hogy nem bir várni a házasságig.

A lányok titokban sóhajtozva megbocsájtottak a fiatalembereknek. Hiszen vasárnaponként többnyire velük szórakoztak. Csak a könyves fiút, ahogy elnevezték, nem tudták sehogy sem megkedvelni, mert állandóan olvasmányokkal zaklatta a fejüket. Pedig a lányok számára a betű, a vaskos orosz imádságoskönyvön kivül, olyan volt, mint az eltévedt ember, akire szánakozva néznek és nem értik. Ettől eltekintve, — na meg attól, hogy az ételeket rendkivül savanyún és nagyon fűszeresen szerették, — kitűnő, sőt felbecsülhetetlen férjanyagnak látszottak.

A bomba csak akkor robbant kegyetlenül ábrándjaik közé és rombolta össze e férfi ideálokat, amikor kitudódott róluk, hogy mindahárman istentelenek. Legalább is arra következtettek, amikor a kosztosok pénteken nem akartak olajba főtt böjtös paszulyt enni. Azután meg sohasem jártak templomba... Mindezek tetejébe nem engedték a fejüket bepreckeltetni szentelt vizzel. Ugyanis minden elsején megjelent náluk a kis kurtaszakállú pópácska a füstölővel és a preckelővel. A hűséges parintye szokás szerint a preckelő pamaccsal jó lucskosan ugy homlokon csapkodta a fejüket mélyen lehajtó férfiakat, hogy csak ugy csurgott ábrázatukra a viz...

— Mi protestánsok vagyunk — tértek ki a fiuk a domnu parintye elől. Persze a lányok nem tudták mi az a protestáns és elsápadva néztek az istentelenekre. Hiszen ebben a tekintetben még a szilaj Albert is különbnek bizonyult náluk. Dorbézolásai mit sem csökkentették vallásos érzelmeit, amit orthodox hitű anyja bottal és babonákkal oltott belé. Gürczné elszontyolodott lányaival együtt értetlenül és megbotránkozva állt

a fiuk pogányságával szemben. A hitetlen ember, gonosz ember — tanulták valamikor s ime a resicaiak se nem isznak, se nem fajtalankodnak. Csak olvasnak, zenélnek és rendesen öltözködnek. Sőt, mióta idekköltöztek az öreg Gürcz sem ült be már olyan gyakran cujkázni a sarki korcsmába. Ehelyett letelepedett a fiuk mellé a tornácra, amit zsinegre futó paszulylyal árnyékoltak be a nyaggatta őket, muzsikáljanak neki, maga pedig öreg-öreg magyar népdalokat kotort elő hires torkából, amiket a fiuk hamar eltanultak és ügyesen kisérték házigazdájuk nyekergését. Gürcz bácsi már-már feledésbe menő anyanyelvét is sűrűn kezdte használni és nagy buzgón igy hivta őket vacsorázni:

— Jöjjetek maguk asztalhoz csotorázni... — De a hibásan összerakott szavakat csakhamar kireperálták. A könyves fiú révén meg rákapott az ujságok böngészésére. Csak éppen a fiuk által forralt és aztán jégen hűtött Dunavizet nem tudta megkedvelni. — Nem olyan ez, hiába, mint az otthuni viz — sóhajtozta elkomorulva... És bort hozatott haza. Egy izben az egyik fiatalember valamilyen dologban Erdélybe utazott s visszajövet egy nagy korsó forrásvizzel lepte meg Gürcz bácsit. Az megizlelte és kedvetlenül csóválta a fejét:

— Ez is csak a tövibe jó. A hegy tövibe — mondta elmerengve. — Ott a csucsai erdőkben, a fák alatt.

— Sajnálom — mosolygott a fiu, — a hegyeket nem lehet vonatra rakni!

Még Albertre is hatással volt a fiatalemberek józan élete. Különösen a harmónika húzta közéjük s figyelmesen nézte a billentyűkön le-fel szaladgáló ujjakat. Órákig elüldögélt mellettük, de egyszer aztán csak nyugtalanná vált és elsomfordált otthonról. A verklik s a zajos táncok, a korcsmabarátok visszacsábitották régi szenvedélyéhez... De azért mind sürübben szállta meg valami józanságí roham. Napokig nyaggatta a fiuk hangszerét, belélapozott könyvükbe, kezdte érdekelni a fényképezőgép is. És erről-arról kérdezősködött a resicai viszonyokat illetően...

Gürczné ahelyett, hogy örvendett volna férfiai vonzódásának és bizonyos mérvű javulásának, aggodalmasan figyelte lakói hatását az ővéire, különösen szerelmes leányaira, akik kezdtek már megbékélni a fiatalemberek pogányságával s áradozva beszéltek arról, hogyan téritik jó utra az apjukat, aki már minden szabad idejüket velük diskurálva töltötte:

— Na, na, csak vigyázzatok, — intette le őket Gürczné. — A dráku mikor lélekre vadászik angyal is tud lenni... Ismertem én egy embert Kisenevben, az is olyan jámbor képű istentelen volt, senkinek sem vétett, de a felesége mindig öthónapra szült döglött malacokat... Látjátok, ezeknek is olyan hideg lehet a szivük, mint a jég, egyiken se látszik, hogy fogott rajta a szemetek...

Ezeket a szavakat kifürkészhetetlen arccal fejezte be. Nem lehetett tudni, vajjon mennyire veszi komolyan babonáit. De az sem lett volna meglepő, ha mindezt csak azért mondja, hogy a lányokat lassan kiábránditsa a fiukból, hogy megkimélje szivűket a későbbi fájdalmas csalódástól, mert azt nagyon helyesen állapitota meg, hogy a lakók barátkozása sohasem mélyült udvarlássá. Pedig számtalanszor ugy intézte a dolgokat, hogy egyedül maradhassanak lányaival. Tudta, hogy az alkalom sokszor elcsavarja a legridegebb férfiak fejét is. Lányai a maguk módján, titokban, ártatlan kuruzslásokkal igyekeztek behálózni a fiukat. Saját hajuk-

ból égetett hamut kevertek a fiuk reggeli teájába és böjtöket tartottak. Az öregasszony meg hasonló célból egyenesen kilencheti böjtöt fogadott a templomban. Ezt a böjtöt azonban praktikusan összekötötte más kegyek elnyeréséért is. Az egyik az lett volna, hogy Albertet óvja meg az Uristen a lakók pogány befolyásától, másrészt utáltassa meg vele az italt. A lányok előtt ugy okoskodott, ha az ördög a fiatalemberek révén képes leszoktatni fiát a züllött életről, csak azért, hogy aztán annál inkább kárhozatra juttassa, akkor a böjt annál inkább kell, hogy segitsen a fián. Kalácsokat és pénzt hordott a biszérikába, hogy a domnu parintye megszentelve azokat, ossza ki a szegényeknek...

E közös nagy kollektiv böjthöz karácsony előtt kezdtek s az eredmény hamarosan jelentkezett. Mindenekelőtt a lányok nagyon lesoványodtak és két árnyalattal még jobban megcsunyultak. A másik eredmény ezzel szemben egészen váratlan volt, de annál jobban felkavarta a Gürcz-család nyugalmát és hallatlan reményeket ébresztett bennük... Közel ötvenévi hiába való kutatás és próbálkozás után végre hir jött Gürcz bácsi családjáról, Amerikából. György nevű bátyja levelet irt, melyben tudatta, hogy a testvérek közül már csak egyedül ő van életben s nagyon-nagyon szeretné hátralévő napjait öccse mellett leélni. Ha szivesen látja, hazavándorol, mert nagyon árvának érzi magát ott Amerikában... Gürcz bácsi sirva fakadt, de vele sirt az egész család. A fellelt testvérnek örvendve azonban terveket is csináltak. Bár György bácsi erről egy kukkot sem irt, mégis természetesnek tartották, hogy nagy csomó pénzzel jön haza, miért is az öreg Gürcz elhatározta, hogy György bácsi vagyona jóvoltából haza költöznek Erdélybe és kerekes műhelyt nyit. Irtak is Gyuri bácsinak, csak jőjjön, minél előbb. Gyuri bácsi meglepő gyorsan válaszolt. Egy hónap mulva érkezik. Március huszadikán várják a galaci kikötőben.

Ez az örömhir február közepén érkezett, éppen az nap, amikor Albertnek félév alatt harmadszor lopták le a lábáról a cipőt valamelyik verklis lebujban. Pedig éjjel félméteres hó esett s a fiu nem birt kimozdulni hazulról. Vagy két napig jámborul nyomorgatta a lakók harmonikáját, de senki sem törődött vele. Gyuri bácsi levele tartotta lázban a családot. A meghatott várakozásból s az ebből fakadó családi egyetértésből, megbocsájtásból meg átragadt rá valami nagy felbuzdulás. Titkon elcsempészte apja vasárnapi cipőjét és három napig hűségesen dolgozott a dokkban. A család meghatódására utolsó baniig hazahozta fizetését és az anyja kezébe adta. Esténként leleményesen helyére csempészte apja cipőjét s papucsban behuzódott a lakók szobájába. Gürczné szinte belébetegedett e javulás okozta boldogságba és a féltékenységbe. Sehogyan sem tudta kiverni a fejéből, hogy a fiatalemberek még azt találják hinni, hogy az ő érdemük a fia jó utra térése. Ez a féltékenység este a vacsoránál ki is tört belőle, amikor Albert kiment a konyhából.

— Na, mit szólnak Alberthez? — kérdezte mohón.

A fiatalemberek összenéztek. A könyves fiú, aki most is nyitott könyvet tartott a térdeire boritva, mert még a tálalás közti rövid szüneteket is olvasással hasznositotta, hirtelen felkapta a fejét:

— Na persze, csak a jó környezet és egy kis kultura hiányzott neki. Egy év alatt teljesen szinire forditjuk mi őkelmét, már kezd magyarul is tanulni...

Gürczné elsápadt és célzatosan kiáltotta...

— Csak az ördögnek kell egy év az Albert megtéritéséhez, de az Istennek elég kilenc hét is...

— Tán csak nem fogadtak böjtöt érte?

— Még pedig nagyon, — mondta keményen Gürczné. Majd, amikor észrevette a fiatalemberek összevillanó tekintetét és mosolyuk felingerelte, hozzátette: — Persze, kinevetnek! Talán nem hiszik, hogy a böjtnek volt foganatja? Pedig az fogott Alberten! — Szétnézett a konyhában s látván, hogy az öreg Gürcz nincs jelen, csak a heverőn sorban kuporgó és szorgalmasan öltögető lányok, egy kosár alól kihuzott egy pár vadonatuj bakkancsot. — Ni, ezt neki vettem, hogy mehessen dolgozni... Megy is. Meglátják, este haza jön rendesen és a korcsma felé sem néz többet...

Erre mán megszólalt a harmonikás is, az erősen barna esztergályos legény:

— Az majd elválik Szőke néni. Ha én volnék a maguk helyében, egész télen eldugnék előle midenféle cipőt, hogy ne tudjon kimozdulni tavaszig, akkora biztosan leszokna az italról és a verkliről. Az én harmonikámba ugy is belébolondult. Egyszer-egyszer oda kölcsönöznénk neki a mi cipőnket és elvinnénk a moziba. S ha nagyon égne a bele, hoznánk haza neki még itókát is néha...

Gürczné, alig türtöztetve felháborodását, ingerült mozdulatot tett:

— Ugy, és leszoktatnák még az imádkozásról is, mi?

— Tőlünk ugyan imádkozhat, ha kell, elmegyünk vele a bisztrikába is. Gürczné kezét összecsapva nézett a sóváran figyelő lányokra:

— Na halljatok oda, hitetlenül be mernék tenni oda a lábukat!...

A könyves lakó gyorsan lenyelte a falatot és szorongatott barátja helyett ő válaszolt...

— Ugyan, Szőke néni, már mondtam, hogy nincsen hitetlen ember a földön. Mindenki hisz valamiben. Amiért nem orthodox...

— Persze, ki az ördögben, ki a Krisztusban!...

A lányok nem szóltak egy szót sem. Önfeledten nézték a fiukat. Mindenik a magáét. Csak a hallgatag hegedűst, a mindig morcos modellasztalost nézték ketten, akiért Lina és Tinka folytatott titokban életre-halálra szóló versenyt, megétetve már a gyanutlan asztalossal egy-egy tincsnyit a hajukból...

A vacsora véget ért s a fiuk felálltak. A lányok egyszerre sütötték le a szemüket. Mikor becsukódott mögöttük a konyhaajtó, Gürczné, a tányérokat összerakva, mondta:

— Ezekből a fiukból sosem lesz szentkép. De most már fütyülünk rájuk. Gyuri bácsi annyi fiatalembert csábit majd ide, amennyit akartok...

A fiuk átmenve szobájukba, Albertet egészen átszellemülve találták. Türhetően szuszogtatott a harmonikán valami igen elkeseredett románcot, majd félretéve a hangszert a terveiről kezdett beszélni. Egy érkező görög hajóról, aminek a megterhelését ő kötötte le magának és a keresetből harmonikát szándékszik venni. De a beszédet a benyitó Gürczné zavarta meg. Intett Albertnek s átadta neki a bakancsot...

— Meg ne tudja apád, hogy én vettem neked, — figyelmeztette.

Albert szinte könnyekbe törve ölelte-csókolta az anyját. Teljesen elérzékenyülve fogadkozott: többet sohasem csinál botrányt és ezután mindig hazajön a keresettel. Nem vallanak vele szégyent Gyuri bácsi előtt... Többet sohasem megy a korcsmába. Még csak ebédelni is haza jön. Sőt

meghagyta, hogy ne legyen forró a leves, mert sietnie kell vissza a dokkba...

Gürczné kezefejével törölte szét könnyeit az arcán s boldog diadallal nézett lakóira. Másnap délben aztán kint a havon hűtőgette Albert levesét. Öntelten, mosolyogva fogadta az ebédre jövő lakókat, akik izgatottan ültek asztalhoz. A lányok titokban az ablakot lesték, az öreg Gürcz a naptárlapokban számlálta, hány nap mulva érkezik Gyuri bácsi. Felkanalazták a levest, Albert késett. Az öregasszony minden percben kifutott a kapuhoz. Albert seholsem mutatkozott. Végeztek a sóbafőttel, senki sem szólt egy szót sem. Az ebéd végetért, a Santirba háromnegyed egyre sipoltak. Albert nem jött. Este a vacsoránál még nagyobb volt a feszültség. Virasztottak egész éjjel. Albert nem jelentkezett. Három nap telt el. Negyednap reggel egy gyerek, nagy liszteszacskóba burkolt csomagot hozott, azzal az üzenettel, hogy egy bácsi küldi a Zöld Bokor nevű korcsmából. A csomagból Albert bakkancsai kerültek elő.

A lányok szégyenükben nem mutatkoztak a fiatalemberek előtt. Gürczné tálalt nekik, hevesen csapkodta a tányérokat. Az arca kemény volt és zord. Négy éjjel nem aludt. A fiuk zavartan kerülték tekintetét, mert az öregasszony nagyon szúrosan nézett rájuk, szinte ingerelni látszott őket, szóljanak már, tegyenek egy károrvendő célzást a fiára, a böjt kudarcára. Végül is kitört belőle a négy napja elfolytott keserűség:

— Várjanak egy kicsit, — mondta rekedten, mikor a fiuk felálltak s a szavakat keresgélve igy folytatta. — Maguk miatt nem sikerült Albertet rendes uton tartani. Elsején költözzenek el tőlünk. Hitetlenekkel nem lakhatunk többé egy házban. Nem akarom, hogy egyszer villám csapjon belénk. Lakó kerül elég, de házam csak egy van. Aztán a szoba ugy is kell Gyuri bácsinak...

A fiuk megdermedve bámultak reá. Elsőnek a könyves fiu tért magához:

— Borzalmas butaság ez Szőke néni. Ha ránk hallgatott volna...

— Az Ur anyja őrizzen tőle — vetette a kereszteket hevesen. — Inkább maradjon részeges, csirkefogó, ez az élet ugyis olyan rövid, de ne kárhozzon el egy örök életre. Aztán ugyis elmegyünk innen, ha jön Gyuri bácsi és más életet kezdünk.... — a hangja sirásba fult. — De azért ne haragudjanak reánk.

A három resicai fiu elsején kocsin elhurcolkodott. De március huszadikán, Gyuri bácsi érkezése napján, kiváncsian ott várakoztak a kikötő előtt. Tanui akartak lenni a Gürcz-család boldogságának... Mindenki ott volt közülük ünneplőbe, még Albertet is kiöltöztették. Az öreg Gürcz valamilyen láthatatlan teher alatt roskadozva csámpás görbe lábakkal, ferde vállakkal izgult. Aztán befutott a hajó... Az utasok mind leszálltak már, mikor egy kopott, gyürött ruhájú száraz öregembert vezetett le a hajó hidján egy matróz... Sötét szemüveget viselt, különös fehér sétabotot. S a vakok sajátságos mozdulataival tapogott vele jobbra-balra. Megismerték, szinte hajszál pontosan hasonlitott Gürcz-bácsira. Egy másik matróz egyetlen kopott bőröndöt cipelt utána...

A többit már nem nézték végig a resicai fiuk... Napok mulva értesültek a gyárban ,hogy Gyuri bácsi bizony egyetlen dollárt sem hozott magával. Egy bányaszerencsétlenségnél már tiz évvel azelőtt megvakult. Amerikai magyarok könyöradományaiból került haza a vén Európába...

Azóta Gürcz-bácsi megint a korcsmákban ül s a lányai cipelik haza. Az öregasszony meg átkozódva hallgatja tovább az ura biztató motyogását.

— Ne féj, ruszájka, egyszer mindent lemos a forrásviz...

FÉRFIU DAL

Irta: SALAMON ERNŐ

Minthogy szeretni egy sincs emberem,
se hálóhelyem, se hat kenyerem,
mivel magammal egymagam vagyok,
mindjárt mehetek, földbe szállhatok.
Hogy elpusztulni ilykép sikerült,
füttyögni, dalra most kedvem került.
Hogyha az apám morgott betegen,
halála-napján, éppen pénteken,
azt mondom én most: hát ne úgy legyen,
tanuljon tőlem ki halni megyen.
Férfiudalt és danát, hahotát
hallhatsz, öcsém, küldd csak ide apád,
küldd csak ide a csipás véneket,
a mendő-mondó szegény néniket,
a szegénység siró alja-javát,
az ifjú lányt s az ifjú lány fiát,
a sok szegény lányt, a veres-szeműt
halálom- látni kergesd, ideküldd!
És tempós vasast, karos lakatost
és kőművest, az állványos-magost,
péket, mészárost, fást, testvéri fást,
bányászt, bányászt a nappal-éjszakást
és nyugdíjast és kikötői vad,
szájas, szűrös, vállas hamálokat.
Báránya, sajtja üljön özvegyen,
a pásztor is a fejemnél legyen.
S küldj csudalátni minden földművest,
tevőt-vivőt, száz munkára ügyest!

Én úgy halok meg, én úgy meghalok,
hogy aki túlél az jobban ragyog!
De szép öröm, a múló napranap,
de, szegény nép, a halál nem urad!
De, szegény nép, a halál nem uram,
marj porrá sírom! Az hiába van!
Amire kedvem fénye ráesett
az viseli mindig a szép jegyet!
Szó, melyen át az indulat kiszállt
és visszaszállt megszegni a homályt;
az ősi lélek követe: beszéd,

az anyanyelv, az egyetlen, a szép,
kristályvizéből csillón inni ad
s, mint áldott nő, új szavakkal dagad.
A tekintetem halmain megállt —
megőriz engem az erdélyi táj
s a póri népség: ákác, sóska, som!
Tud rólam szépuccájú városom!
Amerre jártam valaha, a nép
csak tud egy jó szót, békéről igét,
dédai román, sziklák székelye
él a zsidóval, csak elfér vele.
Mit kicsúfolt a betütől buvó,
kártyázó, nyúzó semmirevaló:
e minden renden túli rendszerem,
e ha-vásárom-hát-csak-ószerem,
e vigyázásom a szegényeken,
szóhoz-szerelmem, borzas énekem
e böjtönélés, e gyászom nekem,
nem volt hiába ez az életem!
Bár folytatódnom fiam nem akadt
s békén lehetek az idő alatt,
nem szid az élő, kit a férfi-kedv,
úgy kérdezetlen, megszületni tett
és úgy lehetek, mint a végtelen:
se ég, se föld, de mindahány elem;
el-messze tünnőm már mégsem lehet
égnek belőlem versek, énekek!

Csipás a vén, pajtában hál, ütik,
de tárgya, dolga, tette éltetik!
Vén a vénasszony, ráncos, összement,
de teje-húsa hét fiába ment!
A lakatost is csak kiteritik,
de üllői a nevét csengetik!
A kőműves is meghal, ő se jobb,
de ittvoltának hány tornyot rakott!
Egyszer csak nem sűt, nem vet be a pék,
de a szegények kérik kenyerét!
Borjak hóhére, ha nyögve kidőlt,
dicsérik, mondják ő adott erőt!
Nem él a fás, de a sóhajai
Szúrnak a fáján, leszelt ujja rí!
Bányásznapnál nem szebb a sírsötét,
csákánya, népe őt siratni mécs!
Minden mázsás zsák hordárt emleget!
Nyugdijasról tudnak padok, gyepek!
Nyugszik a paraszt kinn a kert alatt.
Hogy nyöszörög marka után a mag!
Hát, dalra, hát, nohát, testvéri nép!
Ez az énsorsom éppen a tiéd!

Bújj valahová, dögös rothadás!
Hát elmenését csak sirassa más!
Nézz a szemünkbe, szús, csontos halál!
A szegények vad hahotája vár!
Amig itt vagyunk addig itt vagyunk,
s ha itt se vagyunk csak itt maradunk!
Nyaggass! Dagassz! Vérezz meg, gyatra sors!
Tüdőnk! Izmunk! Mindhiába romolsz!
Jajszót belőlünk, merthogy menni kell,
soha se halltok, mindünk énekel!
Az öröklétünk lepra nem lepi!
Golyót, szuronyt a testünk kiköpi!
Hát úgy megnézünk, hogy nyegsz, felvakogsz,
gyáva zsiványunk, ki rablétre fogsz!

AZ IRÓI ÁLNÉV

Irta: SÁNDOR LÁSZLÓ

Az irói álnév használata régi, az irodalom kezdeteinél kell keresnünk gyökereit. Az önként felvett vagy mások által adományozott álnevek már a legrégibb görög irodalomban is előfordultak (Homeros, Hesiodos, stb.), de fokozott mértékű használatuk csak az utóbbi századok során terjedt el. Ma már jóformán alig van iró, aki ne élt volna az irói álnév, betűjegy vagy más jel használatával. Az anonim cikkek pedig — különösképpen az ujságirás terén — ma már a legtermészetesebb dolgok közé tartoznak, kivált Nyugaton.

Az irói álnév használatának különfélék az okai. Ezek részben lélektani, részben társadalmi, illetve politikai természetűek. Ezen kivül természetesen, még a legkülönbözőbb okait ismerjük az irói álnevek használatának.

Nálunk igen gyakran az irók idegen hangzású családi neve szolgáltatott okot az irói álnév felvételére (Petrovics-Petőfi, Grosschmid-Márai, stb.). Számos iró előszeretettel használ álnevet olyankor, ha bizonyos munkáját kisebb jelentőségűnek, vagy csekélyebb értékűnek tartja, mint irodalmilag esetleg már fémjelzett neve alatt megjelent egyéb irását. Közismertek például Gárdonyi Gézának a magyar parasztot karrikirozó Görekönyvei. Ezeket Gárdonyi nem saját irói neve alatt adta ki. Bizonyára azért, mert e munkáit könnyebb fajsulyuaknak tartotta. Hasonló az eset Rákosi Viktornál, aki humoreszkjeit Sipulusz név alatt adta közre. Vannak irók, akik több álnevet is használnak. Különböző műfajú irásaikat más-más néven irják.

Kezdő irók — nyilván álszeméremből vagy félénkségből — szintén szivesen bujnak az álnév védelmet nyujtó lárvája mögé. Ezek később, ha „beérkeznek", rendszerint megtartják álnevüket, noha rangrejtettségüktől az első sikerek után igyekeznek megszabadulni. A befutott iró neve t. i. olyan, mint holmi bevezetett, jó márkájú cég neve. S tekintettel arra, hogy a mai irodalmi termelésben is az ujkori gazdasági élet törvényei ér-

vényesülnek, a könyvkiadó csak abban az esetben tudja az iró művét használni, ha azt a szerző közismertté vált márkás nevén adhatja ki. Ez az oka annak, hogy az irók „beérkezésük" után is megtartják irói álnevüket, még akkor is, ha erre különben nincs is szükségük. Nevük márka lett. Energia-befektetésük meghozta a kellő eredményt. Fémjelzett nevük jó reklámul szolgál — esetleg kevésbé értékes — további munkáiknak is.

Ennek a merkantil szellemnek az eluralkodását tapasztalhatjuk az irodalmi termelés minden vonalán. Erre utal egyébként a többi között *Robert David* különös esete is.[1] Robert Dávid 2-3 évvel ezelőtt Prágában megjelent szonettjei és villoni modorban irt balladái a cseh irodalomban a szenzáció erejével hatottak. A szerző neve ugyanis ismeretlen volt, a versek azonban tartalmuk és formai tökélyük miatt céhbeli költőre vallottak. Robert David *Keserves balladái* igy máról-holnapra az érdeklődés homlokterébe kerültek, a kötet negyedév alatt három kiadást ért el. Mindenki a szerző után kutatott. Végül kiderült, hogy az ismeretlen álnév mögé a modern cseh lira egyik vezető tagja rejtőzött. Önreklámmal, misztifikációval vádolta a kritika. Mi tagadás: nem ok nélkül. Ha a versek a költő saját neve alatt jelentek volna meg, távolról sem lett volna olyan visszhangjuk, mint igy. Az ismeretlen név és a kiforrott versek között tátongó űr azonban felébresztette a közönség érdeklődését. A kisérlet jó üzleti fogásnak bizonyult, a kiadónak pompásan jövedelmezett, a költőnek azonban nem hozott erkölcsi sikert. A költő célja különben nem tisztázódott. Nyitott kérdés ma is: személytelenül akart-e hatni vagy az álnév mögé buvást önreklámnak szánta-e?

Az önmegtartóztatásnak, az egyéni elismerésről és sikerről való lemondásnak legszebb példája, ha az iró személytelenül akar hatni. A *Szilériai dalok* szerzője, a nagyszerű *Petr Bezruc* jut eszünkbe, aki évtizedekig meg tudta őrizni teljes rangrejtettségét, csakhogy versei, melyek a szilériai bánya- és kohó-munkások kidalolatlan fájdalmainak és panaszainak adtak hangot, elevenebben, a költő személyétől teljesen elvonatkoztatottan hassanak. Bezruc mondanivalóját fontosabbnak tartotta, mint saját személyének előtérbe helyezését, mint az egyéni dicsőséget és hirnevet.

A teljes személytelenségbe való burkolózás a „halhatatlanság" fumigálását jelenti. Valamely gondolat vagy eszme fanatikus megszállottai képesek csak erre, akik vállalják az egyéni aszkétizmus minden következményét azért, hogy a leirt ige, gondolat, eszme a lehető legtárgyilagosabb és személytől elvonatkoztatottabb formában érvényesüljön, hasson és töltse be a kovász szerepét.

A személytelenség vállalásának beteges formája is ismert az irodalomban. Nálunk például *Thaly Kálmán,* történelmünk kuruc-labanc vonatkozású adatainak kutatója és feltárója, lelkesedésében és fanatizmusában odáig ment, hogy saját versei közül néhányat kuruc költeményként tüntetett fel gyűjteményében. Az angoloknál hasonló természetű eltévelyedés áldozata lett *Macpherson,* az Āl-Ossian. A cseheknél pedig *Václav Hanka,* a neves cseh régiségbuvár és szlávista, aki az u. n. königinhofi és grünbergi kéziratok hamisitásával jegyezte be nevét az irodalomtörténetbe.

Az irói álnév használatának társadalmilag legindokoltabb formája, ha az iró kényszerűségből, a politikai és szociális helyzet szoritásának en-

gedve rejtőzik álnév mögé vagy teljes névtelenségbe. Bizonyos igazságok kiszögezése a szerző esetleges polgári állását, a társadalomban elfoglalt helyét és szerepkörét veszélyeztetné s ezért a nyilt kiállás és szinvallás helyett óvatosságból és taktikai szempontból lemond arról, hogy személyének sulyával és tekintélyével hasson, s inkább az álnév páncélruháját és sisakrostélyát ölti magára. *Jókai,* aki az abszolutizmus idején a hatóságok zaklatásától és üldözésétől tartott, bizonyos alkalmakkor a *Sajó* álnevet használta. Számos ilyen példát lehetne felsorolni nemcsak a magyar irodalomból, hanem a világirodalom legkülönbözőbb területéről. Olyankor, ha a társadalmi vagy politikai nyomás erősebb volt, ha az iró kezét megkötötte a cenzura vagy életlehetőségét, létét veszélyeztette a vélemeny és gondolat szabad nyilvánitásán, az iró, akinek hallatnia kellett szavát, mert ugy érezte, hogy vállalt szerepe nemcsak kenyérkereseti pálya, nemcsak foglalkozás, hanem szent elkötelezettség és hivatás, inkább álnév mögé rejtőzött, csakhogy gondolatait, fontos meglátásait embertársaival közölhesse. Napjainkban, amikor a korfelelős iró rohamosan vesziti a talajt a lába alól, amikor létének és társadalmi helyzetének veszélyeztetése nélkül többé már alig vállalhatja irásaiért a felelősséget, egyre nő azoknak a megalkudni nem tudó tollforgatóknak a száma, akik az álnév vértje mögött keresnek menedéket. Az irói álnév használata ebben a vonatkozásban kap fontos szerepet. Létjogosultsága ebben az esetben százszázalékig indokolt.

Jellemző, hogy mig külföldön — főleg a franciáknál, angoloknál, olaszoknál, németeknél — az álnevek használatának komoly és jelentős irodalma van, nálunk e kérdéssel jóformán alig foglalkoztak.[2]

---

1. V. ö. Sándor László: Robert David, napjaink cseh „Villon"-ja. Korunk XII. évf. 470-171 o. — 2. Porzsolt Kálmán: Magyar irói álnevek c. kisebb dolgozata érdemel említést a Figyelő XIII. évfolyamában.

HOLLÓS KORVIN LAJOS: GYERMEKKOROM

Egy öreg verklis dalolt nékem egyszer
a vándordarvakról, kik messze mentek.
Bölcsőm mellett térdelt e régi mester,
mint verklijén a régi égi szentek.

Később anyókák tipegtek mögöttem,
kalapjukon strucctollak bólogattak.
— Ilyen tolluk van, — mondtam és nevettem,
— éppen ilyen a temetéslovaknak.

Nem mosták arcomat szamár tejében,
s jól emlékszem, csak ijedtemben sírtam
egy myrtus-szagu, őszi temetésen,
hogy kistestvérem feltették a sírba.

Matrózblúzomon piros volt a másni.
S ha azt is elmondom, mennyire féltem,
mikor megjött hozzánk a bécsi bácsi,
azt hiszem, akkor mindent elmeséltem.

Aztán egy éjjel elfagyott a kertünk,
ez volt gyermekkorom, — meg sem sirattam,
hogy észrevétlen, mint az illat, eltünt
egy lábujjhegyen lépő pillanatban.

KULTURKRÓNIKA

FARKASÜGY

Szabó Dezső hatvanadik születésnapja alkalmából irta **Sándor József** a következő cikket. A Korunk szerkesztősége ezzel nem áll az ünneplők közé, de nem áll azok körébe sem, akik ezen a napon is hajrát kiáltanak az élő magyar irodalom e kivert vadkana felé. Most is figyelünk rá, mint hosszú, ellentmondásokkal teli, számos nemes mag közt rengeteg bojtorjánt is vető nyugtalan, hadakozó pályáján. Figyelünk, de nem a vadász, hanem a magyar erdő csendességével, mert ha semmi sem bizonyos, az az egy bizonyos, hogy ezért az erdőért, ezért a népért bomolt, nem egyszer szépen, sokszor komiszul, de mindig a maga módján s a legjobb feldühödéseiben megértetlenül. A magyar köz- és szellemi-élet s a maga nyugtalan lelke rajta, amiért ilyen lett. (A szerk.)

Az irodalom berkei, amennyiben azok valóban az élő, ható irodalom területei, soha és sehol sem voltak az irók, költők árkádiai, árnyas, selyemfűvű, gondtalan ligetei. Csak a szélei, agyontaposott, kiégett, termékelen, üres konzervdobozokkal teleszórt szélei lehettek műkedvelő, papagálymentalitású, megelégedettszivű, élelmes trubadurok kirándulóhelyei. Belül mindig őserdő volt és ma is az, a mindig ujrázó élet minden szépségével, borzalmával, életre-halálra célzó problémáival és megoldásaival. Itt fogak tépik, tüskék vérzik, szakadékok ölik a benne csörtetőt, politikai ködök, sunyi, gyilkos párák teszi nehézzé a levegőt és bátortalanná a haladást. Jaj, százszor jaj az egyedülvalónak, a magánosnak, az utat törőnek. Ennek bizonyitására nem kell példák után kutatni, azt kellene inkább buzgalommal kutatni, aki könnyen, sikerrel és igazán járta utját. Hogy csak egészen önkényes és hajlandóságtól függő rövid sorát idézzem a magánosoknak: Berzsenyi, Katona, Petőfi, Ady. És, igenis; Szabó Dezső. Hogy méltóan tartozik hozzájuk, ezt ma már csak az ostobák és az általa felvert hitvány rablóvadak nem ismerik el. Akik nem tudják megérteni és megbocsátani az űzött, tébolyitott nemes vad olykor felesleges, értelmetlen csapkodásait és az ezekkel okozott sebeket.

*

Magános Farkas hatvanéves lett. Nem volt mindig magános, ennyire magános meg éppen sose volt. Volt idő, mintegy husz évvel ezelőtt, mikor óriási horda röffent köréje s sörényének minden rezdülését kinyilatkoztatásnak látták. — Itt az igazi vezér! — gondolták és üvöltötték is. — A hangja harsonás, őserejű farkaskövetelés, ereje megbizható védelem és koncrészesedés. De ő akkor felütötte tudással, látó szemmel átkozott fejét és szörnyű morgással, vészes vicsorgással szétvert a horda között.

— Rühes, mocskos, szedett-vetett banda, tolvajok, hiénák, görények horda: nem titeket hivlak! Ti nem követhettek engem! Mit akartok ti itt, főképpen ti mit akartok, ti minden teremtmények legundoritóbb permutációja, ti farkasoknak álcázott, farkaskutyáknak nevezett német juhászkutyák! Amig abból állt a farkasok ügye, hogy „Fázunk és éhezünk, de szabadok vagyunk!" — addig hol lapitottatok, miféle fertelmes gazdáknak csóváltatok és nyaltatok? Én megkiáltottam az igazi farkasügyet: Nem fázni, nem éhezni és szabadnak lenni! De ezt nem rablóknak, nem görényeknek és nem német juhászkutyáknak kiáltottam!....

Nekiszegte fejét az utnak és elszántan, folyton hallatva hangját törte a csapást. De lassan már senkisem követte. A megszégyenitett, leleple-

zett sereg bosszuszándékokkal telve szétkullogott, köztük néhány valódi farkas megütötten, tétován hegyezte a fülét, majd elügettek tovább fázni és éhezni, de szabadnak lenni.

Természetesen Magános Farkas is éhezett és fázott, olykor többet, mint a többi farkasok együttvéve, de szabad maradt, szabad, önálló, megközelíthetetlen minden érdek számára, kivéve a farkasérdek számára, keményen állta a farkasügyet. De a társak, a követők, a hívek messze, megzavarodottan csatangoltak és elhitték, amit a juhászkutyák ugattak: — Szabó Dezső összeférhetetlen... Mindenkit megmar... Destruktív... Ellensége fajának, nemzetének. — Nem lenne kár agyonverni! Egyidőben már kaparták is a gödröt a farkaskutyáknak nevezett német juhászkutyák, de akkor Szabó Dezső egy „Halhatatlan pofon"-nal visszakergette őket megérdemelt óljaikba, a moslékjaik mellé. Pedig már a hiénák is felsorakoztak az éjszakában és széltében üvöltötték: Szabó Dezső eladta magát a zsidóknak!

Mindez a sok mellékes, nem irodalmi, de életre törő zaj, fondorlat, vicsorgás fájt Magános Farkasnak. És természetesen, a magánosság is nagyon megviselte. Teljesen ellentétesnek érezte hivatásával és élete munkája értelmével. Vigasza csak a megtett ut maradt és a példamutatás: Kenyéren, szalonnán, hagymán is állni a farkasügyet, a „faj" ügyét: a jogos javakból kiűzöttek, a kimartak, a gyengék, az éhezők, a szépséget, igazságot szomjazók ügyét; a magyar demokrácia ügyét:

Nem fázni, nem éhezni, de szabadnak lenni!

*

Szabó Dezső tehát a napokban lesz hatvan éves. Azonban erről a tisztán személyi ügyről egyelőre igen kevés szó esik. Holmi magánakcióról hallani, hogy hívei ünneplésre készülnek és holmi napihírszerű suttogásokat némely gavallérszellemű lapban. Egyelőre még nincs elrendelve a kötelező, országos ünneplés, még nagyon messze van az irodalomtörténeti tanárok által patyolatfehérre mosott Petőfi sorsától, még nem indult meg az akció sem, hogy a Baumgarten-díjakat visszamenőleg is mind megkapja, mivel az örökhagyó intenciói szerint elsősorban neki járna. Ugylátszik, a kiadók is utolsó pillanatra, meglepetésnek szánják összes művei diszkiadását.

Mindez a késedelmesség, ha szóvá is tehető, csodálkozásra nem ad alkalmat. Mert ugy is lehetne értelmezni a dolgot, hogy kár sietni, Szabó Dezső még csak hatvanéves! Hó, még irtózatóak a fogai, még nagyon jó a szeme. Tudja az ördög, hogy mit látna meg a körülötte való sürgölődésből! Még majd szóvá tenné, hogy lopnak a rendezők, a szakácsok, a fáklyavivők, a pincérek. Ő már ilyen összeférhetetlen, ünneprontó. De lehet, hogy mind e mulasztásnak egészen más az oka.

*

Magános Farkas az ünnepi vacsorán végre szóhoz jutva, mintegy sejtetve csak, talán majd erről is beszél. Ha beszélne, csak ilyesmit mondhatna:

Íme, ti vagytok hát azok a kevesek, akik érteni kezditek a hangom. Akik követtétek a csapásom és láttátok, hogy az nem holttesteken vezet keresztül. Láttátok: nem igaz, hogy mindenki ellen harcolok. Hogyan is tehetném azt éppen én, akiben az élet, a halál, a természet, a nyelv, vallások, hagyományok, művészetek törvényei élnek, minden élőnek és ható-

nak a törvényei és a pusztulás törvényeit is félem és tisztelem. Sváb, tót, zsidó és heccelt magyar már mind az orvvadászok irgalmára biztak engem, de már az orvvadászok is tisztában vannak vele: nagyon nagy halott lennék én az ő dicsőségük számára, igazán félelmetes és erős még csak halottan. Igenis, védtem a fajtámat, de olvassátok ki irásaimból: martam az ügy árulóit, ha fajtám volt is. Az én fajvédelmem sose mondta, hogy üsd a zsidót, én csak azt mondtam: ne hagyd magad ütni! Én soha nem mondtam, hogy nincs joga erdeinkben élni más vadaknak is, én csak azt mondtam, hogy itt, a mi erdeinkben nem élhetünk vaddisznó, görény és kakukkerkölcsök szerint, hanem a legkülönb szerint: a mienk szerint kell élni, ha meg akarunk maradni. És főként azt mondtam, az minden tanitásom lényege, hogy ne engedjük ellepni erdőnket, forrásainkat, vackainkat pimasz, éhes, moráltalan, minden humánumra alkalmatlan farkaskutyák sötét, szapora falkáitól. Ők azok, akik farkasabbak akarnak lenni nálunk, ők harácsolják össze élelmeinket, ők azok, akik uszitó szóra megfojtanak, ha büntetlenül tehetik. Csak ők a mi lerázhatatlan, legkonokabb ellenéink. Olvassátok és figyeljétek: végtelen szánalom és megértés van bennem minden szenvedő élet iránt, az örök törvények szentsége az ereje életemnek. Csak azokat, csak azokat!...

Most már látjátok: minden sorom beletorkol a nagy folyamatba, azt a győzedelmes áradatot dagasztja, melynek forrásánál az első szomjazó széttárta karját, melynek főbb beömlései a görögök, a galileai, a francia forradalom és a nagy humanisták végtelen sora. Vizeim olyan csörgedezéssel áradtak a lelkekbe, amilyen sodrással magyarul még alig-alig kisértették, idézték, jajongták tényezővé az igazságot erdeinkben és tisztásainkon. Ne higyjetek az ugatóknak, akik majd bebizonyitják, hogy Ady egyrészt zsidóbérenc, másrészt fajtája árulója, általában a kartellek jólfizetett ügynöke volt, nem beszélve arról, hogy csavargásért, iszákosságból eredő közbotrány okozásért és erőszakos szeméremelleni merényletért többizben le volt csukva. És ne higyjetek az ugatóknak, akik saját irásaimból fogják rámbizonyitani, hogy zsidógyerekeket reggelizek, hogy Sir Bazil Zaharoff fegyvermester ügynöke voltam, hogy én toltam olyan hosszúra a világháborút és én vesztettem el. Hogy éjjelenként én hajtogatom el a kinlódó, tűdőbajos paraszt utolsó malacát, hogy én szorgalmazom különösképpen utolsó vánkosának kiráncigálását is.

Csak az ügyet, ügyünket higyjétek, a nagy farkasügyet: Nem fázni, nem éhezni és szabadnak lenni! Az örökkévalóság jegyében aktuális, az érdemeseket az utra figyelmeztető, a méltatlanokat visszariasztó Ady „Bujdosó kuruc rigmusai"-val végzem:

Elbocsát az anyánk csókja,
Minden rózsánk véres rózsa,
Bénán esünk koporsóba,
De: — igy éltünk vitéz módra!

A FRANCIA TANITÓI-KAR DEFAITIZMUSA

Amidőn a mult év őszén Csehszlovákia ügye felvetette a háború és béke akut kérdését s Európaszerte megmozdultak az egymással szembenálló erők és törekvések, akkor a nagy, riadalmas feszültségben bizonnyal keveset vettek tudomást a francia tanitók állásfoglalásáról. A százezres ta-

got számláló egyesület azokban a napokban egyhangulag kifejezte azt a meggyőződését, hogy inkább a mindenáron való béke, semmint a háború. A határozat szószerint kimondotta, hogy inkább a szolgaság, az elnyomatás létét vállalni, semmint a háború kockázatát. És amikor ez év elején — tehát már a bécsi döntés tapasztalatai után — ujból feszült volt a helyzet, a franciaországi tanitók egyesülete ismét kifejezte a mindenáron való béke megóvásának szükségét, akár az ellenségnek való alávetettség árán is. Ez a magatartás figyelmetkeltő és elgondolkoztató. A francia forradalom, a szabadság, egyenlőség és testvériség történelmi emlékű jelszavának nemzete, a nemzet ifjuságának nevelői egyhangúan inkább a szolgaságot igenelik, semmint a szabadság megtartására irányuló fegyveres ellentállást. Mert lényegében ez volt az állásfoglalás értelme: az erőszakkal szemben nem ellenszegülni s szolgaság árán is élni a békében, semmint meghalni, ha kell, a veszélyeztetett szabadságért. A francia tanitók állásfoglalása, az abszolut pacifizmus követelése, ez a mindenáron való békedefaitizmus meglepő ellentmondásban van a „glorie" nemzetének történelmi multjával és hagyományaival. 1789, 1871 s 1914 nemzete más érzületet és magatartást mutatott — uttörő élcsapata volt a társadalmi változtatásra irányuló erőknek s termékeny ösztönzéseket adott a többi európai népeknek. Mai, uj hangja idegen és nyugtalanitó. Ezen a hangon valamikor egy nagy, elnyomott nép fiai beszéltek — a cári Oroszország irói. Mintha Dosztojevszkij és Tolsztoj szavát hallanók: ne szegüljetek ellene az erőszaknak, ne álljatok ellent a rossznak... Ez a magatartás a cári világ reflexe volt, a lenyügözöttség és tehetetlenség érzetének bevallása. Igy csak az a Dosztojevszkij beszélhetett, akit a bitófa közelségéből rántott el a cár utolsó percben érkezett kegyelmi irata, s aki később megirta szibériai számüzetésének — Emlékiratok egy halottasházból — dermesztő, lélekölő történetét. Igy csak az a Tolsztoj beszélhetett, aki meddő lázadások után az akkori társadalmi adottságok ellen az evangélium passzivitásába menekedett. Az a Tolsztoj, akivel szemben Masaryk hangoztatta Jasna-Poljanán tett látogatásakor, hogy igenis ellene kell szegülni az erőszaknak, ha kell, ölni is kell tudni, mert ha emberéletnek pusztulnia kell, ugy az pusztuljon, aki az erőszakot velünk szemben alkalmazta, aki a mi életünkre tör. Ez a magatartás nemcsak az elsődleges, mondhatnók élettani önvédelem ösztönösségével van összhangban — melyet a jogrendszerek is szentesitenek — hanem az etikus fórumok előtt is feltétlenül igazolást nyer. Éppen ezért mélyen elgondolkoztató a francia tanitók egyesületének emlitett álláspontja. Mit jelentsen ez az abszolut pacifizmus, mely behódol az erőszak és elnyomás előtt? Tényleg ama sokat hangoztatott dekadenciának volna ez a tünete, amit a franciákról egyre ismételnek? W. Foerster, a neves német vallásfilozófus és etikus irta a világháborúban a német tanitókról megbélyegzően — unsere schlimmste Militärkaste... Ez a hivatott vélemény valóban nem hizelgő az akkori német tanitóságra. De nem kérdéses, hogy a mai francia tanitók magatartása sem válthat ki bennünk hizelgő véleményt. Ez a békedefaitizmus — szolgaság vállalása árán — ellentmond az emberméltóság igényeinek. A francia nép nagy szellemi képviselői, a multban és jelenben, nem erre nevelték a franciákat. Barbusse és Rolland a legmélyebben emberit vallják, de ugyanakkor a harc és kockázat vállalását az emberméltatlan állapotok ellen. Romain Rolland, közel a hetvenhez, *Az elvarázsolt lélek* c. regényciklusában az

emberi etika követelményéül állítja fel a harcos szembenállást minden elnyomás ellen. Az ujabb francia irónemzedék, Aragon, Malraux stb. nemkevésbé az aktiv emberi etika, a kockázatos cselekvésvállalás érzületét tükrözik műveikben. Sajátságos, éppen a francia tanitóságot hagyta hidegen iróik utmutató nevelése? Visszaemlékszünk egy ismert francia iró cikkére, amit a csehszlovákiai válság kapcsán irt a bécsi döntés után. A francia egyetemi ifjuság párizsi tüntető felvonulásáról számolt be, mely a megmentett béke mámorában dalolva vonult végig az uccákon s a dal refrénje igy hangzott: mit nekünk Csehszlovákia, csak kedvesünk ne hiányozzon... A francia iró maga is megdöbbenten eszmél e magatartás mélyebb jelentésére, melyből kiérzi az érdektelenség, a közöny, az egyéni önzés nyugtalanitó magatartását a mindnyájunkat elementárisan érdeklő közügyekkel szemben. Az iró rámutat a mai francia ifjuság defaitista érzületére s felveti a kérdést, képes lesz-e ez a nemzedék harcolni s megvédeni a veszélyeztetett emberi értékeket. Nem emlékszünk, az iró válaszára s nem érezzük hivatottnak magunkat a válaszra. Megnyugtató választ nem is tudunk adni. Azt látjuk, hogy a totális államokban az ifjuságot a háborús ideológia szellemében nevelik s vezetőik pozitive vallják a harc, mitöbb, az önmagáért való harc szükségét. Mussolini pl. nemrég mondotta, hogy az emberiség átkát jelentené az állandó béke állapota.. Az egyik oldalon a háború l'art pour l'art eszméje, a másikon — lásd a francia tanitók példáját, s ne feledjük, hogy a tanitó tényleg a nemzet nevelőmestere — a mindenáron való béke követelése: ez a kontraszt kinos és nyugtalanitó, mert kollektiv érzületet nyilvánit s távlataiban az emberi méltóság megóvásának s az etikus emberi magatartás parancsának ellentmond. Egy reményünk van: a népek tűzpróbája esetén a népek valóságos életérdekei, az emberi közületek megtartó erői elhatározóbbak lesznek, mint elferdült programok és képtelen ideológiák. *(Neufeld Béla)*

CHAPLIN most áprilisban töltötte be ötvenedik évét s bár az ünneplés minden nemét elháritotta magáról lehetetlen meg nem emlékeznünk kis, csámpáslábu, rozzant cipőjű, szakadt zsakettes, sétapálcás figurájáról, a csetlő-botló, helyét nem lelő, elesett, boldogtalan, kispolgár karikaturájáról, aki a dolgok könyörtelen rendjébe minduntalan beleütközve, üldöztetve, taszittatva, kisemmizve, torz humorral kacsázik át az életen, amelynek utjai bizonytalanok, ködbeveszőek, végeláthatatlanok.

Mindennel szembekerül, anélkül, hogy valamivel is szembenállana, szembeszállásról nem is beszélve. Mindennek ellenlábasa, pusztán csak azért, mert van. Morzsolódik a dolgok, rendek, osztályok malomkövei között, nincs ereje hozzá, hogy a jussát követelje, ingadozik, szalad, vergődik, félelem gyötri, éhség és szomjuság kinozza, s ahogyan mindenen keresztül, egyre csak küzködik és kergeti a boldogságot, amely csak meg-megvillan előtte, hogy aztán annál reménytelenebbül tova tünjék, ezekkel a gesztusaival tulmegy az egyéni esetlegességen, nem tipus, hanem szimbólum lesz, egy általános és mégis konkrét fogalom, az eszme és közvetlen valóság egysége.

Dosztojevszkij **Bűn és bünhődése** szokták iskolapéldának odaállitani annak igazolására, hogy az igazi nagy mű mindenki számára hat, csak éppen másképp. Raszkolnyiko-

vot értékelni lehet mint lélekzetállitó detektivregény hősét, vagy analitikus regényét, vagy mint egy szociális korrajz, a Napoleon-probléma kispolgári vetületének megszemélyesitőjét. Mindez benne a müben és ezen kivül még sok más és bárki fordul hozzá, mindenkinek a saját hangját visszhangozza.

Az esetlen figurán is halálra nevetheti magát az ember, gunyolódhatik rajta ügyefogyottságán, sajnálhatja örök, kielégitetlen vágyódásáért, elégedetlenkedhetik vele, amiért engedi magát kihasználni és megvetni. De mint ahogy a detektivregény-faló Dosztojevszkij-olvasóban is — ha csak pillanatra és halványan — megrezzen valami, tul az elkövetett gyilkosság tettekibogozásán, valami mélyebb emberi közösségi érzés, ugyanugy a mozirőhej alján is egyszerre csak megcsillan a könny s a durva ösztönösség és sematikus gondolkodás elveszti élét, az észlelt puszta történés fölött megjelenik a glória. A csámpás fordulat emberi megmozdulás lesz, a harsogó fizikai jólérzés szellemi katharzis. S a melankólikus vég örök befejezetlensége megismerést, önmagunkra ismerést eredményez. Riadtan eszmélünk a dolgok ellenséges voltára és egyre világosabbá válik előttünk a megmerevedés tarthatatlansága és a változtatás szükségszerüsége.

Mivel éri el ezt a hatást? Ugyanavval, amivel Dosztojevszkijnél a rablógyilkosból a szenvedő emberiség hőse, az uccalányból az emberi szolidaritás felmagasztosult megvalósitója, igazi élettárs lesz. Nem valamely hosszu és változatos külső és belső fejlődés eredményeként, mint a morál diadala az elesettség felett. Hanem minden egyszerre: a balta felemelése Dosztojevszkijnél majdnem urfelmutatás, a szinte leánygyermek uccárakerülése szentlélekmegszállás, a részeg apa átkozódásai valósággal világtemplomi prédikáció.

A filmkockák is ugyanakkor, amikor házdőlést, cipőtalpfőzést, rendőr előli menekülést, verekedést, nadrágleesést mutatnak a groteszkségben, helyzetkomikumban rejtőzik valami tragikum. A nadrágleesés nem pusztán nadrágleesés, mint pl. Harold Lloydnál, a rendőri üldözés nem a többi detektivfilmbeli rendőri üldözés, a verekedés nem a gengszter-filmek elcsépelt motivuma. Ezekben a külsőleges mozzanatokban is van valami perspektivikus, nem annyira kritikai állásfoglalás, azaz a motivumok tulfokozása s ezzel persziflázsa, hanem inkább valami befeléfordulás. Ha félre nem értenének, azt kellene mondani, hogy lélek van bennük, — gondoljanak a lélekzetelállitó krumplitáncra, melyet az ujjak lejtenek, vagy a kabarédalra, melynél a manzsettára irt szöveg elrepül.

A köznapi valóságok metafizikai lendülete, a triviálisnak a legmagasabbal való elválaszthatatlan összefüggése, az elnyomottság és repülés egysége adja azt a hatást, amely a közvetlen tapasztalatit, a véletlenszerüt ugy véteti észre velünk, hogy szubsztanciális voltukra ébredünk és csöpp létünk döntő fontosságát ismerjük fel. A hierarchizmusból relativizmus, a relativizmusból a dolgok uj rendjének felismerése, szükségessége és kivánatossága válik tudatunkká. A csámpás kispolgár a tagadás gesztusában előkészíti bennünk a szintézisre való törekvést, melankóliája hitet ébreszt, reménytelen boldogságkergetése izmainkat erősiti, kilátástalan botorkálása történelmi tudatot termel S ha a kispolgár utját ködbeveszőnek, érthetetlennek, boldogtalanságnak is ábrázolja, ért hozzá, hogy átmentse az életkedvet, az élniakarást, a tettrekészséget egy másik sikba, a szolidaritás és egyetemes emberszeretet sikjába. **(Sándor Pál)**

LUCIEN LÉVY-BRUHL. A pár héttel ezelőtt meghalt francia szociológus és bölcsész életműve felettébb sokoldalú. Alaposan ismerte a német filozófiát, irt

könyvet Jacobiról, Leibnizről. Comteról irott könyve a francia bölcseletnek és szociológiának egyik legjelentősebb alkotása, Jaurés életrajza viszont a francia szocializmus egyik legszebb emléke. Hirességét azonban Lévy-Bruhl nem ezeknek a többé kevésbé történelembölcseleti müveknek, hanem azoknak a könyveinek köszönheti, amelyek a primitiv népek szellemi funkcióival, mentalitásával, különösképpen pedig a primitivek gondolkodásával foglalkoznak. Ő fedezte fel a primitivek „prelogikus" gondolkodását s okolta meg a „természetfeletti érzés kategóriáját", ami a felfogó képesség egy sajátos nemének, a „misztikus tapasztalásnak" az alapja. Lévy-Bruhl a misztikust „a legalacsonyabb társadalmak elmebéli funkciója"-ként határozta meg s egyszersmind a primitiv mentalitás talán leglényegesebb tényének feltüntetésére használta. Megirta viszont, hogy: „Ezt a kifejezést csak jobb hijján használom, nem keverendő össze a mi társadalmaink vallási miszticizmusával, amely teljességgel más valami. Én abban a szigoruan körülhatárolt értelemben veszem, amelyben a misztikus az érzékileg észre nem vehető, de mégis reális erőkben, befolyásokban és cselekedetekben való hitet jelöli". A misztikus tapasztalást szembeállitotta a megismerő tapasztalással, ugyanúgy ahogy a prelogikus gondolkodást a kauzalissal.

Az épp az utolsó évtizedekben a primitiv népek életéből napvilágra került anyagot Lévy-Bruhl meggyőző módon rendezte s felfogása alátámasztására használta fel. Igy nagy hatást tett társadalomkutatókra, pszichológusokra és ethnológusokra.

Lévy-Bruhl elsőrangu képviselője a tudomány egy derülátó nemzedékének. Optimizmusát a tudomány átalakitó erejének s a szociális tudat gyors szinvonal emelkedésének hite táplálta. Érthető így, ha a prelogikus gondolkodást szembeállitotta a korabeli szigoruan tudományos gondolkodással. Viszont nagyon igazságtalanul általánositott. A mágikus gondolkodás igazolása céljából bizony kár volt a Salamon szigetekre vagy Uj-Kaledoniába utaznia. Még azok az uj ismeretek is feleslegesek ehhez, amikkel az uj pathologikus lélektan szolgál. Épp a legutolsó európai évek története bizonyitja a legvilágosabban a mágikus gondolkodás hatalmát.

Ha a primitivek gondolkodása pontosan megfelel termelési viszonylataiknak, ugy az is kétségteler hogy a termelési viszonylatok változásával egyidejüleg és hasonló mértékben nem következik be az ideológiai felépitmény átalakulása. Amennyiben tehát a mágikus gondolkozás lényegében a primitiv gazdálkodásnak felel meg, ugy sem a termelési módok széles átalakulása a történelem folyamán, sem a vallások, bölcseletek és tudományok nem küszöbölték ki a világból a mágiát. Sokkal alapvetőbb változásokra van szükség a mágia hontalanitására, hogy a földön végre megtalálja helyét az ész. Igy bukkant Lévy-Bruhl élete utolsó éveiben közeli szomszédságában a mágiára. Harcosan szembe is fordult vele. **(Szeremley László)**

MAGYAR KÉPIRÓK. Sokat vitatkozhatnánk azzal a programmatikus harsonával, amely a **Magyar Képirók** ezidei kiállitásán a katalógus bevezetőjéből szól. Főleg, ha a nagyon is élesre hangolt, harcias elméletet a sokkal megférőbb természetű festői gyakorlattal akarnók összevetni. Mert ebben az esetben méltán idézhetnők a francia szólásmódot: **Tant de bruit pour une omelette.** Mire jó ez az elméleti csatázás, amikor a képek olyan szelidek, hogy még a légynek sem ártanak?

A Magyar Képirók büszkén vallják magukat fajvédőknek. Nem mondják ki, de a sorok között értésünkre adják, hogy ők már jóval a nyilasok és csodaszarvashívők

előtt a fajvédelmi poszton álltak.

Jól van. Ugyan ki akarna elzárkózni a népi és nemzeti tudatosság elől, amelynek parancsai korunkat mozgatják? De éppen a sajátos magyar helyzetre való tekintettel minden okunk megvan rá, hogy kérdjük: vajjon ennek a tudatosságnak nem sokkal inkább a társadalmi valóság követelményei, mint a faji romantika illuziói után kellenne-e igazodnia? A Magyar Képirók kiállításának katalógusában, az előszóban olvassuk, hogy „a művészet nem nyárspolgári gyönyörűségeket szolgáló, kényelmes foglalkozás. A művészet örök harc az élet igazabb, szebb, emberibb megéléseért. Meg nem szünő fajtaharc a jövendőért". Mi úgy véljük, hogy a nyárspolgár mint romantikus művészkiáltványok harci kelléke ma már igazán agyoncsépelt, közhellyé vált fogalom. Úgy véljük, hogy a magyar művészet harcos szellemi távlata manapság csak egy gondolatra irányulhat. Arra, hogy a magyar városi és vidéki élet a maga rettentő szociális tespedéséből végre a polgári lét európai szinvonalára emeltessék. Minél szilárdabb rendet sikerül itthon a gazdaságilag jól megalapozott, népi és polgári demokrácia értelmében teremteni, annál nagyobb lesz a nemzeti lét biztonsága és virágzása is — túl minden korlátolt és barbár biológiai, faji bálványkultuszon. Az a magyar művészet, amely merev következetességgel ennek a faji gondolatnak szentelné magát, ahelyett, hogy a magyar élet természetbeli és társadalmi valóságát tartaná szem előtt, már eleve arra volna itélve, hogy egy képzelgő álromantika bódulatában ernyedten és elhigulva múljon ki a világból. Tiszta donkihotéria, látszatharcok vivása volna holmi szélmalmok ellen, ahelyett, hogy a magyar föld és nép csodálatosan szines valóságán kapna eleven erőre.

Arra kérjük a Magyar Képirók kiállításán szereplő művészeket, hogy ezt a vitázó bevezetést műveik iránt érzett őszinte rokonszenvünk jeléül fogadják. A kiállításon, főleg annak festői részében, igen becsülésre méltó, eleven és friss alkotások szerepelnek. A kiállitás magva kétségtelenül jó és éppen ez a jó, arra kötelez bennünket, hogy óvást emeljünk az ellen az ideológiai tévelygés ellen, amelynek formai lecsapódása itt-ott sajnálatos módon mutatkozik.

Ez a fönntartás kivált **Boromisza** Tibor képeivel szemben van helyén. Távolkeleti faji bölcsőromantikájuk igaz, ma már kevésbé szándékolt és modoros, mint annak előtte, de a vizfestményekben még mindig túlzásba viszi a dolgot. Boromisza a Balaton és a Buda-vidéki hegyi táj jellegét a legfurcsább módon kiforgatja a maga valójából. Kinai és japán mintákhoz idomitja — egy föllengzően nemzeties **érzés** nevében. Boromisza festőileg igen finom érzékű, költői ábrázolója a magyar tájnak. Csak ne sanditana minduntalanul a kinaiak és japánok felé. Ez a távolkeleti rokonsági ábránd képeinek életes magyar erejét, izét rontja. A természetes festői lendületet járulékos müveltségbeli képzetek terhelik és mesterségesen stilizálják. Ez a stilizálás sokkal idegenszerűbb, sokkal inkáb hat mondvacsináltnak, mint teszem a nyugatos müveltség kultusza, amely nem egy kitünő müvészünket jellemzi. Ha már idegen serkentésre van szükségünk, úgy Páris vagy Róma mindenkép közelebb való hozzánk, mint Peking vagy Tokio. Ettől eltekintve még egy kifogásunk van Bornemisza képei ellen. Tájfantáziái átszellemültek, magasan és messzire szárnyalók de az alakos ábrázolások olcsó és sekélyes, anekdótikus külsőségekben lelik kedvöket. Csak a faji és néprajzi álromantikán múlik, hogy a művész a magyar embert ebben a méltatlan szinben látja.

Ugyancsak ennek a romantikának a terhére irjuk, hogy a Magyar Képirók kiállitásán a hazai természet és a magyar nép szeretete általában bizonyos vasárnapia-

san, gyöngyös bokrétásan derüs és tarka szint ölt. Pedig a művészek java része mélyebb és tartalmasabb ábrázolásra volna hivatva. Azonban készségesen elismerjük, hogy müveik őszinte érzésről és vérbeli festői temperamentumról tanuskodnak. Ebben az értelemben emlitjük **Adámffy** László, **futásvalvi Márton** Piroska, **Fáy** Aladár vitéz **Littkey** György, **Imreh** Zsigmond, **Nagy** Sándor és **Ujvári** Béla neveit. Az utóbbi kiváló vizfestményekkel szerepel. **Hangai Szabó** Miklós formailag házias sütetü, szokványos festményei szinben túl hevesre fogottak. **Mokry Mészáros** Dezső olajfestményeivel az u. n. östehetségek módjára jelentkezik. Primitivizmusa túlságosan megfésülködött, túlságosan hatásra célzó. Ellenben rovásjegyekből való szönyegtervei (egy részüket **Medgyessy** Ferencné és **Murányi** Évi el is készitette) mint szines ornamentumok igen tetszetősek.

Néhány szobor is van a kiállitáson. Közülük **Varga** Ferenc drámai erejü „Kapisztrán"-ját és **Boda** Gábor, valamint **Dózsa Farkas** Sándor tömör és karakteres arcképszobrait emlitjük. **(Kállai Ernő)**

A MAI BULGÁR IRODALOM. Bulgáriában, ahol a könyvtermelés az utóbbi időkben hihetetlen méreteket öltött, a szemlélő teljesen tájékozatlanul áll a könyvkereskedők kirakatai előtt, ahol Jack London, Solochov, Alexis Tolsztoj müvei mellett szekszuális, detektiv, teológiai, teozófiai, Hitlert és Mussolinit magasztaló, valamint kifejezetten pornográf könyveket láthat.

Az ideológiai válságot, mely a bulgár könyvtermelésben ezt a szerencsétlen korszakot előidézte, az uj iskolák befolyásának köszönheti. Anélkül, hogy azokat az irókat emlitenénk, akik „irásk ényszerük" miatt ragadnak tollat, három nagyobb irányzatot kell megkülönböztetnünk a jelenkori bulgár irodalomban. Az első csoport, akik a valóság tárgyilagos másolására törekszenek, kerülve minden célzatosságot s anélkül, hogy a valóság megváltoztatását belátnák. Mások nagyonis teret adnak müveikben a társadalmi tényezőknek s a totális eszmék irányában ferditik el megfigyeléseiket, anélkül, hogy tekintetbe vennék a történelmi hagyományokat és a mult tanulságait. A harmadik csoport végül az irók legnagyobb csoportját öleli fel. Ez a társadalmi realizmus csoportja, mely szociális és kulturális téren küzd a totális eszmék ellen s az emberért.

Jordan Jukov 1937-ben bekövetkezett halálával az ál-tárgyilagosság csoportja legjobb képviselőjét veszitette el. Ez a paraszti sorból származó iró müveiben a paraszti élet emlékeivel kevert formáját adta tultengő romantikával. Háborús tárgyu irásaival azonban nagyban hozzájárult a bulgár sovinizmus megteremtéséhez. D. Nemirov, regényiró, aki az intellektuális réteg fejlődését igyekezett irásaiban megrajzolni a század elejétől a világháborúig, ugyanehhez az iskolához tartozik. Tulzott pszichologizmus és a szociális bajok kimondásától való félelem jellemzi. Ugyanebbe a csoportba sorolható még Petkanov, aki a háború után tünt fel, inkább regényei számával, mint értékével. Irásaiban miszticizmus, realizmus és babona keveredik a szavak érthetetlen zürzavarává. Ez a jellegzetesség főleg uj könyveire áll, mert régebbi irásai ép' világosságukkal tüntek ki. Nemrégiben Petkanov egyik regényében a háború szörnyüségeire mutatott rá, ami élénk felháborodást keltett katonai körökben s az egész bulgár jobboldalon. Az irodalmi dijat, mellyel ezt a müvét jutalmazták, visszavonták, mindez azonban ugy látszik, ahelyett, hogy a tényekre ébresztette volna, még inkább feléjük sodorta.

A határozott arc és állásfoglalás nélküli irók közül megemlithetjük St. Zagorcsinovot, G. Raicsevet, Helene Bagrianet, St. Csilingujnovot, At. Dalcsevet, K. Konstantinovot.

Meteor-irók, akaratnélküliek és habozók, akik elvesztették a kapcsolatot a bulgár irodalom legjobb hagyományaihoz. Mégis a hivatalos bulgár irodalom tömegéből ki kell emelnünk Szvetoszlav Minkovot, kinek egész munkássága tiltakozás a hipokrita erkölcs és előítéletek ellen. Kötetei nagy szatirikus képességeket árulnak el, amire egy olyan országban, mint Bulgária, ahol a társadalmi élet igen alacsony nivón mozog, feltétlenül szükség van. Mindenesetre meg kell várnunk, míg a stilusjátéktól a realizmusig, a paradoxontól a kendőzetlen teremtő igazságig érkezik.

Érdemes megemlékezni még a bulgár irodalom késői individualista megnyilatkozásairól is. Vladimir Polianov, J. Struhl, Anna Kamenov, Slavteho Krassinsky s a többiek, nem nézik le a társadalmi kérdéseket, de műveikben ugy vélik, hogy a művésznek külön valóságot kell teremteni, mely fölötte áll a mindennapok vaskos igazságának.

Mindezekkel szemben áll az a csoport, mely nyiltan és kifejezetten elkötelezte magát a társadalmi igazságtalanságok megszüntetése, a humanizmus és kultura mellett s a háború és háborús uszitás ellen G. Bakalov történész, publicista és irodalom kritikus és Todor Pavlov, filozófus mögött sorakozik fel ez a gárda. Glucso Belev, a vidék életének élesszemű megrajzolója, Kristo Belev, kinek „A rés" cimű regénye nagy sikert aratott, Kruma Velkov, aki Borovo község cimű regényében a Balkán ébredését rajzolja meg. M. Marcsevszki, Ivan Velev, D. Khadzsidjev, Vladimir Kharizanov, D. Csavdarov, stb., stb.

Igen számos költője is van e csoportnak: A. Todorov, H. Krelkov, Korum Penev, Kamen Zidarov, Parteley Matejev. Külön kell megemlitenünk Maria Grubesliev nevét, kinek gyüjteményeit igen nagy érdeklődés előzi meg s aki az 1937-es madridi irókongresszusról visszatérve, „Amit Spanyolországban láttam" cimen, nagysikerű könyvben irta meg tapasztalatait.

Ez a felsorolás természetesen korántsem teljes, sőt a bulgár irodalom valamennyi irányzatát sem tárgyalja részletesen. Bizonyitja azonban azt az élénk érdeklődést, mely Bulgáriában az irodalom iránt él s fogalmat ad arról az irodalomról, mellyel szemben a társadalmitény tartalommal telitett realista irodalomnak meg kell küzdenie. **(Krisztik Lukács)**

A **NEW DEAL**, mint ismeretes, az első kisérlet egy demokratikusan kormányzott tőkésállamban a tervgazdálkodás bevezetésére. A New Deal politika alakulását különféle szempontok szabályozzák. A legfontosabb ezek közül: a termelés igazodása a piac szükségleteihez, kedvező munkaalkalmak teremtése, a munkanélküliség csökkentése s az Északamerikai államszövetség minden egyes államában az ipari lehetőségek és a talajkincsek ésszerü kiaknázása.

A New Deal adminisztrativ viszonyai éppoly egyedülállóak és ujak, mint maga a gazdasági kisérlet. A New Deal bizottságok (Emergency Committees) nem tartoznak a kormányhatóságok hatáskörébe s függetlenek azoktól. A munkaadók s a szakszervezeti mozgalom képviselőiből tevődnek össze s az élén az elnök által kiválasztott személyek állnak. Ezek a bizottságok, miután az amerikai parlament elismerte őket, ugy adminisztrativ, mint politikai értelemben sajátos életet élnek.

Jólehet a New Dealt Roosevelt hivta életre gyökerei egy Hoover elnökségének utolsó éveiben keletkezett intézményben, az R. F. C.-ben már megtalálhatók. Az R. F. C. (Reconstruction Finance Corporation) pénzügyi testület, amelynek feladata a mindinkább mélyülő gazdasági válság következtében veszélyeztetett kiskereskedelem s bizonyos iparok támogatása.

Roosevelt első New Deal-rendelkezése a N. R. A. (National Reco-

very Act) felállitása volt. A N. R. A. minden egyes ipar számára tanulmányi-bizottságokat szemelt ki. Ezekben a tanulmányibizottságokban a munkaadók és munkások képviselői ültek s közös munkafeltételeket, árakat és termelési tervet állapitottak meg. A N. R. A.-ba csatlakozott üzemek minden termékét közös jeggyel látták el (kéksas, „we do our part" felirással); a kéksas nélküli árucikkeket a lakosság boykottálta. A N. R. A.-politika ideje 1933-1935.

A mezőgazdasági tultermelés az A. A. A. (Agricultural Adjustment Administration) megteremtésére vezetett. Ez farmerekből és a nagy mezőgazdasági üzemek képviselőiből tevődött össze. Ezt az intézményt az állam nagy összeggel támogatta. Ebből az összegből kártalanitották azokat a parasztokat, akiknek a termelését az intézmény által bevezetett korlátozás érintette. Az A. A. A.-politika tartama 1935-1936.

Jelentős ujitás volt az 1933-ban bevezetett T. V. A. (Tennessee Valley Authority), mely a következő négy főfeladatkörre tagolta egy egész vidék messzemenő, nagyvonalú átalakitását:

1. Vizmüvek és duzzasztógátak épitése, elektromosáram nyerése, árvizek kikerülése, a vizállás ellenőrzése, valamint a hajózás céljából.

2. Egész vidékek erdészeti megmunkálása, mely nem is annyira uj erdők ültetéséből, mint inkább az erdőirtások után bentmaradt gyökerek eltávolitásából áll. Ezeken a helyeken azután ujra ültettek.

3. A modern urbanizmus törvényszerüségeinek betartásával uj városok épitése. A T. V. A.-terv idevonatkozó pontjának első pozitiv eredménye Norris Dana városa.

4. Talajjavitó cikkek igen nagy mennyiségü gyártása különböző laboratóriumok és gyárak által.

A C. C. C. (Civilian Conservation Corps) 300.000 fiatal, nőtlen munkanélkülit foglakoztat utépitésben, erdősitésben, tüzoltószolgálatban stb. A C. C. C. tagjai lakást, élelmezést és heti 30 dollár fizetést kapnak, amelyből 25 dollárt a szüleikhez tartoznak továbbitani.

Az S. E. C. (Securities Exchange Commision) a börzei transakciók ellenőrzésével foglalkozik. Cél: a tőzsdei összeomlások megelőzése.

Az S. C. C. (Surplus Commodities Corporation) az utolsó időkben különösen előtérbe került. Ez a hivatal vásárolja fel az ipari és mezőgazdasági termelés fölöslegeit.

A P. W. A. (Public Works Administration) az a két nagyméretű szerv, amely a munkanélküliség megszüntetésére alakult. A cél: nem munkanélküli segély, hanem munka nyujtás. Mindkét szerv a középitkezésekhez munkanélkülieket állit be s a tarifa szerint fizeti őket. (Az első a nagy. középitkezések, a második a kisebb, ipari munka körében.)

Az N. L. R. B. (National Labour Relations Board) az első amerikai munkabiróság, ahol a szakszervezetek törvényes képviselethez jutottak. Az N. L. R. B.-ben a szakszervezetek képviselői mellett ülnek a munkaadó szervezetek képviselői.

A H. O. L. C. (Home Owners Loan Corporation) minden saját lakóházzal biró, megszorult embernek igen alacsony kamattal meghatározatlan időre háztulajdona megtartása céljából hitelt biztosit.

A New Deal intézmények pénzalapját részint adók, részint kölcsönök teszik, amiket a kormány a heverő tőkék forgalombahozatala céljából bocsájt a rendelkezésére.

(Kurt Weinberg, Newyork)

DÖNTŐ-E A SZEREPE A MODERN HÁBORÚBAN A LÉGIFEGYVERNEK? Január közepén a német hadügyminisztérium cenzuraosztályára Hermann **Foertsch** vezérkari ezredes kézirata érkezett azzal a kéréssel, hogy engedélyezzék a könyv kinyomtatását s az oktatás céljaira katonai és tiszti iskolákban. A könyv cime **Tegnapi és mai hadművészet** volt. S mert a könyv főleg azzal a kérdéssel fog-

lalkozott, hogy mi a stratégiai értéke a modern háborúban a légifegyvernek, a hadügyminisztérium cenzuraosztálya illetéktelennek nyilvánitotta magát, különben azonban ugy a kinyomtatást, mint az iskolai használatot engedélyezte s a további döntés céljából a kéziratot továbbitotta az illetékes légügyi minisztériumhoz. A légügyi minisztérium cenzurabizottsága szótöbbséggel ugyancsak engedélyezte a könyv kiadását és az iskolai használatot. Közbelépett azonban maga Göring és tiltakozott a könyv iskolai használata ellen, mivel a könyv ama tendenciájával, hogy a légifegyver a modern háborúban nem hozhat döntést, nem értett egyet. Göring ez ellenvetése miatt Hess irodája révén bekellett szerezni a „Vezér" döntését az iskolai használatot illetőleg. Hitler döntése salamoni: mégha a könyv végkövetkeztetései nem állanának helyt, akkor is a könyv a lehetséges hibaforrások oly nagy számát sorolja fel, hogy iskolai használatban a technikai és sztratégiai kritika elősegitése céljából, mindenesetre csak ebben az értelemben, alkalmazható.

Foertsch könyvében különben lényegében a következőket fejtegeti:

Azt az elvet, hogy a modern háborúban a szárazföldi és tengeri haderők már nem játszhatnak döntő szerepet, mert jövőben egyedül vagy pedig tulnyomó részt a légifegyver a döntő ugy szárazon mint vizen, először **Douhet** olasz tábornok képviselte, aki szerint a jövő háborújában a szárazföldi és tengeri erők értéke korlátozott. A légifegyver „térhez nem kötött" fegyver, amely minden földi ellenállást harc nélkül kikerül s minden célpontot és minden ellenálló erőt ugy tengeren mint szárazon megtámadhat és megsemmisithet. Az ellenséges termő és ipari vidékeket ugyanúgy mint a gazdasági utakat, hidakat, csatornákat stb. igen gyorsan s oly érzékenyen elérheti, hogy az ellenfél ellenállási akarata összeomlik. A győzelem igy a légifegyverrel minden más fegyvernél gyorsabban kivivható. Feltétel csupán a légi fölény megszerzése tüstént a háború kitörésekor az ellenfél légi bázisainak, légi fegyvereinek, valamint légi iparának megsemmisitésével. Foertsch ezredes szembeszáll az elmélettel s kifejti, hogy a légifegyver ugyan Németországban is kivivta az önállóságát, de nem teljesitményi próbák, hanem elméletek következtében. Elismerhető a légifegyver ama lehetősége is, hogy kis repülőgépek tömeges bevetésével (mint „légigyalogság") s páncélos gépeivel (mint „légicirkálók") helyileg döntő hatásokat ér el — de csak helyileg. Az olasz elmélet az állóharcot tekinti a szárazföldi háború legyőzhetetlen harci formájának, ami teljesen téves, mert minden szárazföldi háború technikájának és taktikájának lényege az **áttörés** s ugy a világháború, mint a spanyol háború gyakorlati tanulságai kétségtelenné teszik, hogy a sikerült áttörés a tovább már fel nem tartóztatható mozgó háborút váltja ki.

Az olasz elmélet azonkivül tévesen azonositja az u. n. „légi fölényt" a szárazföldi fölény pontosan körülirt fogalmával s emellett abba a hamis következtetésbe esik, hogy az ellenfélre rákényszerithető a légi fölényért való harc. Ahogy azonban semmiféle abszolut tengeri fölény nem kényszerithető ki, ugyanúgy nem kényszerithető ki az abszolut légi fölény sem. Mindkét esetben csak bizonyos korlátozott tereken és itt is csak meghatározott időben érhető el döntés, t. i. csak ott, **ahol** és csak addig, mig a beérkezett ellenséges erők megveretnek. A támadó képtelen megakadályozni, hogy az ellenség elossza légi erejét számos légi kikötőre, vagy hogy az éj folyamán azokat elhelyezze, illetve megtévesztő- és védekező lehetőségeket teremtsen, aminek következménye a támadó elaprózódása. Ami feltételszerüen lehetséges a keskeny, hosszura nyuló, légitérben, az korántsem alkalmazható a szé'e-

sen nagy légi terekben.

Továbbá: az olasz elmélet egyáltalán nem számol az időjárással és a nehézkedés törvényével adott természeti határokkal. A felhők fölötti repülés vaktában történő bombázási lehetőségei igen korlátozottak. A légifegyver a jó időjárásra van utalva, holott a háború a rossz időben is folyik. A bombavetés célbiztosságának technikai lehetőségei kétségtelenül ma már igen fejlettek, a találat pontosságát azonban mindig és igen lényegesen befolyásolja a repülőgép magassága. Végül pedig: a repülőgép még mindig kötött földi bázisához s akció sugara korlátolt. Végezetül Foertsch elismeri, hogy a légifegyver igen jelentősen megváltoztatta a háború képét, a háborút azonban a légifegyver csak a gyalogsággal **együttesen** döntheti el **(Márk Viktor)**

A TÉR HATÁRAI. A tudományt, különösen a század eleje óta, egyre fokozottabban érdekli a földünket körülvevő légréteg s azon tul a bolygóközi tér szerkezetének és tulajdonságainak megismerése. Több-kevesebb eredménnyel a század eleje óta engednek fel kutató léggömböket a felsőbb levegőrétegek viszonyainak kikutatására s elsőizben 1913-ban keltett nagy feltünést egy Páduában felengedett kisérleti léggömb, mely 37.000 méterre emelkedett. Ma a világ csaknem valamennyi meteorológiai intézete igen gyakran bocsát föl ilyen léggömböket, mintegy két kilogrammot kitevő kis meteorológiai állomással, melynek észleleteit azután tudományos szempontból megvizsgálják és csoportositják.

A legelső eredménye ezeknek a kisérleteknek az a felismerés volt, hogy a földünket körülvevő s azzal együtt forgó levegőréteg fölfelé egyre ritkul. Szinte törvényszerü, hogy a hadászat volt az első, mely ezt a felismerést a maga számára hasznositotta. Ismeretes, hogy a német tüzérség 1918-ban lövedékei hatótávolságának növelése céljából nagy szögben lötte ki azokat. A felsőbb ritka levegőrétegben ugyanis kevesebb ellenállásra találtak s nagyobb eredményeket értek el velük. Napjainkban a felsőbb légrétegek kisebb ellenállását már a repülőgépek is igyekeznek kihasználni s olyan magasságokban próbálnak közlekedni, ahol sem a vezető, sem a motor levegőellátása nem normális. Sajnos, ugy látszik, hogy valami átok ül az emberen, mert az utolsó harminc esztendő ilyen irányu felfedezései több rosszat hoztak rá, mint jót.

Ami a földünket körülvevő atmoszférát illeti, több élesen elkülönülő réteget különböztethetünk meg. 10-12 kilométer magasságig terjed az a levegőréteg, melyben élünk s amely szüntelenül mozgásban van. E fölött, mintegy 200 kilométer magasságig terjed a sztratoszféra, a nyugalom és páramentesség rétege. Mindössze, a földtől kb. 60-70 kilométerre, az u. n. Heaviside-zóna töri meg a réteg nyugalmát, mely tükörként veri vissza a földre az elektromagnetikus hullámokat. Ez az elektromos menyezet körülbelül egybeesik azzal az ózonréteggel, mely paizsként véd bennünket a nap veszélyes ibolyántuli sugaraitól. 100 kilométer magasságban egy igen vékony felhőréteg található. Ennek a felhőrétegnek a finomságát a levegőréteg ritkasága magyarázza. Vékonyságuk és finomságuk következtében a sugarakat sem verik vissza s ez az oka, hogy csak éjjel láthatjuk őket bizonyos szélességi fokokon és különleges körülmények összejátszása következtében. Hogy ezek a gyakran orkán-sebességgel rohanó sztratoszféra-fellegek felhők-e tulajdonképpen vagy viz, esetleg jégszemcsék, arról ma még semmi biztosat nem tudunk. Ebben a magasságban, ahol a levegő nyomása a földi 760 milliméter milliomodrészére esik, kezdődik a hullócsillagok világa. Ezek az elképzelhetetlen sebességgel (óránként mintegy 190.000 kilométer) rohanó égitestek még ebben

a fölötte ritka rétegben is izzókká lesznek s a surlódás következtében kb. 40 kilométernyi ut után megsemmisülnek. A sztratoszférán felül 100-120 kilométernyi szélességben az égi fények rétege következik, a sok, de ellenőrizhetetlen magyarázattal rendelkező északi fényé. Ezen felül huzódik az interplanetáris tér, melynek összetételéről nincsenek ismereteink.

A levegőréteg magassága viszont, ha elérhetetlen is egyelőre számunkra, érzékelhető ahhoz a 380.000 kilométeres távolsághoz képest, mely tőlünk a földhöz legközelebb levő égitestet, a holdat elválasztja. S ez a távolság is jelentéktelenné törpül következő szomszédunk, a Vénusz 42 millió kilométeres távolságához képest. A hold fénysugarai egy másodpercnél valamivel hosszabb idő alatt érnek a földre. Két és három perc közötti idő alatt érnek hozzánk a Vénusz sugarai. A nap sugarai mintegy nyolc perc alatt, de ezek szinte elérhető távolságok, ha arra gondolunk, hogy tizennyolc évre van szükség, hogy a Cassiope csillagzat fénye hozzánk érjen, vagy 70 millió évre, mig egyes ismert, távoli ködfoltokról a földre érkezik a fénysugár.

A Piccard sztratoszféra-kutatások körülbelül 15-16 kilométer magasságban történtek. Ezeknek a rétegeknek összetételével és viszonyaival ismertette meg a tudományt. Valószinü, hogy a hasonló sztratoszféra-kutatások ennek a magasságnak kétszeresét is elérik, de a tér határainak megismeréséhez a távolságok nagysága következtében mégis inkább a földről eszközölt megfigyelések vezethetnek, mint a sztratoszféra-kutatások.

(Varga Gábor)

A VÁROSOK INTELLEKTUALIS TEVÉKENYSÉGE. A **La Vie Urbaine** c. párisi urbanisztikai folyóirat legutolsó számában lapunk munkatársa Déznay Viktor a városok szellemi tevékenységének kérdésével foglalkozik. Abból indul ki, hogy minden időkben gondoskodni kellett a tömegek szellemi szükségleteinek kielégitéséről. Ezt elvégezték az Állam, az Egyház és a Város. Mig azonban az Egyház inkább egyoldalu és saját érdekeket szolgált, az Állam pedig politikai célkitüzéseivel többnyire elvont érdekeknek áldozta fel a tömegek kivánalmait, addig a Város a tömegek közvetlen érdekeit tartotta szem előtt, mert éppen a lakosság fejlődése vonta maga után felvirágzását. Igy valójában a város az egyedüli szerv, amely valóságos érdekeket tartott és tart szem előtt s igy a tömegek szellemi nevelésében is vezető szerephez jut. E szerep fontossága teszi szükségessé a városok intellektuális tevékenységének megvilágitását, különösen ma, az általános el-államosodási irányzat (etatizmus) megerősödése idején, mikor számolnunk kell a városok szabadságának és önállóságának erős hanyatlásával.

A városok emlitett tevékenysége a kielégitendő szükségletek funkciójában Déznay szerint a következő tereken érvényesül:

1. A vallási érzelem: a városoknak lehetőséget kell teremteniük, hogy polgáraik ezirányban szabadon nyilatkozhassanak meg (egyházak stb.). Mivel azonban korunkban az egyes felekezetek kizárólagossági törekvései összeütközésekre vezethetnek, a városnak jóhiszemü, politikamentes semlegességet kell tanusitania. Sőt hozzájárulhat a vallási érzületnek világi jellegü fejlesztéséhez, ha utat nyit a magasabb civikus érzelmeknek s az antik „fórum"-ok mintájára tereket, kerteket, temetőket létesit.

2. A hazafiasság: nem a nacionalizmus káros értelmében, de a városok mindenkori nemzetközi jellegének visszahatásaként. A városban összeolvadt tömegek igyekeznek szerves egységet alkotni, amely egészséges lokálpatriotizmushoz, versengéshez, versenyképességhez vezet. Ez a lokálpatriotizmus éppen mert szükségletekből és a reális életből

fakad, mindig közel marad a városi tömegek érdekeihez, ellentétben a politikai nacionalizmussal, amely gyakran a tömegek érdekeinek feláldozásával, sőt azok ellenére hat. A város ezenkivül hasznát is látja lokálpatriotizmusának, amely — a jobb és nagyobb eredmény utáni igyekvés révén — fejlődést és haladást von maga után. Ennek céltudatos fejlesztése is igen fontos része tehát a város tevékenységének.

3. A természetszeretet felé való irányitás fontos tényezője a nevelésnek, nemcsak egészségügyi és üdülési, hanem általános népnevelési szemszögből is. A kellemes, szép környezetben élő polgárok között könnyebben ver gyökeret az emberi összetartás, a szolidaritás érzése. A városnak különösen tekintettel kell lennie a természettel való összekapcsolódására. Igy elsősorban tájszépségekre, a város épitészetének fekvéséhez való idomulására stb.

4. A müvészi és költői szép iránti lelkesedés az ember egyik legelemibb érzése. A városnak igyekeznie kell tehát ezt az érzést is fejleszteni. Példákkal (kiállitások, muzeumok), támogatással kell a szép művelését elősegitenie s ezáltal a polgárok nevelésének szinvonalát emelni. Déznay szerint egyáltalán nem hangsulyozta ki még eléggé azt a szoros összefüggést, amely a környezet esztétikája s a tömegek szellemi megnyilatkozásai között fennáll.

5. A szellemi szép és igaz érzelmének fejlesztése terén vár a városra a legfontosabb irányitó és nevelő szerep. Egyes városok már régóta szellemi központokká nőttek, de ez lehetőségei szerint minden város feladata. A tömegnevelés fontossága ma olyan nagy, hogy azt a város nem bizhatja magánkezdeményezésre, hanem irányitania kell. Különösen ki kell hangsulyozni a városi nevelési szellem („esprit éducatif urbain") fejlesztésének szükségét, melynek révén a polgárok saját közvetlen érdekeiket jobban tudják felfogni és szolgálni. Könyvtárak, muzeumok, tudományos intézetek, alapitványok szaporitandók; emellett azonban ujszerű intézmények felállitásáról is gondoskodni kell. Várostudományi intézet, városfejlesztési-, statisztikai-irodák, a város jellege szerinti gazdasági-, tömeglélektani- és szellemi-kutatásokat, stb. szolgáló hivatalok. Igy válnak a városok lakosságuknak és környéküknek igazi képviselőikké, a polgáraik tényleges vezetőivé.

6. A szociális érzelem: A város egységes szerv, amelynek minden összetevője egyaránt fontos és érdekei egyaránt szolgálandók. A városnak meg kell teremtenie ezt az egyenlőséget s a társadalmi egyenlőség érzését bele kell nevelnie polgáraiba. Ennek eredményekép a város fejlődése nem válik egyoldaluvá, mert ahol figyelmet szentelnek minden szükségletnek, ott minden érdeket egyformán szem előtt kell tartani.

7. A lakosságnak a szellemi neveléshez való joga szorosan összefügg a szociális érzéssel s ezért a városnak szellemi, politikai és erkölcsi neveléssel mindenképpen ki kell elégitenie ezt a szükségletet. A városi nevelésnek voltaképen szervesen kell kiegészitenie az állami nevelést. Az állam a tanitást egységesiti, a város jellegének megfelelően variálja és pótolja (kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági, városi iskolák). Az állam többé-kevésbé passziv erkölcsre nevel (az államszervezet iránti lehetőleg kritikamentes lelkesedésre) — a város cselekvő és épitő erkölcsi állásfoglalást kiván. Ez a megkülönböztetés az ujabb irányzat ellenére is (az állam, az erős elvárosiasodás miatt, kénytelen urbanista szempontokra is tekintettel lenni) fennáll s a város tevékenysége ebben az irányban okvetlenül fontos.

8. Az intellektuális szórakozások lehetőségét ugyancsak a [illegible]rosnak kell megteremtenie. Er[illegible]tézve még ma is követendő pé[illegible] nyujtanak az ókori városok [illegible]melyek ünnepi

játékai a tömegnevelés hathatós és termékeny eszközeinek bizonyultak. Ehhez természetesen célszerű városépitészet szükséges, amely a mai inkább szenvedélyes és érdekelt tömegatrakciók helyett az igazi kollektiv szórakozás lehetőségeit teremtené meg.

9. A védelem és biztonság. Fontos szerep jut a városnak a külső befolyások és érdekellentétek elleni védekezés terén, amelyek akár az állam, akár más társadalmi csoportok irányából fenyegetik. Ez természetesen szoros kapcsolatban van a város függetlenségével. Minél nagyobb hatáskört tud a város kiharcolni a maga, illetve polgársága érdekeinek megvédésére, annál hatalmasabban tud fejlődni az állam keretén belül is, annál erősebben tud ellentállni bármilyen bomlási folyamatnak. Emellett összes kitermelt értékeit a maga javára fordithatja, anélkül, hogy más érdekek adófizetőjévé váljon. Mindehhez természetesen elengedhetetlen a városszervezés tudatos tökéletesitése. A város minden időkben a haladás utörője volt, — mondja Déznay, — és annak is kell maradnia. A városstudomány célszerű kimélyitésével, a városoknak tudományos szervezésével, város-tanulmányi hivatalok felállitásával bizonyára sok uj, időszerü probléma vetődik még fel és nyer megoldást. Az értelmi élet kifejezője a város. Ezért kell magához ragadnia a szellemi vezetést, irányitást, a tömegek nevelését és megszervezését. El kell érkezni igy végül is az állam teljes elvárosiasodásához (urbanisation de l'État), amikor ugy az elvi, mint a hatásköri összeütközések önmaguktól szünnek meg. **(Kun János)**

SZEMLE, BIRÁLATOK

MAKKAI SÁNDOR TÖRTÉNELMI REGÉNYEI

Makkai Sándor változatos és szines egyéniség. Finom és bonyolult érzések megszólaltatója, de gazdag anyagán nem tud elég fölényesen uralkodni s ezért nem teszi eléggé érett iró benyomását. Műveiben szembeötlő az irói szándék tisztázatlansága és a mérsékelt művészi elmélyülés. Kedvenc formája a történelmi regény, de a történelem leple alatt olyan problémákat feszeget, amelyeknek vajmi kevés a közük a tárgyalt korokhoz. Makkai alapjában véve egészen modern iró: nem a történelem érdekli igazában, hanem az emberi érzelemvilág, annak is az a szakasza, amelyre csak legujabban terelődött a művészi érdeklődés, a gyermekkor és az ifjuság közötti zsenge átmenet. Aki az *Ördögszekér*-ben, a *Táltoskirály*-ban, a *Sárga vihar*-ban a serdülésnek és az első erotikus élményeknek szentelt fejezeteket olvassa, kissé zavartan kérdezi, miért kell a bájos éretlenség több-kevesebb erővel megirt jelenetei fölé oly égbenyuló történelmi szinfalakat emelni, melyeknek henyesége olykor már bosszantó. Az első ifjuság édes zavarain oly erős a hangsuly Makkai műveiben, hogy egész fejezetek esnek ki a hisztorikumból és kivánkoznak modern regényekbe. De nemcsak a serdülő lélek rajza miatt nevezném modernnek Makkait, hanem a szenvedély, a féktelen életerő kiélésének avatott ábrázolása miatt is. Makkai Ördögszekerében van valami bátor és izig-vérig Lawrence-i hang, mintegy bizonyságul, hogy a kor szellemei titkos közlekedő edények, melyekben ugyanaz a nedv kering. Amig Lawrence az exotikus vagy primitiv környezetet keresi, hogy az ösztönöket ősi, szabad állapotukban

szemlélhesse, addig erdélyi kortársa a történelemben találja meg azt a fesztelenebb társadalmat, melynek keretei között a szenvedélyek kitombolhatják magukat. A Báthory-testvérpár, a Borgia-testvéreknek ez az erdélyi mása, csak a kései magyar renaissance idején, a féktelen oligarchia virágkorában élhette a maga minden emberi és isteni törvényt lábbal tipró ösztönvilágát. A XVII. század első évtizedeinek története kitünő alkalom az iró számára, hogy a testvérpár életsorsán keresztül feltárja az izzó szenvedély és az engesztelhetetlen végzet szövetségét, ezt a két vezérmotivumot, mely vörös fonálként huzódik végig a modern, nyugateurópai irodalom egyes irányzatain. A testvérszerelem és a szadista vágy korlátlanul gerjedezhetett a kései renaissance egyszerre komor és pompázó pillanataiban, amikor iszonyu hatalom volt kevesek kezében és a rang, a vagyon, a fejedelmi bíbor égrekiáltó bűnök palástja lehetett. Az Ördögszekér azért legjobb műve Makkainak, mert itt az igazi tárgy, az önmagát gáttalanul kiélő szenvedély elemében érzi magát a választott történelmi korban. A történelmi keret itt nemcsak spontán alkalma, hanem tevékeny előmozditója azoknak a szenvedélyeknek, amelyek Báthory Anna és Báthory Gábor sorsát megpecsételik. Az Ördögszekérben pillanatra sem érezzük a történelemnek azt a szinfalszerű voltát, mely egyik-másik Makkai-regényben annyira szembeötlő.

Ez a regény, bár koncepciójában hibátlan és egészében nagyhatásu, részleteiben sok kivánni valót hagy maga után. Telivér ifjui mű, tele az ifjui alkotások erényeivel és hibáival. Makkai ismeri és becsüli a lélektant — témája mindenképpen megköveteli — de kezelésében nem bizonyul eléggé mesternek. Megelégszik a lélekállapot szintetikus és metaforikus rajzával, ami kényelmetlen dagályt okoz:

„Két arc, egyre két arc merült fel előtte a láz vizióiban: a Báthory István elváltozott, haldokló arca a rettenetes valóság tudatától görcsökbe s kinokba torzitva és a Gábor örült ábrázata abban a kárhozatos pillanatban. Nem, a boszorkány nem lehetett figyelője a saját műve hatásának ezeken az arcokon! Láttukra testében és lelkében pokoli szennyfolt égett s kést, kést könyörgött a kezébe, hogy kivághassa onnan a borzalmat, utálatot, kárhozatot!... Meghalni! de könnyű s édes lett volna: de mi vár a halál után reá?... Itélet, kárhozat!... mely visszalöki a földre... s itt? megbocsáthatatlan bün sziklanyomása, amely földhöz szoritja... De a föld is kidobja magából! Ég, föld, s pokol között sodorják hideg, gunyosan süvöltő, csontjaiba fujó szelek! Ki a felelős?... Ez ég és forog szegény fejében, s mentség sehol: csak ő maga felelhet! Megtisztulni: de hogyan?... Tovább sülyedni: de, ha a lélek lázong s borzad töle?... Ó hol vagy megváltó halál s áldott megsemmisülés?... Ime lefoszlanak a léha környezet s a rossz tanácsadók biztatásai; ime megnőnek s kőkemény valósággá lesznek a tudat alá ölt szent leckék tanitásai... s nincs irgalom bennük, csak itélet sziklái, melyeken véresre veri szegény fejét..."

Az emberi lélek belső világa távolról sem ilyen nagyvonalú, céltudatos és adekvát; a lélek igazi törvénye a kicsinyesség, a szeszély, az aránytalanság s csak igen ritkán engedelmeskedik az elvont logikai és etikai követelményeknek. Megesik, hogy az igazi lelki hangsuly olyan mozzanatokon van, amelyek logikailag mellékkörülmények, viszont a logikailag fontos mozzanatokra egyáltalán nem kerül lelki hangsuly. Az olyan lélekfestés, amelyben minden szin, fény és árnyék a logikai és etikai követelményeknek megfelelően oszlik el, vajmi akadémikus ízű. A szintetikus és metaforikus lélekfestésnek egyébként sincs sok értelme, hiszen a lélek sajátos, belső modorával ellenkező. Ha az iró, valamely lelkiállapot ábrázolásában fáradozva, nem jut többre egy ilyen mondatnál: „Keblében vad

vihar dult." — jobb, ha egészen mellőzi.

Kifogásolható az izzó, szinte ifjonci érzékiség is, mely minduntalan önkiélésszerű jelenetekben csap fel. Nem a moralista nevében emelünk kifogást — irónk bátorságáért csak elismerés jár — hanem az egyensulyért és az összhangért aggódó esztétikus nevében, aki nem nézheti jó szemmel a műben öncéluságra törekvő elemeket. Ilyen esetekben az egyébként oly magas szinvonalú regény erdősrenéei mélypontra zuhan:

„A hálószobája felé indult. S ekkor a Gábor szobájából különös, megdöbbentő zajt hallott. Anna gondolat nélkül nézett be a félig nyitott ajtón. Az alkonyat biborlángolásában valami véres, szinte tragikus fényben látta Sárit Gábor karjai között vergődni. Kibomlott aranyhaja égő zuhatagként omlott szét hátracsuklott, féligalélt fejéről. S Anna kikerekedett szemekkel, földbegyökerezett lábbal, vadul kalapáló szivvel, s égő torokkal állott ott, mintha villám sujtott volna belé".

A dagályos stiluspompának ezek a kirivó elemei — „Az alkonyat biborlángolása", a „véres, szinte tragikus fény", az „égő zuhatagként omló, kibomlott aranyhaj" — nyilván annak az érzéki öncéluságnak a szülöttei, mely az egész jelenetet kiragadja az esztétikai összefüggésből: az iró az öncélú ábrázolás lázában nem talál elég hatásos kifejezést és az egyik dagályos jelzőt a másikra halmozza.

Az Ördögszekérben is, mint minden tehetséggel és ifju fejjel irott regényben, főképp az a hiba, hogy irója még nem ismeri a mérték, a sejtetés, az elhallgatás, a kétség esztétikai értékét. Egyes motivumok aránytalanul kidomborodnak, tetszelgő hangsulyra tesznek szert s ezzel veszélyeztetik a rendkivül szemérmes és érzékeny összhatást. Igy a regény boszorkány-motivuma, mely Anna és Rebi néné alakját árnyékolja, annyira vaskos és tényszerű, oly vakitó élességgel került be Annának és a többi szereplőnek a tudatába, hogy már minden hitelét veszti. Egyébként is, a bűvös elem művészileg csak ugy emészthető, ha valami légies realizmussal, kétellyel és iróniával elegyedik. Szolgáljon mintául az angol irodalomban annyira divatos kisértethistória, mely a valót és a természetfölötti elemet annyi izléssel tudja ötvözni. Hiba az alakoknak egy-egy tulzó kfejezéssel való jellemzése is: Bethlen Gábor egy izben „bus fekete sziklaként" jelenik meg Anna előtt és Báthory Gábor ajkán minduntalan ott van a „farkasvigyor".

Amig az Ördögszekér, lélektanának elnagyoltságát és stiláris dagályát leszámitva, jó alkotás, a másik két történelmi regény, a *Táltoskirály* és a *Sárga vihar* sulyos kifogások alá esik. Különös ez a körülmény, hiszen az olvasó éppen azt várja, hogy a nagytehetségű szerző az ifjui Sturm und Drang után lehiggad és megtalálja a maga belső mértékét.

A Táltoskirályban és a Sárga viharban a történelem olykor csak puszta szinfal, melynek árnyékában minden elfér, amit irónk képzelőereje, elmélkedő és lélekábrázoló hajlama együltében összehalmozni képes. Amig az Ördögszekér erotikájában volt valami bátor és zabolátlan báj, itt az erotika már édeskés. Irónk egész fejezeteket szentel a királyleánykák szivügyeinek, oly bölcsen és komolyan szövögeti a gyöngéd szálakat a leánykák és az urfiak között, akik mellesleg a világ legközvetlenebb és legérzelmesebb modorában enyelegnek egymással, mintha nem is a XIII. század elején leledzenének, hanem a XIX. század valamelyik német udvarában:

„Vilmos lélekszakadva rontott fel a házba, mikor értesült róla, hogy a királynéval együtt Margitka is megérkezett. A leány sirva és kacagva röpült a karjai közé. Ugy szoritotta magához, mintha sohasem akarná többé elen-

gedni. Vilmost megint egészen megrázta a kisleány csodálatos erejü szenvedélye s most ismét ugy érezte, hogy nem is tudna soha senki mást szeretni, csak ezt az édes gyermeket, ezt a gyöngyvirágillatú édességet, akinek hüvös fehérsége alatt olyan mélytüzü piros rózsái égnek a vágyakozó szerelemnek".

A középkori szerelem — tanú rá a középkori szellem leghivebb tükre, a régi francia irodalom — nem ismerte a közvetlenségnek és az érzelmes gyöngédségnek azt a vegyülékét, mely a mult század, s részben a mi századunk polgári modorára annyira jellemző. A középkori szerelem, különösen a finomabb és árnyalatosabb érzelemvilág, bonyolult formalizmus guzsaiban mozgott. Gazdag és szövevényes szimbólum- és allegóriakincs állott a szerelmesek rendelkezésére, ha érzelmeiket óhajtották ecsetelni. A *közvetlenséget* csak a trágárság tűrte, igaz, oly fölösen és kiadósan, hogy a mai izlés számára visszatetsző. Egy bizonyos: a középkori ember gyöngédebb és árnyalatosabb érzelmeit csak képekkel, szimbólumokkal, allegóriákkal tudta kifejezni s amennyiben a közvetlenségnek áldozott, az egyértelmű volt az obszcenitással. A magasabb érzésvilág és a közvetlenség csak jóval a francia forradalom után, a mi polgári világunkban talált egymásra. Vannak a Sárga Viharban fejezetek, ahol a szellembevágó anakronizmus már-már az idegekre megy. Az olvasó néha azt hiszi, nem is IV. Béla udvarában van, hanem egy előkelő leánypenzióban, ahol a directrice — Mária királynő — a korszellemnek engedelmeskedve, szexuális nevelésben részesiti a gondjaira bizott bakfisokat:

„A maga nyugodt és határozott módján éles és nyilt kérdéseket intézett hozzájuk négyszemközt, ahogy serdültek, olyan dolgokról, amiket csak anyák kérdezhetnek leányaiktól".

A kisleányok pedig, mint der[illegible] [illegible]ázadbeli szüzecskékhez illik:

„Életüknek ezt az oldalát [illegible] [illegible]séggel elszámolták".

A pubertásnak ez a tetsz[illegible]ő [illegible]ortenelmietlen beállitása mindakét regényben végighuzódik. Ni[illegible] [illegible]yan [illegible]ász fiu vagy leány, akiről irónk, pihegve és terjengve, nyomban e[illegible] mesélne valami csiklandós történetkét. Ismétlem: nem a [illegible] és nem [illegible]ia feszeng ebben a megállapitásban. A pubertás érdemes, modern téma, komoly és finom irók tollára méltó s Makkaiban bizonyára hivatott tolmácsolóra találna, de nem értem, ha már ennyire a szivén fekszik, miért nem ir valami rendes „fejlődésregényt", mint a pubertásba szerelmes annyi modern iró? Miért kell egész kolosszális történelmet tanunak idézni kamaszodó gyermekek tétova érzéseihez?

Nem az erotika az egyetlen sinpár, amelyen ezek a regények a tárgyalt korral homlokegyenest ellenkező irányokba tévednek. A hősök többnyire királyok, királynék, főpapok, főurak, akik folytonosan országos gondok alatt roskadnak s igy alapos az irónak az az aggodalma, hogy az egyszerűbb emberi feltételek közül kiragadva, fenkölt bábokká magasztosulnak. Irónknak folyton a sarkában az aggodalom s ugy segit magán, hogy hőseit, miután a trónszékben vagy a tanácsasztalnál kifáradtak, bemutatja a hálófülkében, a lakomaasztalnál, meghitt kettesben vagy lelki magányban, egyszóval a mindennapi élet rekvizitumai között. Bizik abban, hogy van egy „örök emberi" életforma, mely tértől és időtől független s amellyel az iró kényekedve szerint gazdálkodhat. Az emberek minden korban ettek, ittak, szerettek, civakodtak, a házastársak között mindig voltak nézeteltérések és az apák sohasem értették meg a fiaikat. Ha pusztán fiziológiai és pszichológiai szempontból fogjuk fel, ez kétségtelenül igy is van, csakhogy a történelmi regényben nem az élettani és lélektani alaptu-

lajdonságokon van a hangsuly, hanem azon a sajátságos módon, *ahogyan* ezek az alaptulajdonságok az illető korban megnyilatkoztak. Bizonyos alapvető emberi viszonyok nem változnak korok szerint, de igenis változik a stilus, a modor, a *hogyan,* szóval éppen az, ami nem „örök emberi", de azért a művész számára rendkivül becses, sőt a történelmi regény esetében a legbecsesebb. Nos, Makkainál éppen ez a korszerű stilus megy veszendőbe s ami helyette marad, az „örök emberi", nem eléggé meggyőző, hisven a történelmi regény nem a legjobb alkalom az ilyesmiben való elmélyülésre s különben is, irónk csak azért bocsátkozik ábrázolásába, hogy biborbarszületett hőseit egyidőre mentesitse a történelmi feladatok terheitől. Az ily jelenetekben következésképpen kevés a művészi hitel, olyannyira, hogyha egy „halandó", vagyis nem-történelmi regényben olvasnánk hasonlót, kirivó helyzetbe kerülne. A magasztos történelmi környezet, a királyi személyek homlokáról eső fény valamennyire felsegélyezi az ilyen jeleneteket s igy az átlagolvasó élvezheti, de érettebb izlés előtt nem tudják takargatni születési hibáikat. Ily kevés szerencsével megfogott probléma például IV. Bélának és feleségének, Mária királynénak a viszonya. Az „örök emberi" séma itt az „egymást megnemértő házastársak" problémája. Szolgáljon izelitőül ez a jelenet:

„És az asszony! Ez a drága, egyetlen, forrón szeretett asszony!... Ez az idegen, ez az értelmetlen, ez az ellenséges asszony! Ő nem tudott fényes hős, nagy férfi s király lenni az ő szemében!... Gyáva!... Gyáva!... lebegett az asszony száján a borzasztó, a meggyalázó vád.

Megroskadt, mintha egyszerre minden reá szakadna s feljajdult.

Válaszul nagyot villámlott s megdördült az éjszaka. Hirtelen tavaszi vihar örjöngése száguldott keresztül a vár felett. Zugva omlott a zápor a magasból.

A király minden csepp vére lángragyult. Az elkinzott idegek meglankadtak s a gyötrődő öntudat alélva engedett a kigyuló indulat robbanásának.

— Ki az? — sikoltott fel Mária, vakon tapogatózva maga körül a sötétségben.

A falakat megrengető villámcsapás fényénél ismerte fel a királyt.

— Mi?... Mi az?... Mit akarsz?... — hebegte rémülten. Mert ebben a pillanatnyi villámfényben olyan volt a király, mint az őrült. Az asszony védekezve lökte eléje a karját.

De a férfi már egyetlen rántással magához karolta az ágyból, vadul belemart az ajkába s ugy nehezedett rá egész testével, mint a hegy.

— Megőrültél?... dadogta az asszony — miért igy?... Király!

Béla felorditott-

— Nem vagyok király!... Nem vagyok gyáva király!... Férfi vagyok s te az asszonyom!"

A történelmi regény művelői gyakran esnek abba a kisértésbe, hogy valamelyik kedvenc hősüket a kort messze meghaladó magatartással és eszmekörrel ruházzák fel. Makkainál ilyen korát meghaladó hős Tomaj Dénes, a nádor. Több, mint lovag, igazi udvaronc és grandseigneur. Tőrőlmetszett neonacionalista, a legszabatosabb fogalmai vannak a sztratégiáról, tudatos műizlése, általában a racionális gondolkozás oly tisztult fokára emelkedett, mi az univerzáliák, szimbólumok és allegóriák szövevényében botladozó középkori gondolkozás korában valóságos csodaszámba mehetett. Igazi táltos ez a Tomaj, nemcsak Szekfű-módra gondolkozik a magyar társadalomról, a magyar történelmi hivatásról, de még a fajelméletről is van némi sejtelme. Tomajon, a birtokán, van egy plébánosa, aki falusi magányában azzal szórakozik, hogy kiszámitja, hányféle vér folyt össze a „magyar érben". Igy szerinte az Árpád-törzs eddig huszonhét idegen királynét vett fel, bajort, oroszt, franciát, kunt, sziciliait, normannt,

szerbet, görögöt, aragont, meránit. A középkori papság, mint a tudomány egyedüli letéteményese, bizonyára szorgalmasan űzte a genealógiát, különösen, ha egyik-másik világi nagyurtól volt jövedelmező megbizatása, de nem a vérkeveredés tisztázására — ilyesmi akkoriban meg sem fordult a fejekben — csupán azért, hogy megbizóját minél rangosabb ősökig vezesse vissza. Nem a nemzet és nem a faj számitott, hanem a cimer ősi fénye és becsülete.

Vagy mit szóljunk azokhoz a jelenetekhez, amelyek minden történelmi komolysággal szakitva, a legjókaiasabb romantika hajlamainak áldoznak? Itt már nemcsak a történetiró lelkiismerete hallgat el, hanem elvész a költői realizmusnak az a kötelező mértéke is, amely nélkül ma már mégsem szabad regényt irni.

Tudom, hogy ezeket a korszerűség ellen elkövetett hibákat sokféleképpen lehet védeni. Makkai nem puszta regényt akart irni, hanem regényes történelmi tanulmányt. Az erdélyi iró a változott viszonyok miatt kénytelen unos-untalan faggatóra fogni a történelmet és nagy nemzeti feladataink érdekében el kell néznük, ha az orákulum a mi szellemünkön és a mi nyelvünkön szól és oly igazságokat példáz, amelyeket megnehezült életkörülményeink közepette bőségesen gyümölcsöztethetünk. Sok az igazság e felfogásban és nem illő érveket szegezni ellene, amikor oly nagy érdekek küzdenek mellette, de nem fojthatjuk el egy pillanatra a sorsüldözött magyar műveltség jajszavát, melynek nem adatott meg a békés, egyenletes fejlődés, mely minden századfordulóban az ujrakezdés tragikus feladata előtt áll. Ne fájjon-e mindenkinek, aki büszke magyar műveltségére, hogy a magyar regénynek, több, mint másfélszázados dicsőséges pályafutás után, vissza kelljen térnie oda, ahonnan néhaivaló jó Dugonics András *Etelká*-jával elindult? És ne fájjon a magyar iró végzete, aki elméjében és szivében a tehetség minden kincsével, elfojtva művészi lelkiismeretét, csak balkézzel fogja a tollat, mert jobbjában kormánypálca vagy pásztorbot van? Mily elragadó képzeleterő! A nyelvnek milyen csinja, gazdagsága és hajlékonysága! Mily páratlan szépségű leirások! Van-e, akinek ne markolt volna szivébe az a látomásszerű kép, amelyet irónk a mongol hóditásról festett kinba, vérbe és koromba mártott ecsettel? Mi az oka annak, hogy ennyi kiváló képesség mellett sem alkothatott helytállót? Az a magyar sors, mely szánalomra gerjeszt önmagunk iránt és arra kényszerit, hogy a szépség és a szellem örök dolgaiban sebeinkre hivatkozva alkudozzunk, holott ezek az örök dolgok csak akkor ragyognak tiszta fényükben, ha nem inditja meg őket földi vergődés.

(Szenczei László)

A NÉPDAL UJJÁÉRTÉKELÉSE

Korunkban észrevehetőleg „divatbajött" a népművészetek kultusza. Ez a megállapitás nemkevésbé groteszk, mint pl. a napfény, a levegő, a viz, a test kultusza, mert hiszen, ahogy levegő, napfény, stb., eddig is megvoltak, kultuszuktól teljesen függetlenül, épp ugy, a nép is, minden időben megalkotta dalait, akár volt „divatjuk", akár nem. Egyébként, nincs mit büszkélkedni ezzel a kultusszal. Minden olyan korban, amelyben egy-egy művészeti irányzat, vagy stiluskorszak tökéletességének csúcspontját már elérte és a fejlődés törvényének megfelelőleg, hanyatló tendenciát mutatott, másszóval: a dekadens, vagy művészetreakcionárius

korokban, az elerőtlenedett individuális alkotóművészet visszafordult a népművészethez, hogy annak friss erőitől megfiatalodjék. A mai kornak szétszórt és sokirányú, de végeredményében összegezve, elepigonosodott polgári művészete ismét dekadens korszak. Hogy csak egy alapvető hibát említsek: az eredetieskedés túlzott értékelése, amely hű tükörképe a gazdasági harc versengő kenyérhajszájának. Az eredetiség nem jelent minden esetben értéket, mert mindig ujrakezd, — a kollektiv szellemű, alkotó (görög szobrász, egyházi, középkori szerző) hozzáalkot, tovább fejleszt, javit.

A népzenét a műzenétől, tehát a népi alkotást a műalkotástól, elsősorban a szerkesztés (alkotás) és az elterjedés módja különbözteti meg. A kollektiven alkotott művek nem mentalitásukban különböznek lényegesen az egyéni produktumoktól. Az egyéni alkotások is kifejeznek mentalitást, sőt, — szerzőjük öntudatos és kiemelkedő tehetsége folytán, markánsabb szemléletet az ösztönös népi műveknél. Az alkotásnak *technikai* módja az, amely az egyéni és kollektiv terméket egymástól megkülönbözteti. Pusztán világnézleti eltérésekből kiindulva, téves utakra kerülhetnénk. Egy Walt Whitman, egy Maxim Gorkij, kétségen fölül öntudatosabb képviselője osztálya érdekeinek, mint a népdal szürke szerzője.

Azonban az egyéni mű alkotója, bármilyen legyen is a mentalitása, csak egyénileg tud teremteni. Műve, attól a pillanattól, hogy szerzője befejezettnek nyilvánitotta, *készen van,* — erényeivel és hibáival együtt — minden időkre. Művét lehet bárhogyan értékelni, birálni, de az alkotás technikai része véget ért és hozzá többé jogos változtatás nem kerülhet. A népdal szerzője (bárha az is csak *egy* személy és nem egész ankét, ahogy azt sokan, tévesen képzelik), — csak elinditja a munkát. Minthogy a népi alkotás nem véglegesen lerögzitett formában (betű, kotta) jelenik meg, hanem szájról-szájra, nemzedékről-nemzedékre terjed, a memória ösztönösen formázó, javitó ténykedésénél fogva állandóan csiszolódik, praktikus és esztétikai formálódáson megy át. Ez a javitó folyamat stilustökéletességhez vezet, — a teremtő munkának szintolyan értékes része, mint az első éneklés — egyben a kritikának legeszményibb és célravezetőbb gyakorlati működése.

A népdal nemcsak esztétikai érték, vagy zenei inyencek számára való jófalat. Nagy jelentősége éppen abban van, hogy egész zeneművészetünk ebből az egyetlen, közös, ősi gyökérből ered. Az emberiség bölcsőjénél, történelemelőtt; őskorban hangzott el az az első elnyujtott kiáltás — talán védekező taglejtés kiséretében, — amely a primitiv beszédhangok nyers zörejeit az artikulált énekhanghoz, a cammogó járásmozdulatot az első táncmozgáshoz átvezette. Valami váratlan, megdöbbentő vizuális élmény, mely erős félelmi érzést provokált, vagy az élettudat első megszólalása volt ez a hang, de lehetett az elpattant íjj pendülése, a kiürült ivókürt furcsa búgása is. Az első énekek munkadalok lehettek. Kezdetben volt a munka. A létfenntartáshoz szükséges munka hibátlan összedolgozást követelt, egyenletes testi ritmust váltott ki (az *ének* követte a *mozgást),* az evezés ,menetelés, favágás, stb., testi üteméből.

Igy, a zenére is, mint a többi, kevésbé elvont népművészetre általában, bizonyos praktikus eredet jellemző. A „munkaritmusú" daloknak elkeresztelt népdalcsoport énekei mindig a mesterség szükségszerű ritmusaiból erednek. A hires „volgai hajóvontatók" (Ej Uchnyem), tengerész-

dalok, ültetvényes (Plantation) énekek, ősi Riverside-songok (folyómenti dalok) a természettel való szoros összeforrást is tükrözik és még mai formájukban is ősi vonásokat mutatnak.

Minden népzenének megvan a maga localcouleurje. Ezt a helyi szinezetet nem térképhatárok, hanem az éghajlat, földrajzi helyzet, az életkörülmények, a foglalkozások tipusai alakitják sajátos hangulatúvá. (Taine). Egymás szomszédságában élő népek zenéje kölcsönösen hat egymásra. (Bartók.)

A régi népdalok az ősi ötfokú (pentatonikus) skálában mozognak, főleg a legklasszikusabban csiszolt tipus: a parasztdalok. (A hivatalos népdalesztétika nem is fogad el mást népdalnak.) Sorsuk az, hogy a művészet-reakciós kor eleinte tudomást sem vesz létezésükről, utóbb pedig kisajátitja őket, saját céljainak, egyszóval egészen más érdekeknek szolgálatba állitja, mint amire eredetileg készültek. Az igazi magyar népdal is a parasztság művészete. Más egyéb, népdalnak nevezett nótafélék nem egyebek, gyengén utánérzett, népieskedő műdaloknál, melyek az igazi népdal külsőségeiből egyetmást átvéve, — annak lényegéből semmit sem közelitettek meg. Hosszú ideig teljesen téves felfogás uralkodott, nemcsak laikusok, hanem még nagy művészek részéről is. Még Liszt Ferenc is azt tartotta, hogy a magyar népdalt a cigányok csinálják, erről könyvet is irt „A cigányzene Magyarországon" cimmel. Ezt a fölfogást azóta számtalanszor megcáfolták. Mikor a cigány Magyarországra jött, itt már volt népi zene. A cigányok születéstől igen muzikális fajta, de tehetségük nem alkotó, hanem reproduktiv jellegű, (régi kulturák öröksége), tehát minden országban, ahol megtelepednek, átveszik az országot lakó nép zenéjét, s azt az ő sajátságos zenei temperamentumuk szerint átszinezik, elcigányositják. (Románia, Spanyol-, Oroszország). A cigány nem adja hiven az eredeti népi dalt, épp ezért nem is szivesen játsza, hanem inkább a népies műdalokat, amivel aztán az egész népdalkulturát téves irányokba terelte. Hozzájárult ehhez más körülmény is. A 48-as forradalom egyik vivmánya volt a jobbágyság eltörlése. Ez által sok köznemes elvesztette egzisztenciáját, mert kisbirtokának gazdasági lehetősége éppen a robotmunka volt. Igy, ez a tönkrement osztály fölkerült városokba, ahol elhelyezkedett állásokba, részben proletarizálódott. A gentryk, régi falusi életük iránti nosztalgiából „falusi zenére" vágyódtak. Minthogy azonban az eredeti népdalt túlegyszerűnek, disztelennek találták, tehát teremtettek új stilust, saját izlésük szerint. A cifrázatos, kacskaringós, érzelmektől túltengő műdalok tehát ennek az iránynak termékei, mely stilushoz kitünően illett a cigány előadásmódja. Hosszú ideig ezeket tartották igazi népdaloknak. (Még Brahms is.) A Bach-korszak elnyomása nemzeties ellenakciót váltott ki, amely külsőségekben: ruhaviselettel, honi ipar pártolásával, irodalom, zene propagálásával demonstrált az osztrák elnyomás ellen. Ennek az irányzatnak szintén nem felelt meg az eredeti népdal, mert — bármilyen komikusan hangzik is — nem tartották elég népiesnek. Tehát megint csak ujakat kellett csinálni.

Ilyen körülmények között nem csodálatos, ha a népdal értelmezése körül zavar uralkodott. Elismeréssel kell szólni a népdalkutatókról, akik derekas munkát végeztek. Hogy csak egynéhányat megemlitsünk: a Szini Károly-féle gyüjtemény (1865), Bartalus István (1873), dr. Kiss Áron (1891)); figyelemreméltó Kriza János népi dalszöveggyűjteménye, stb. De

csak századunk elején jelentek meg a hivatott népdalgyűjtők, akik a népdal lényegét fölismerték, s akiknek munkásságától számitódik a népdal renaissancea.

Bartók Béla és Kodály Zoltán, felvevőgéppel a hátukon, vonatnemjárta helyeken gyalogszerrel bejárták az országot és a legautentikusabb helyről: a nép ajkáról lesték el, rögzitették le az igazi parasztdalokat. (1904). Velük Vikár Béla, Lajtha László, Molnár Antal és a fiatal zenészgeneráció számos tagja.

De még érdemes munkásságuk elismerése mellett is meg kell állapitani, hogy a népdalkultusz ez esetben is, a dekadens kor szétszórt kulturájával szembehelyezkedő, védelmi ellenakció, amelyet kétségtelenül egy szociális megújhodástól friss, tudatos új stiluskorszak fog követni, ahogyan a kulturtörténet eddigi tanulságai csakis erre a következtetésre vezetnek. *(Szalmás Piroska)*

A GYAKORLATI LÉLEKTAN TERÜLETEI. (Nicolae Mărgineanu: Domeniul Psihologiei Aplicate, Cluj, 1939.) Nincs még tudományág, mely olyan széles gyakorlati alkalmazást nyerne a bonyolult és szervezett modern élet minden ágában, mint éppen a lélektan. A gyárakban, a munkahely és a munkaidő megválasztásánál éppugy tért hódított az ember lelki valóságával való számotvetés, mint a nevelés vagy akár az igazságszolgáltatás körében. Minden olyan területen, ahol az ember, bármilyen működést fejt ki, általában minden olyan élet-megnyilvánulásban, amely az emberrel bármilyen vonatkozásban áll (és alig van olyan megnyilvánulás, amelyben nem állna) ma már a testi adottságok, és élettani törvények mellett mindjobban számot vetnek a lélek megnyilatkozásaival is.

Nicolae Mărgineanu tanulmánya a társadalmi élet hajszálereibe szétágazó alkalmazott lélektan nyulványait igyekszik egységes rendszerbe foglalni és pontosan meghatárolni. A szigorúan szak-ismertetés keretein tulmenően, a gyakorlati lélektan főbb problémáinak ismertetésével egy, szinte napjainkban, szemeink előtt kifejlődött és megizmosodott tudomány alappilléreit vázolja fel.

A legelső ág, amely a gyakorlati lélektan számottevő hajtása lett: a gazdasági élet lélektana. Mindenek-előtt a munkaerők kiválasztásában nagy a szerepe a lélektannak. A pszihotechnika mai fejlettsége és az egyes foglalkozási ágak mind teljesebb ismerete mellett mind inkább érvényesülhet a „megfelelő embert megfelelő helyre" elve. Ugyanide tartozik a munka helyes megszervezésére irányuló lélektani megfigyelések ágazata. A munkaidő beosztása, a balesetek megelőzése ma már nagyrészt lélektani kérdések. Az inasévek, a vállalat stb. szervezettségének észszerüsitése mind olyan területek, ahol a lélektani adottságokkal való számottevés szintén igen fontos. A gazdasági életben alkalmazott lélektan számára hatalmas területet nyit a reklám tudományos kialakitása.

Hasonlóan szétágazó a nevelésben a gyakorlati lélektan alkalmazása. Három főbb probléma-csoportot tudunk itt megkülönböztetni: a gyermeki lélek sajátosságaival való foglalkozást, a tanulás és nevelés folyamatának, mint lelki megnyilvánulásnak a vizsgálatát s a nevelő egyéniségének a kérdését. Mig a nevelés lélektana a legrégibb lélektani ágazatok egyike, az orvostudománnyal párhuzamosan haladó lélek-diagnosztika és terápia az utóbbi időkben különös fejlődést mutatott fel. A jellem és temperamentum, valamint a különböző pszichopata lélek-alkatok felismerésére szolgáló „test"-ek és kérdőivek,

hasznos segitőtársai az orvosi diagnózisnak. Az intelligencia mérések viszont a gyöngeelméjűség eseteiben szolgálnak azonnali hű fényképpel. A mélyebb és bonyolultabb lelki megbetegedések: a hisztéria és a kényszerképzetek eseteiben pedig a mély-lélektan különböző árnyalatai képviselik a diagnózis és terápia módszereit. Freud, Pierre Janet, Jung, Adler, Kretschmer, Schilder stb. s a gyógyitó-lélektan főbb képviselői legnagyobbrészt testi beavatkozás nélkül, lelki sikon, lélektani módszerekkel keresik a gyógyitás utját.

Az igazságszolgáltatásban a büntető lélektana, a lelki meghatározók vizsgálata külön tudományággá nőtt. A büntetések alkalmazása, valamint a börtönélet megszervezése a modern államokban mindinkább az egyéni sajátosságoknak megfelelően történik. A tanu lélektana, a vallomások megbizhatóságának vizsgálata, a befolyásolhatóság kisérleti felismerése a modern igazságszolgáltatásban egyre égetőbb követelmény.

A politikai élet sem mentes a lélektan gyakorlati alkalmazásától. A vezetésre alkalmas egyéniségek tudományos kiválasztása, lelki adottságaik alapján: az ideális társadalmi állapotok e tudománya mellett, a propaganda, a ma politikájának elmaradhatatlan kisérője, a lélek ismeretén épül. Az ösztönök, indulatok legrejtettebb rezdüléseire építi a politikai szónok beszédét, a politikai iró cikkét. Tudatos vagy szándéktalan módszerének egyaránt a tömeg belső mozgató indulataira való hatás az alapja.

A katonai tudományban is igen előretört a lélektan szerepe az utóbbi időkben. A különleges képességeket megkivánó fegyvernem legénységének kiválasztásában (repülés, motoros-osztagok, stb.) a hadsereg egységeinek megszervezésében, a gyakorlatok és a kiképzés terén különösen Németország alkalmazta jó eredménnyel a pszichotechnika különböző eredményeit és kisérleteit.

E gyakorlati értékű alkalmazásokon kivül Nicolae Mărgineanu a lélektannak a teoretikus tudományágakban való felhasználását is ismerteti. Igy az esztétikában, filológiában, történelemben, valamint a társadalomtudományban és közgazdaságban az emberlélektan ma már teljesértékű segédeszköznek számit.

(Fekete Ferenc)

KODOLANYI JANOS: FÖLDINDULAS. Történelmi regényei után most a szinpadon a legvalóbb jelen felé fordult Kodolányi. De amig a szezón elején a Nemzeti Szinházban előadott **Vidéki történetében** még egy többé-kevésbé egyéni sors játszódik le szemünk előtt: a falujához és népéhez hü maradó orvos-férfi és a szerelmében csalódott, férje kollektiv célkitűzéseihez alkalmazkodni nem tudó városi nő ellentéte; amig ez a vidéki történet voltakép folytatja, elmélyiti, szinpadiasitja Németh László „Villámfénynél" cimü tulszubjektiv drámai önéletrajzát, legujabb művében már, mely a Belvárosi Szinházban századik előadása felé közeledik, egyetemes magyar sorsproblémát visz szinpadra Kodolányi: **az egykét.**

Az egyke rendkivüli jelentőségü társadalmi jelenség, mert azt mutatja, miként válik a bálvánnyá emelt tulajdon, melynek az élet szolgálatában kellene állania, az egyéni és társadalmi élet ellenségévé; mint pusztitja el a családi élet intim jellegét; mint emeli a munka és szeretet örök értékei fölé a „vagyon" fétisét. A Földindulás Böbék uramja is azért gyülöli vejét, Kántor Jánost, mert munkás, szegény paraszt, aki nem hozott a házhoz csak négy hold „öröklött" szőlőt s aki mégis — több gyermeket akar... Az angyalcsinálásba természetesen Böbék Juli, Kántor János felesége, csaknem belepusztul, elveszti termékenységét; s a szinpadi hatás kedvéért még természetesebb, hogy az „egyke" is meghal. Böbék uram-

nak nincs többé egy unokája se. Már-már az egyházra hagyja három fertály földjét, mikor az isten megkönyörül Julin, visszaadja termékenységét — mert hát az orvos is tévedhet...

Igy hát a „mese" azonkivül, hogy már nem a túlunalmas szerelmi históriák változata, nem nagyon érdekes. Itt-ott triviális is. Annál nagyobb bizonysága Kodolányi nem mindennapos szinjáték-formáló erejének, hogy az első jelenettől kezdve, mikor egy „keresztyén" pap búcsúztatja egy paraszt-porta gyermek és utód nélkül elhalt gazdáját, az utolsó pillanatig, mikor Kántor János ujra boldogan öleli át feleségét, a szó szoros értelmében hatalmában tartja a nézőt. Szinte minden mondat, ami elhangzik e Földindulásban, drámai, mert lelki feszültségü. Az a jelenet is, amit több kritikus kárhoztatott, mikor a részeg Kántor cigánnyal vonul a szüleinél maradt „hites" felesége házához s ott táncol épp akkor a volt otthonában, mikor a gyermeke holtan fekszik az ágyon, oly lélekzetelállitó lélektani matematikával megalkotott (s oly pompásan megjátszott), hogy a néző nem érez erőszakoltságot. Egészen természetes, hogy a gyermek hirtelen halála felett megdöbbent falu népe, ismerve a helyzetet, szótlan és fokozódó megdöbbenéssel hallgatja a részeg szájából nehezen bugyborékoló vádbeszédet, míg a cigány első nyirety-tyühangjaira ki nem robban a halál valósága és ki nem józanitja pillanatok alatt a részeg Kántor Jánost.

A nagy irónak a nyelv, melynek diszét óvja és fejleszti, csak eszköz lelki problémák megoldására. A nagy iró mindenekelőtt jellem- és emberformáló. Kodolányinak is csak kisebb érdeme, hogy most megmutatta, milyen mestere a történelmi dialektusok mellett a táj dialektusának is. Szines, izes, végtelenül érdekes, mert nagyon természetes ezeknek a parasztoknak a nyelve — sokszor éppen nem szalónképes, de mindig igaz, sokszor egy-egy gesztussal is rendkivül sokat mondó (ami persze a szinészeknek is érdeme). Kodolányinak legszebb szinpadi teljesitménye az, hogy embereinek a mondanivalója sohasem a szóért van, hanem mindig lelki helyzetet illusztrál: a történés s a jellem találkozóját. Ezért, mert minden szó, a legkisebb közbevetett hang vagy hallgatás is karakterisztikus erejü, — azért, mert Kodolányi a lélek örök dramaturgiája szerint cselekedteti és beszélteti őket, tudnak a Földindulás szereplői is oly pompásan játszani. Talán az egy orvos kivételével, akinek a mondanivalója is elnagyolt és értéktelen. **(Hort Dezső)**

HEVESI ANDRAS: IREN. Hevesi András a magyar irodalomban vezérképviselője annak az irói áramlatnak, amely, ha mozgalommá szerveződnék, „monstruizmusnak" nevezné magát. Érdekes volna kibogozni, — ifju doctorandusnak értekezés-tárgyként ajánlom! — a szörnyeteg" (monstrum) irodalmi kérdésének szövevényét. A monstrum — az irodalomban, — a romanticizmus felfedezése; virágzása a rut kultuszával kapcsolatos. A romantikát követő korszak jellegzetesen „antimonstruózus". Az átlagember divatja következett, a jó és rossz keveréke embereké; az esztéták megvetéssel beszéltek a romantikus írók különc, hol ördögi, hol meg angyali embereiről; még az iskolásgyerekek is szemérehányták Jókai Mórnak, — hogy „naiv" emberábrázoló s az emberi lélek legelemibb sajátságaival nincs tisztában. Lassanként, azt hiszem, rájövünk majd, hogy Jókai s a romantikusok nem is voltak oly naivok, amikor a fekete s fehér és a rikitó szinek iránt nagyobb figyelmet s megértést tanusitottak, mint a mindent egybemosó szürke iránt. Az átlagember viszonylag unalmas ábrázolását váltotta fel Mauriac, Green, Montherlant, Huxley stb. modern monstruizmusa. Elődeiktől

főleg az különbözteti meg őket, hogy a szörnyetegség elméletét elmélyitették. A romantika szörnyei **erkölcsi** s **fizikai** szörnyetegek. Gyönyörűek, — s feneketlenül gonoszok; rutak, — s félreismert szentek, — vagy, ami ritkább, mert kevésbé meglepő: a fizikai s erkölcsi rutság **együtt** jelentkezik bennük. A modern irodalom (hogy kié név szerint az elsőség, nem is tudom) fedezi fel a **lélektani** monstruózitást, amely mélyebb, örvénylőbb, finomabban ábrázolható, mint az erkölcsi... A modern szörnyetegekben valamely lelki kvalitás, az önzés vagy önzetlenség, az érdeklődés vagy közöny, a gyermetegség vagy intellektualitás, zárkózottság vagy közlékenység túlnő, tuldagad a szokványos méreteken; a modern szörnyetegek csaknem mindig hipertrófiában szenvednek.

Hevesi András uj regényének két szörnyeteg a hőse. Az egyik, aki életének egy furcsa élményét, határtalan, megrendítő őszinteséggel elbeszéli. Ez az alak „öntudatos", önérzetes szörnyeteg: büszke szörnyetegségére; büszke arra, hogy nem normális, hogy tagbaszakadt „elefántcsecsemő", aki roppant fülekkel legyezi magát s kérődzik, örökké s gyámolatlanul, a maga multjának posványos legelőjén. Ha rosszmájú lennék, azt mondanám, hogy ez a hős nem is oly nagyon szörnyeteg, mint aminőnek képzeli, amilyennek látni szereti magát: kissé gyanusan kérkedik szörnyetegségével. A másik szörnyeteg, a szerelem tárgya, a cápaszáju Irén... A magyar irodalom egyik legjobb nőfigurája ez, a vidékiesség szörnyetege, irtózatos, undoritó, grandiózusan közönséges nőszemély. Csak egy felületesen, klebelsbergien európaizált vidéki egyetemi város szülhette meg a kékharisnyaság s erotikus ingerültség, a tudományos becsvágy s az izlésbeli alantasság e képtelen kereszteződését. Egy mozdulata, egy mondata sincs ennek a nőnek, amely természetes volna s emberséges; még a lehelete is inzultus az izlés ellen. Az „első számú szörnyeteget", a regény (vagy inkább pszichológiai riporttanulmány) hősét, aki egyébként elefántbébis gyámoltalanságában is rokonszenves jelenség, felelőtlen ember talán, de kitűnő stiliszta, élhetetlen s beszámithatatlan ember, de finom idegzetű s éber érzékenységű iró, igazában szörnyeteggé az a képtelen teljesitmény avatja, hogy a „cápaszájú, orditóan ordénáré", debreceni nő-monstrumot megalázkodva, megsemmisülve, bambán s állhatatosan szeretni tudja. Különös, hogy a regény narcisztikus hősét (mondhatnám: iróját) ép' ez a pathológikusan önkinzó szerelem teszi fogékonnyá, mint maga vallja, a külvilág, „a tárgyi igazság" iránt, e szerelem szociológiai aspektusai tárják fel előtte a mai magyar életnek számára eddig elzárt jelenségeit. A nő, aki állitólag mathematikus, de a szociális theorémák iránt mathematikusnőknél szokatlan érdeklődéssel viseltetik, hebehurgya, fuldokló sietséggel akarja megmenteni a „magyar fajt", titokzatos kémszolgálatot vállal a szélsőséges mozgalmak felé, összeesküvői atmoszférát fröcsögtet maga köré, hiuságában legyezve, kéjesen omladozik, amikor szerelmes férfia „tiszta kalandornőnek" nevezi (micsoda ponyvaambiciók!), végül természetesen maga is belevegyül a „mozgalomba", amelyet kikémlelni készült. Irén a keyserlingi „soffőrtipus" női kiadása, a művelt agynak s barbár léleknek, a forradalmi erélynek s otromba érzékeknek kétségbeejtő együttese, — az uj, támadó, „szélsőséges" emberfajtát jelképezi az iró szemében. A fajtát, amelynek gátlástalan vidékisége ugy gázol át a gyámoltalan s védhetetlen urbanitáson, mint dzsentri vadászok a szépen s gondosan megművelt paraszti mezőkön, széttaposva, tiporva a kifinomult rációt s azt a kissé parazita, hóditó kedvét s erejét rég elveszitett, de multjából élő, temetőt látogató, kuglófot majszoló, ha-

nyatlásában is előkelő polgáriságot, amelynek emberi kifejezője kivánt lenni a regény férfi hőse és irói kifejezője, Hevesi András. Addig, mig ez a szörnyen értelmetlen szerelem fel nem nyitotta szemét, a regény hőse hagyományaiba, hiuságába s irói magatartásába merülten, észre sem vette, hogy körülötte recsegropog a régi épület minden eresztéke; s mig ő eredeti s kifejező hasonlatokat (a legjobb hasonlatai vannak az ujabb magyar irodalomban!) állit elő elszigetelt laboratóriumában, — a Várost mohó, kiméletlen barbárok rohama fenyegeti. A nő, aki alkatilag közéjük, e barbárok közé való, eszmélteti csak rá a veszély nagyságára. Most már tudja, hogy e vademberek ellen nem „az ásványvizen élő választékos és finom elmék", hanem civilizált vademberek vehetik csak fel a harcot. Tudja, hogy a ci-devant márkiság rezignált póza, amelynek előkelőségével vigasztalta magát, lehet, hogy előkelő, lehet, hogy esztétához méltó... de végül is ostoba magatartás a veszély pillanatában. Talán azt is tudja, hogy egy kultura, amely a felületen maradt s lényegében szenvedőleges, mely csak élvezni vagy utálni, szemlélni s elemezni tudja a sorsot, de alakitani nem, egy kultura, amelynek még annyi ereje sincs, hogy megvédje magát, ép' ugy megérdemli veresége, mint a pofont az, aki nem is annyira gyávaságból vagy gyengeségből, mint inkább nemtörődömségből nem torolja meg. Talán már tudja azt is, hogy az ijedt megtorpanás, a kicsinyes alkudozás és sznob szenvelgés nem kulturemberhez méltó foglalkozás; a kultura munka és testi-lelki küzdelem.. Hevesi, igen szellemesen, ironizál azok fölött, akiknek „küldetésük" van, akik hitükbe ugy öltözködnek, mint valami fűtött és kellemes páncélba; lassacskán azonban rájön, hogy neki magának is van küldetése: az irói munka; rájön, hogy tartozik valahova, akár akarja, akár nem; s hogy meddő ábrándozás azt hinni, hogy az egyetemes vizözön idején fajtisztának s ártatlannak maszkirozva protekcióval valaki is bejuthat a Noé-bárkájára... Gyermekes illuziók! Egy elefántcsecsemő vágyálmai!

Általában, a főhős szörnyetegsége egyenes arányban csökken a szörnyű szerelem kilobbanásával. Hevesi Andrásnak ahhoz, hogy érdekes iró is legyen, nemcsak kitünő megiró, a józanságnak, tárgyi belátásnak, a közhelyekkel való megismerkedésnek az a mértéke hiányzott, amelyet uj müvében csaknem elér. Kissé még terjengősebb és fellengzőbb a kelleténél; néhány fokkal nagyobb jelentőséget tulajdonit „élményeinek", mint amennyire igazában jelentősek; kissé groteszk diszkrepancia van müvének vékonyka tárgya s előadásmódjának fontoskodó ünnepélyessége közt. A könyve, mindent egybevetve, jelentékeny irásmü, s a **Párisi eső**-höz képest haladást, gazdagodást, izmosodást jelent; a társadalomtudós számára is tanulságos okmány egyrészt a siralmasan levitézlett magyar polgárság kései feleszméléséről, másrészt arról a cápamentalitásról, amely a „hóditó szélsőségek" söpredék-ifjuságának... legértékesebbjeit jellemzi (A többinek nem lévén semminemü mentalitása.)

(Fejtő Ferenc)

MOLNÁR FERENC: ŐSZI UTAZÁS. (Athenaeum kiadás Budapest.) Molnár Ferenc uj regényét nem lenne szabad „irodalomnak" nevezni, még elmarasztaló vonatkozásban sem. Műfajilag és közléseiben a füzetes detektivregényekkel tart rokonságot, bár kérdéses, hogy ez az összemérés nem sérti-e a füzetes regények hitelét. Szerelemmel átszött kémtörténet a könyv, — aminek a szövevényeiből szerző képtelen kilábolni. A kémszervezet tagjai annyi rejtélyességgel szövik át viselkedésüket, hogy maga az iró sem tud meg semmi bizonyosat felölük. A titokzatos feszültség így az utolsó pillanatig

tart és nem oldódik fel. Az olvasó kiváncsiságát kétségtelenül sikerült ébrentartani, de nemcsak a regény olvasásának tartamára, hanem azon tul is. Jó trükk, ám — tisztességtelen...

Végül azonban, mit akart közölni Molnár Ferenc? A banális és érdektelen, csupán fojtott érzékiséggel táplált elindulás után egy pillanatra ugy tünik, hogy a hivatalnok nemesség szellemtelen képzeletvilágáról kiván lélekrajzot adni. Képtelenül bizarr dialógusok hangzanak el, s köztük még a legártatlanabbak az efélék: „Én egy nagy párducnőstény vagyok". — „Én imádok mindent, ami gyorsan jön és messzire megy". — „A zongora halkan szólt, sőt édesen". — „Te drága, szép titokzatos élet". — A regényhőseinek efajta modorát az se váltja fel, amikor az iró beszél és jellemez. Társadalom-lélekrajzról még csak szó sem lehet...

A regény Molnár Ferenc irói hanyatlásának jele s ezt az itéletünket korántsem a szociális tartalom hiánya mondatja velünk. Molnár Ferenccel szemben fontoskodás volna ilyenfajta követelés. A stilus egykori virtuóza, a játékos könnyedségű mesélő hanyatlott el. A rajongott szinpadi szerző emberábrázolása, müvészi igénye, gondossága és mesterségbeli felelőssége romlott meg. Sőt még a világos és érthető fogalmazás is. Helyettük sivár kémtörténeti köd... Talán csak a humora maradt meg, abban a regényen kivüli, cimlap mögötti megjegyzésében, hogy „Utánnyomás, forditás, dramatizálás, mindennemü filmesités, rádió és hasonló jellegü továbbitás, átdolgozás, felhasználás joga és minden egyéb szerzői jog az összes nyelvekre fenntartva". Ez az óvatosság jelen esetben felettébb indokolatlan. A megjelenés ellen kellett volna bebiztositani a könyvet. **(Robotos Imre)**

REMENYIK ZSIGMOND UJ KÖNYVE. Remenyik Zsigmond uj könyvének a cime: **Vész és kaland** (Athenaeum). Cselekménye Délamerikában játszik s az iró fiatalkori életét öleli magába. Eredeti cime „dögvész és kaland" volt, de a kiadói érzékenység egy szótagocskát mindenesetre lecsipett. Holott ebben a szótagocskában Remenyik elgondolása igen sok fájdalmat, utálatot és a dolgokba való bele nem nyugvást süritett. Mint minden Remenyik irás, ez is félelmetes tiltakozás a mai ember és az őt körülvevő körülmények kirivó ellentéte ellen. Mint a Remenyik irások nagy részében, itt is elsősorban a maga élő husát viszi bonckés alá, hogy megmutassa miképen lesz az eredendően jobb hivatásra született emberi lényből a körülmények kikerülhetetlen kényszere folytán üldözött vad, kifosztott pária, véreszivott nyugtalanság, veszendő dög. Ez a „dögvész" eredeti Remenyiki értelme s csak azután következik a „kaland", amely nem áll másból, mint a meghajszolt, kiteritésre szánt áldozat azon védekező mozdulataiból, amellyel maga is beáll — hogy felülkerekedhessen — üldözőnek, vadnak, páriák fosztogatójának, esett és veszendő nyomorultak dögkeselyűjének. Ebben a szerepben saját magát emelj ki és tartja elrettentő példának megszomorodott olvasói elé. Szinte a mazochizmus fogcsikorgatásával kergeti önmagát lépésről lépésre előre. A viviszekció lemért eredményeit mutatja ki önmagán, elrettentő példájául a kitaszitottak mérhetetlen megkergetettségének. A bün és a bünhődés vulgáris értelme Remenyiknél az ok és az okozat társadalmi értelmévé mélyül. Minden szava, minden képe, minden megjelenitése vizionális magasságokban székel. Minden mondatának egészen különleges, centiméterre lemérhető a hitele. Félelmetes, sodró, lélekzetelállitó történései pillanatig meg nem állnak. A bünügyi regények krónikái bőbeszédü vénasszony fecsegések Remenyik pillanatra sem szétesö drámai sürüsége mellett. Különböző gonoszságokról tud Re-

menyik. Különböző kezdeményezésekről, amelyek mindegyike a szegénység megnyomoritásában végződik. Szegénynek tartja a kifosztottakat, de szegénynek tartja a kifosztókat is. De mig az elsők az esendő szegények, addig emezek a gonosz szegények. Remenyik szerint nagyobb lelkierő kell ahhoz, hogy valaki gonosz legyen, mint eredendő szegény. De minden humánizmusa mellett sem állitja, hogy ezek a gonoszok kevesen volnának. Az ő törvényeik kiszámithatatlanok. Egészen elütők a világ fejlődésének törvényétől s talán ez ellentétben rejtőzik fennmaradásuknak varázslatos titka. Élete végéig csodálkozni fog azon, hogy azok a sémák, amelyekre gyermekkorában tanitották, vagyis, hogy a jó jutalommal győz, a gonosz pedig rettenetesen bünhődik, a valóságban nem egészen igy állnak. Miért tanitják, ha tudják, hogy csalafintaság? Ugyanigy van a társadalmi jelenségek törvényeivel is, ami szintén igen sok gondot okoz neki.

— Ez a törvény, — mondja könyvének bevezetőjében Remenyik, — az emberek szabadságáról suttogott, emberek egymáshoz való viszonyának megbecsüléséről, népek jogairól és az élet méltóságának tiszteletéről, a józanságról és a téboly megvetéséről. A pártoskodás semmibevevéséről suttogott ez a törvény és suttog ma is, az értelmetlenség szánalomraméltó kicsinységéről és az értelem és a müveltség megbecsüléséről. Magas izlésről és e világ tárgyi kellékeinek igazságos elosztásáról suttog ez a törvény, a felszabaditott züllöttség elnémitásáról és a rejtőzködő és izes müveltség diadaláról. Volt idő, — magam is éltem e korban, — amidőn e törvény nemcsak suttogott, de értelmesen és félreérthetetlenül fogalmazta meg parancsait, amit, — hisz voltunk szép számmal e világon, — hiven is követtünk. Magunk is értelmesen és félreérthetetlenül fogalmaztuk meg mondanivalóinkat számitva rá, hogy szavunk nyomán e törvény hangjára mindenki felfügyel. Mellőztük az erőszakot és a megfélemlitést, talán ez volt egyetlen hibánk. Mélységesen megvetettük a barbárságot és ahelyett, hogy támadva ostromoltuk volna a müveletlenség és züllöttség, a pártoskodás és csalafintaság bozótokkal benőtt árkait, ha nem is tétlenül, de az élet természetes fejlődése nyomán vártuk, hogy azok magukban összeomlanak. Számitottunk reá, — mily balga volt ez a kor, — hogy a kiválasztódás törvényeinek parancsai szerint pusztul a gonosz és erősbödik a jó. Müveltünk és müvelődtünk, számitva rá, hogy példánk követésre talál. Ma, — bizony ezt be kell vallani, — e sötét világ árnyékai alatt már látjuk, hogy hamis elképzelésben éltünk e szerencsétlen világ tényleges erőit illetőleg. Amiben hittünk, a müvelődésre való készség, az igazságosságra való hajlandóság és a szabadsághoz való ragaszkodás, üzött ürgék módjára, gyenge és silány szellőcske módjára megbuvik és szétfoszlik erősebb és hatalmasabb erők, a züllöttség, a pártoskodás és az erőszakoskodás előtt.

E felháborodás, ez ütöttség és ez ütés pillanatig meg nem szünő döbbenetes erővel vonul végig Remenyik egész könyvén. Az ő fiatal életének kalandvágyó szomjával magyarázza, hogy itt hagyva ősi házat és birtokot, kötött polgári jólétet és családi harmóniát felkerekedett, hogy magának független uj otthont, független uj világot és ez uj és eddig még nem ismert világban jobb emberi összhangot teremtsen. Bizonyára ugy képzelte, hogy menekülni kell a régi világból, szaladni kell a nehéz hőfellegekkel terhelt európai légkörből és egy fiatal kultura szárnyai alá futva, az érintetlenség és kikezdetlenség jegyeivel uj világot kell teremtenie. Déli amerikának vette utját. De micsoda kalandokkal, a lelkiismeretlenség, a meghajszoltság, a szellemi és testi kifosztottság milyen érzetével kel-

lett már hajóraszállása előtt megismerkednie? Utána végig az egész utvonalon. Az amerikai rőt sziklák, kopár földek, indiánok, négerek és főleg fehérek között. Micsoda elvetemültség és a bűnözésnek hány fajta kisértéseit kellett kiállania csempészek, orgyilkosok, rimák, késelő és árulkodó vérebek, szelid kereskedők és züllött alvilági hiénák között.

Az emberi társadalomnak kivetettjeivel, becsületes kóborlóival, vizi és szárazföldi szenvedőivel éppen ugy találkozott, mint a haszon könnyü és léha élvezőivel, a napos oldalon sütkérezőkkel s az áldatlan viszonyok kopár egyhelyben ülő megrágottaival. Valami tulvilági kiáltás és vád reszket Remenyik könyvének elejétől utolsó soráig arról, hogy az emberi társadalom a föld keletétől, annak nyugatáig egyformán és azonos módon repedt és sebeinek gyógyitására tökéletesen képtelen. Az uj világ teremtéséből semmisem lehet ott, ahol mindenütt egyformán hiányzik egy talpalattnyi föld, egy talpalattnyi fű, egy talpalattnyi becsületesség, melynek legalább az árnyéka nyujthatna valami vigaszt.

Akinek nincs polgárilag kiépitett otthona, aki nem született bele valamely biztos szinekurába, aki ismerős és rokon nélkül próbál valahol kopogtatni, elszenderedik, elalél, meg kell, hogy semmisüljön, mert nincs kéz, nincs kötél, nincs egy árva cserje, amibe a legszüzebb talajon is belekapaszkodhat. Az egy ember élete elvész, eltünik, megnyomorodik azon az első helyen, ahol partra tette lábát. Az emberi szolidáritás ismerete legfölebb egy napra terjed, azontul elhal az egész világ összesitett pusztaságain.

Mint a ragadozó ordasok, kénytelenek végül is ahhoz a társadalmi réteghez fordulni, ahhoz a kisemmizett, letarolt, széjjelrágott társadalmi réteghez, akiknek maguknak sincs semmijük, de akik a legkevésbé ellenállók, a kalandorságba kergetett, minden semmirevalóságra ráfanyalodott életüket éhkoppra mentő sakálokkal szemben. Ezeknek a kis napikeresetét, gyermekeitől a falatot, feleségeitől a piszkos, rongyos kis fekvőhelyeket szedik el ezek a mindenre elszánt emberek, csakhogy önmagukat valahogyan továbbmentsék.

Adósságokba és hitelekbe keverik őket mézes-mázos szavakkal és azzal a csábitással, hogy sohasem kell fizetniök, a tőlük átvett rongyos és selejtes holmikért. S mikor már kicsaltak tőlük aláirást, váltót, fogadalmat, irgalmatlan és kegyetlen komorsággal taszitják a hatóságok segitségével ezeket a szerencsétleneket a mélységbe. Mintegy jelképül és megbosszulásául annak a sorsnak, amit a kiméletlen, minden világi társadalom a saját helyzetükben rákényszeritett.

Remenyik Zsigmond a magyar irodalmat ismét olyan könyvvel ajándékozta meg, amely a maga páratlan történésében, őszinteségében, végtelen gyötrelmében és lelkiismeretében messze elüt a szokványostól. Könyvének egy-egy oldalán felhalmozott és sürített tartalma olyan, hogy belőle kisebb igényü iró kötetes regényeket szőne. Vérbeli készségét dicséri, hogy eljutott az apocalipsis humana sorozatában olyan különleges fokig, ahol a mese érdekessége mellett teljes erejével és fölényével, könnyedén és lelket megmarkolón tud itéletet venni önmaga és mindazok felett, akik a kor feslett zivatarában még jótékony esőként hullhatnak a földre, amely őket vagy beszivja és elnyeli véglegesen vagy uj életre kelve különös uj növénnyé szökkenti. (**Pap Gábor**)

EGY PARASZTCSALÁD TÖRTÉNETE. (**Darvas József** könyve. Athenaeum 1939.) Szubjektiv irás Darvas József könyve, mert a maga családja történetét irja meg és mégis objektiv, mert amit megir, az egész magyar parasztközösség történetét és állapotát is

tükrözi. Műfajilag nehéz elhatárolni munkáját: van valami benne az önéletrajzból, a szociográfiából, a történetből, de azért nem regény és nem tudományos munka. Regényre emlékeztet benne az elbeszélés egyenletessége, tudományos veretet ad neki az igazságra való komoly törekvés. Nem rendkivüli emberek szerepelnek ebben a könyvben, nem ünnepi ruhát öltő vagy idealizált parasztok. Darvas parasztjai földszagúak, ridegek, néha humorosak máskor elkeseredettek, mindig őszinték. Olyanok, amilyenekként a történetet irányitó néprétegek alatt éltek. Ez a parasztcsalád Zomba községből menekült Tolnába, majd Békésbe s ez a kényszerű, ez az elszánt menekülés alkalmas keretül szolgál arra, hogy az iró felvázolja a szabad legények és örökös jobbágyok helyzetét, a magyar földesurak lelki alkatát, kik a német telepitésért s a magyar jobbágyok kisemmizéséért legalább is annyira felelősek, mint az idegen dinasztia.

„Az eddigi magyarázatok, történelmi értékelések legtöbbje egyedül az idegen uralkodók elidegenitő törekvéseit tette felelőssé az ország régebben tiszta magyar részeibe ékelt más nyelvű, főleg pedig a német településekért. Ez az elidegenitő szándék tényleg létezett s különösen manapság tapasztalhatjuk, hogy egyes területeken valóban eredményesen is hatott — ez azonban a valóságnak csak egyik oldala. Semmivel sem volt kevésbé bűnös a másik oldal: az akkori magyar uralkodó osztály, a földesuri réteg, mely a rendi társadalomberendezkedés érinthetetlenségéhez ragaszkodva valósággal falazott a Habsburgok németesitő politikájának".

A jobbágyszolgáltatások mindig nagyobbra nőnek: a XVII. század végén füstpénz, robot, kilenced, országgyülési segély, menyegzői és miseajándékok mind a jobbágyok vállára nehezednek. S a vallási elfogultság is nagy szerepet játszik. Döry Ádám földesur elveszi a lutheránus jobbágyok imaházát, átadja azt a katholikus németeknek és még istentiszteletüket is betiltotta.

„S a vallásüldözésen kivül más rendelkezésekkel is sujtotta őket: robot tekintetében a megállapitott mértéken felüli szolgáltatásokat követelt tőlük, senkit sem vett vagy vétetett közülük a jobbágyközség elöljáróságába, aki ott megvédte volna érdekeiket — és általában minden téren kiszolgáltatta őket a katholikus németek kénye-kedvének".

Igy aztán tovább mennek a zombai jobbágyok Békésbe, az egykori linzi pék: Harruckkern báró birtokára. Az uj település rajza módot ad az irónak arra, hogy régi iratok és régi családi emlékek alapján bepillantson a jobbágyközösség sajátos életébe, a benne kialakult törvényszerüségekbe. Egészségtelen viszonyok közt élnek: a sürű gyermekhalálát sürű szaporasággal védik, hogy kellő munkaerejük legyen; ezt védi a köztük kifejlődött szigorú nemi fegyelem is. A szerencsésebbek módosodnak s ekkor a társadalmi kategória válaszfala hirtelen erősebb lesz a vér szavánál is, de a természettől és uralkodó társadalmi osztályoktól való függőségérzet továbbra is hatalmában tartja az egész parasztságot. Az éjszakai katonatoborzás, a sorsuk ellen való lázadozás ébren tartja az elégedetlenség szellemét s megteremti azt a nagy parasztszolidaritást, mely csak kritikus időben tud láthatóan megnyilatkozni. A negyvennyolc az orosházaiaknak és a megrajzolt Kabódy családnak tényleg az idők teljessége volt: visszafoglalták mind azt a földet, amit a földesur évtizedek óta kiravaszkodott a jobbágyoktól; ez a nép még a Kossuth kultuszt is a szocializmussal szőtte egybe és a kiegyezés után rajongó lelkesedéssel és példamutató hálával választotta képviselőjévé a börtönben megvakult Tánczics Mihályt. Jellemző rajzot ad Darvas a család még ma is élő tagjairól és

saját fejlődéséről. Leirja milyen gátlások álltak az ő tanulása utjában a családtagok és a tanitóképző testülete részéről s ez a fejezet egyike a magyar társadalomban uralkodó osztályszellem legtalálóbb rajzainak. **(Kembor Imre)**

RADNÓTI MIKLÓS: MEREDEK UT. „A költő hisz. Mit hisz? Mindent!" — irta Cocteau nehány évvel ezelőtt. Mit csinál ma a költő?

Még szomoru se vagyok, megszoktam e szörnyű világot
annyira, hogy már néha nem is fáj, undorodom csak —

irja Radnóti Miklós, uj kötete egyik legszebb versében. Igen, a költő undorodik. Mitől? A felelet itt már nem olyan általános, mint Cocteaunál. A **Meredek ut** verseiben városnevekkel találkozunk: Sanghai, Guernica, Granada, majd ilyen sorokra lelünk: „De mindenünnen, Afrikából is — borzalmas sirás hallik" — azután ilyen versszakokat olvashatunk:

Jaj szőke gyerekkor, de messzire szálltál!
Ó, hóhaju vénség, téged sem érlek el!
a költő bokáig csuszós vérben áll már
s minden énekében utolsót énekel. —

s egyszeriben egészen határozott formát kap ez az undor, amely ott rejtőzik Radnóti minden sora mélyén.

Előző kötetének **(Járkálj csak halálraitélt)** verseit a háborútól való iszonyat, az oktalan, erőszakos haláltól való rettegés állandóan visszatérő motivuma tette idegesen vibrálóakká. Amilyen mértékben azonban megnövekedett ez az undor, olyan mértékben csökkent a halálfélelem. És ez természetes is, hiszen **akkor** még az élet értékelni tudása növesztette naggyá ezt a rettegést. Most azonban már a béke is iszonyatokkal teli:

Csend lett, a délelőtt megállt, tiz óra volt,
az uccán béke lengett s valami borzalom.

Az óda elégiává nemesedett, a részletek kitisztultak, a formák leegyszerűsödtek. Radnóti férfias, de mégis simulékony páthosza az élet nyersanyagát mindig költészetté tudja érlelni.

Az undor elől a költő számára egy menedék maradt: a természet. Eddig is állandóan visszatérő motivum volt a természet. Radnóti költészetében, de valahogyan mindig csak dekorációul szolgált. Uj versei azonban már teljes egészükben őrzik a természet-élményt, az első látomány hamvassága nem vész el üres jelzőkben, s az egyszeri konkrétum, mindig általános érvényű absztrakcióvá tud fejlődni:

ijedt mókus sivit feléd,
elejti apró ételét,
ugrik, — s a törzsön felszalad;

tanulj hát tőle, védd magad,
a téli rend téged se véd,
arkangyalok sem védenek,
az égen gyöngyszin fény remeg
s meghalnak sorra hiveid.

Radnóti verseit, képeinek expresszionisztikus hevülete ellenére is, intellektuális fegyelmezettség jellemzi. Tudatos költő, s ez a tudatosság még kevésbé sikerült irásait is hitelesiti. **(Forgács Antal)**

MENEKÜLŐ MÚZSA cimmel ismét új kötettel jelentkezik **Vas István.** Könyvének cime találóan jellemzi a benne felsorakozó versek eszmei és érzelmi világát. Valóban „menekülésről", önmagábafordulásról van itt szó, ami, a költőt ismervén, nem is olyan meglepő. A csodálatos inkább az, hogy legújabb kötete még csak nem is sejtteti azt a lelki depressziót, amely meggyőzően okolni tudná a magával s a világ „apró-cseprő" ügyeivel mit sem törődő költőt.

Hogy hová, merre menekülne (egyik versében bizonyos „álomtáborokat" emleget) azt tudjuk. De

mi az a mélyben meghuzódó lemondásra késztető fájdalom, ami ezt kiváltja? — „Akikhez egy eszme vezet még, azok is mind rendre kivetnek", — irja egyik szép versében. Dehát ki? Vagy talán csak nem arra gondol itt a költő, hogy olyan hirtelen és gyors elhatározással szakitott mindazzal és mindazokkal, akikhez ez az egy „eszme" vezetett? Miért akarja Vas István mindenáron ama közmondásbeliek szerepét játszani, amikor nem kétséges, hogy a Szent-Pál-mez illeti meg őt?

Nagyobb önfegyelmet, elmélyültebb hitet várunk tőle, hogy finoman csengő lirája erőteljesebb, öntudatosabb tartalommal olvadjon harmonikus egésszé. **(Berkó Sándor)**

ÖRÖK JÁTÉK. (Győri Illés István verseskönyve, Kolozsvár 1939.) A költészetnek egy nálunk igen elhanyagolt s általánosságban is letüntnek vélt formáját űzi Győri Illés István, aki harmincegy versét s egy kisebb verses játékát adta ki most egy kötetben. A tónus a sanzonköltészet érzelmes, közvetlen s kissé talán meghaladott korszakát idézi. Szerző azonban sikerrel tudja ezt a régi és avultnak hitt formát mai tartalommal megtölteni. S ha egyes versei témában is szigorúan megmaradnak e forma mellett (A bestia, Nagyváros, A pincérfiu s a pincérlány, A meg nem értett asszony stb.), másokban uj, aktuális tartalom huzódik meg (Spanyol anya imája), sőt néhol érzelmes szárnyalásig is eljut (Erdély-anyám, A kis Olt és a nagy Maros). Kétségtelen, hogy ez utóbbiak azok, ahol Győri hozzátett valamit, a századelő ismert és neves sanzonköltőitől átvett örökségéhez. S bizonyos, hogy ha a versekből léptennyomon kicsendülő emberiessége még veszitene valamit néha tulzott érzelmességéből, uj tematikáju versei határozottabb erőre kapnának. Ez természetesen már magatartás és vérmérséklet kérdése s arra, hogy ezt valóban meg is tudja tenni, csak utalások kiemelt versei.

Kevesebb jót mondhatunk a kötet cimét viselő verses játékáról, mely ép' egyszerű és átlátszó szimbolikájánál fogva, erőteljesebb megjelenitést s az elnagyoltságtól inkább távol álló feldolgozást érdemelt volna. A kötet egyes darabjaiban fel-felbukkanó szentimentális lendület itt mintha teljesen cserben hagyná szerzőt s mintha rimeken kivül egyébre nem is lenne gondja. Figurái még mint marionettek is szintelenek.

A szépen kiállitott kötet utalás a versirásnak egy nálunk, de az egész magyar nyelvterületen elhanyagolt és halottnak hitt formájára. **(KKJ.)**

ELFUJTA A SZÉL. A kölcsönkönyvtárakban néha hetekig kell várni, mig valaki kézhez kapja; nők között mostanában csak erről esik szó s miként egy beszámoló tudatja, a külföldi könyvkereskedések kirakataiban is mindenütt **Margaret Mitchell** ez a regénye áll a legfeltűnőbb helyen.

Mindig gyanus az ilyen nagyarányu közkedveltség, különösen ezer oldalas könyv esetében. Az eddigi tapasztalatok szerint a nagy könyvsiker ritkán illeti a legméltóbbat. Viszont nem érdektelen, hogy mi váltja ki ezt a széles érdeklődést, mit nyujt a könyv, ami érdemessé teszi annyi nő számára ezer oldal végigböngészését.

Egy nő ifjusága pereg le előttünk; szerelem, házasság, bánat, — szülés, halál, gyász követi egymást. Ruhákról és táncmulatságokról ir a könyv, háború és éhség elevenedik meg soraiban. Az Északamerikai Egyesült Államokban Észak és Dél küzdelmeiről, a néger rabszolgák felszabaditásáról mesél Margaret Mitchell. A zajló események között indul Scarlett O'Hara élete, a fenekestől felforduló világban bontakozik az elkényeztetett lány egyénisége.

Napfényes biztonság ragyogja be Scarlették életét. Végeláthatatlan

gyapotföldeken dolgoznak a néger rabszolgák, uraik lovaglással, kártyával, közös mulatozással töltik idejüket. Az uri otthonokban megszokott a hetekig, sőt hónapokig tartó vendégeskedés, pénzről és üzleti kérdésekről megszégyenitő lenne beszélni a „gentleman"-ok között. Mintha nem választana el bennünket tizezer mértföld és az Óceán, olyan ismerős életfelfogás tárul elénk. Csakhogy erre mifelént „ur" volt a gentleman neve s kizárólagos magyar uri tulajdonságoknak számitott a hanyag nemtörődömség s szilaj lovagiasság. Georgia, Virginia s Dél Carolina ültetvényein éppugy szerették a lovat, a bort, tisztelték a hölgyeket s nézték le a betüt, mint a magyar földbirtokokon. S a hölgyek is férfias szokásokat vártak el imádóiktól, lovasbravurokat és kártyacsatákat. Nem értették a könyveket s finomkodó étvágytalansággal csipegették az ételt. Egy hölgynek nem illik jóétvággyal enni, — intette dadája a fiatal Scarlettet s szemére vetette, hogy még sohse ájult el társaságban.

1861-et irunk s az északi államok gyors fejlődése nem türi Dél lassu ütemét. Szabad néger munkásokra van szükség a világvárosok gyáraparában. Jövevény jenkik üzennek hadat Dél előkelő urainak s rájuk akarják kényszeriteni gyülölt szokásaikat. Fehér emberek egyenlőnek mondják a négereket s az ellátott rabszolgából szabad és éhező munkást csinálnak. Háború kavarja fel a békés tanyákat s a szenvedés, szenny és nyomorúság áradata örök időkre elsodorta a régi napok derűjét. Ki életét, ki otthonát vesztette a nagy felforduláshan s alig akad, ki meg tudja vetni lábát a földindulásban. De Scarlett O'Hara élni akar. Tüzvészből, ellenséges csapatok közvetlen közelségéből menti meg életét. Ha kell, gyapotot arat, meggyilkolja a betörő jenki katonát, hazudik, felkinálja asszonyiságát, érdekházasságot köt — de nem akar alulmaradni. Lekopott róla az előkelő máz, a hideg pénzszerzés vágya tölti el s majdnem eszelős félelem hajtja az uj biztonság — a pénz felé. Nem törődik azzal sem, hogy régi barátai nem állnak többé szóba vele. Nem tudják neki megbocsátani, hogy előkelő urhölgy létére üzletasszony lett belőle. De Scarlettnek beszélhetnek. A mult elsülyedt s ő a jövő felé fordult. A jövő pedig a jenkik s a pénz. Rhett Butler az egyetlen, aki megérti, aki felszabaditja Scarlett néha tétovázó lelkiismeretét. „Arra születtél — mondja neki, — hogy mindenkit uralni akarj, aki hagyja magát. Az erősek uralkodásra születtek s a gyengék alárendelésre". Scarlett pedig erős. Szivében nem marad hely érzelmek számára, csak ifjukori szerelme, Achley iránt él benne kődös rajongás s vad, görcsös ragaszkodás köti az apai otthon Tara földjéhez.

Bátor, erős akaratu nő Scarlett, megingathatatlanul tör célja, a menedéket igérő pénz felé. Minden akadályt legyőz ez a kemény akarat, minden sikerül Scarlettnek. Háború, éhség, betegség nem bir vele, mindig és ujból talpraáll. A régi világ összeomlott körülötte, háborús szenvedések, menekülés, sebesültek és halottak, nélkülözés veszi körül. Az események nagyon ismerősen intenek a multból, a mostani nemzedék átélt szenvedései s a jövő fenyegető rémei elevenednek meg. S talán itt a könyv sikerének titka. Bizonytalanságban emésztődő, eljövendő megpróbáltatásoktól rettegő nők megnyugvással és reménységgel olvassák Scarlett történetét. Csak akarni kell s menekülés biztat a legsötétebb nyomoruságból is. Erős egyéniség előtt leomlik minden gát s az erős egyéniséget csodálja s erre vágyik ugy önmagában, mint másban a bizonytalan ma embere.

Az uj idők rátermett embereket követelnek s Scarlett megállja helyét. Ékszerek, fényes otthon, gazdag férj a céltudatos törtetés jutalma, de a lélek békéje elveszett s Scarlett sohasem találja meg a bol-

dogságot. Tulságosan önmagába zárt lény, nagyon is önmagáért élő, hogysem feloldódhatna a szeretetben. Még el sem jött az ifjuság vége, de a magányosság kisért minden szögletből.

Margaret Mitchell könyve végeredményben szerelmi regény, bár első felében helyenként éles társadalomkritikára bukkanunk. Rhett Butler miközben cinikusan helyesli Scarlett pénz utáni vágyát, soknak ugy tünik, mintha igenlésével kigunyolná a tőkés erkölcsöt. Viszont csak ugy tünik, mert az irónő ilyen értelmü szándéka nem jelentkezik eléggé. Társadalomszemlélete különben minden birálat ellenére sem haladó, mert a kapitalizmus hibáival az elmult rabszolgatartó idők szépségeit állitja szembe. Az egész regényből kiviláglik, hogy Margaret Mitchell nem tudja vagy még inkább nem akarja felgombolyitani a felvetett szálakat. A könyv második felében egyre szintelenebb a társadalmi háttér, a meseszövés egyre érzelmesebb s készül az elkerülhetetlen happy end. Hogy mégse jutunk el a boldog befejezéshez, ez kétségtelenül az irónő határozott szándékán mulik, viszont a könyv utolsó szavaiban nem tagadott meg tőlünk errevonatkozólag egy ici-pici kis reményt. (Heves Renée)

D I S P U T A

HALÁSZ SÁNDOR ÉS BALOGH EDGÁR ZÁRÓSZAVAI A DUNAMEDENCE-KÉRDÉS VITÁJÁBAN

I.

Elvi és engesztelhetetlen ellensége vagyok a nyilvános vitáknak. Még napilapban itt-ott elképzelhető és megengedhető a vita, folyóiratban azonban semmiesetre. A huszonnégy óra multán megjelenő válaszra és ellenválaszra még talán emlékszik a vita birája, az olvasó, de a folyóirat csak egy hónap multán hozza a replikát, amikor az olvasóban már nem él a vita alapja, legfeljebb az a nehány kiragadott és kiidézett mondat, amelyet az ellenfél boncasztalra vet és kipreparál. De ettől az elvi állásponttól eltekintve a Balogh Edgar és közöttem folyó vita teljesen felesleges is, mert nem lehet célravezető. Mindketten csak „vadevezősködünk" a *Korunk* tiszteletreméltó hasábjain, mert nem ül a katedrán az egyetemi szeminárium elnöke, a professzor, aki rendre és a tárgyra intsen bennünket. Igy azután megeshetett, hogy Balogh Edgár nem is a Korunkban megjelent Dunamedence-tanulmányommal vitázott legutóbb, hanem önmagával, nem arról beszélt, amit én irtam meg, hanem amit ő szeretett volna megirni vagy megirva látni.

Két malomban őrölünk. Balogh Edgár szememrehányja, hogy nem hiszek a Duna mentén élő népek összefogásának *szükségességében* és *magasabbrendűségében,* holott az én irásom erről nem is beszélt. Az a bizonyos irás preciz kérdést tett fel és — hitem szerint — arra maradéktalanul válaszolt is. A kérdés igy szólt: „Megvalósulhat-e a Duna-medence?" és a válasz igy hangzott: „Nem!" És kifejtettem, hogy miért nem. Nem elméletek izzadmányaival indokoltam, nem intellektüeli vágyálmokkal és kávéházi ködképekkel, hanem Hitlerrel és Chamberlainnel, piachóditási ténylegességekkel és imperialista jelenvalóságokkal. Végigmentem az egész vonalon, hadászati szemszögből vizsgáltam be minden rést, politikai

és gazdasági erőviszonyt, termelési és fogyasztái piacot, igen, „merev ökonomizmussal", tehát szőrösszivűen, tekintet nélkül és mindezek után szuverén joggal leszegeztem, hogy „nem". Igy formuláztam meg ezt a merev „nem"-et: „Valóban e népek sorsa a kis népek végzete, amelyek éppen, hogy vannak és csak addig vannak, amig a felduzzadt szomszéd, vagy a dzsingiszkháni allürökkel megáldott imperialista el nem tapossa őket."

És mert ilyen „szerencsésen" fogalmaztam, voltaképpen minden vita felesleges is. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy a kérdéses tanulmány a Korunk februári számában jelent meg és igy azt január közepén kellett megirnom. Január közepén iródott tehát ez az irás, a cseh-morva bekebelezés, a szlovákiai függetlenség kimondása, Kárpátalja magyar megszállása, a Memel birtokbavétele és Albánia okkupálása előtt. A „felduzzadt szomszéd és az... allürökkel megáldott imperialista" azóta kemény reálpolitikai gesztusokban bizonyitja, hogy kettőnk közül nem Balogh Edgár látja tisztábban a Dunamedence problémáját, alakulási jövendőjét és — „végzetét".

Az más lapra tartozik, hogy a dunamenti népek szempontjából mi lenne a kivánatos, a szociálisabb, a történelmi haladás szempontjából értékállóbb és értékesebb, de minderről külön tanulmányt kellene irni, elvontabbat, filozófikusabbat, eszményesitettebbet. A kérdés ilyen feldolgozására nem vállalkoztam, de nem is tudnék vállalkozni. 1939 tavaszán elvontan nézni a dolgokat felelőtlenség azokkal szemben, akik olvasnak bennünket, Wunschtraum-szerűen látni a dolgokat viszont — szembetegség.

Borsón fekve szépet álmodni magasztos emberi filozófia, de a keleteurópai összekuszált, elidegesedett és tanácstalan olvasó két lábán állva akar maradni és az irányt kutatja. Nekünk az a kötelességünk, hogy — ha azt hisszük, hogy ezt az irányt látjuk — meg is mutassuk neki. Éppen ezért kötetekre menő vita-szembeszállások esetén sem tudnék visszavonulni, változatlanul is arra a konkluzióra kellene jutnom, hogy a dunai népek önkéntes és spontán tömörülésének terve és célkitűzése a mai politikai és hatalmi konstelláció mellett részben gyermeteg ködkép, másrészt kegyetlen öngyilkosság. A kis egységekre felbontott Európa egyedeinek igenis „végzete" a szolgaság. Ha nem hajol hátrét, a nyakára taposnak. E tájon, ki nép a lábán állva akar maradni, az ne játsszék „szövetségesdit", hanem helyezkedjék valamely nagyhatalom árnyékába.

Balogh Edgar ott ért félre, ahol azt hiszi, hogy ez az állapot személyes vágyálmom is és ott hibázik, ahol nem ismeri fel, hogy az ő Dunamedence koncepciója a Roosevelt-távirat és a Földközi tengeri flotta-gyakorlat perceiben „egyelőre" élettelen, könyvszagu és irreális teória.

(Halász Sándor)

III.

Ha egyszer a vita az *igen* és *nem* ellentétes végleteire tisztul le, nincs több tárgyalnivaló. Halász Sándor annak felfedése után is, hogy fejtegetései nem az egyetemes emberi haladást, hanem kizárólag a támadók és hóditók egyoldalú érdekeit szolgálják, ragaszkodik sajátos behódolási elméletéhez. Felfogásával ellentétben mi a fenyegetett magyar nemzet, a dunai szomszédnépek s egész Keleteurópa függetlenségéhez ragaszkodunk s meggyőződéssel valljuk, hogy nemcsak történelmi szükség, hanem egyben történelmi lehetőség is a közös védekezés. Tisztáztuk szembenállásunkat s ezzel a vita lezárható. *(Balogh Edgár)*